

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

ERİL BİR ÇAĞDAŞLAŞMA HİKAYESİ: HALKEVLERİ VE KADIN
(1932-1951)

Didem KANDİL AYDOĞDU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

ERİL BİR ÇAĞDAŞLAŞMA HİKAYESİ: HALKEVLERİ VE KADIN (1932-1951)

Didem KANDİL AYDOĞDU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Didem Kandil Aydoğdu tarafından hazırlanan “Eril Bir Çağdaşlaşma Hikayesi: Halkevleri ve Kadın (1932-1951)” başlıklı bu çalışma, 03/09/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özden (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Berk Esen

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.9.2018

Didem Kandil Aydoğdu

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

☐ Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

☐ Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

☐ Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

3/9/2018

Didem KANDİL AYDOĞDU

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim Üyesi Hakan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Didem KANDİL AYDOĞDU

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım süresince yardımını, katkılarını ve sabrını esirgemeyen danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Sayın Hakan KAYNAR'a, maddi ve manevi desteklerini hayatımın her aşamasında arkamda hissettiğim aileme, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca gerek akademik gerek manevi destekleriyle her zaman yanımda olan Belçim ŞAVLI ve Hüseyin Gazi KUTLU başta olmak üzere sevgili arkadaşlarıma ve hayatıma girdiği ilk andan beri sonsuz desteği her zaman benimle olan sevgili eşim Selçuk AYDOĞDU'ya teşekkür ederim.

ÖZET

KANDİL AYDOĞDU Didem. *Eril Bir Çağdaşlaşma Hikayesi: Halkevleri ve Kadın (1932-1951)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu tez çalışmasında, Erken Dönem Cumhuriyet tarihinde hizmet veren halkevlerinde kadınların yaşadığı nahoş olaylar, cinsiyetçi yaklaşımlar ve kural dışı uygulamalar üzerinden kadınlara bakış açısı incelenmek istenmiştir. Siyasi olarak gerçekleşen devrimin toplumsal yansımalarının kadınlar üzerindeki etkileri, yaşanmış, şikâyet dilekçelerine yansıtılmış olaylar üzerinden ele alınmaktadır. Cumhuriyet rejiminin ihtiyaç duyduğu ‘çağdaş kadın’ figürüyle zihinlerde kök salmış ‘geleneksel kadın’ figürü arasında sıkışıp kalan Türk kadınının inanılmaz bir hızda değişimi beklenen bir toplumda var olma sorunsalının örnekleri ele alınmıştır. Bu tezde, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, olması istenen ve aslında olan Türk kadınının toplumdaki yeri arasındaki farklılıklar gösterilmek istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halkevleri, Kadın, Erken Dönem Cumhuriyet Tarihi, Cumhuriyet Halk Partisi, Kimlik

ABSTRACT

KANDİL AYDOĞDU, Didem. *A Masculine Modernization Story: Public Houses and Woman (1932-1951)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

In this thesis study, it is aimed to examine the point of view of the women through the unpleasant incidents, the sexist approaches and the illegal practices that lived in the public houses of the Early Republican Period of Turkey. The effects of the social reflections of the political revolution on women are addressed through events that have been experienced in the people's houses and reflected in complaint petitions. The example of the question of the existence of a Turkish woman who is trapped between the 'traditional woman' figure rooted in the minds of the 'modern woman' figure that the Republican regime requires is expected to change at an incredible rate. In this thesis, during the Early Republican Period, it is desired to show the differences between the place of the Turkish woman in the society which is desired and actually.

Key Words: Public Houses, Women, Early Republican Period, Republican People's Party, Identity

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: HALKEVLERİ.....	5
1.1. Halkevlerinin Açılma Sebepleri.....	5
1.2. Toplumsal Dönüşüm, Türk Kadını ve ‘Kimlik’ Arayışı.....	9
1.3. Halkevlerinde Kadın Sorunsalı.....	12
1.4. Merkezle Tek İletişim Kurma Aracı Olarak Dilekçeler.....	14
2.BÖLÜM: ŞİKAYET DİLEKÇELERİ.....	16
2.1. Halkevlerinde Kadın ve Taciz	16
2.1.1. Gelibolu Halkevi- 1938.....	16
2.1.2. Üsküdar Halkevi-1939	18
2.1.3. Çorum Milletvekilleri-Çorum Halkevi- 1939.....	22

2.1.4. Giresun Halkevi- 1942.....	25
2.2. Halkevi Sahnesi ve Kadınlar.....	28
2.2.1. Bolu Halkevi-1934.....	28
2.2.2. Şebinkarahisar Halkevi-1937.....	34
2.2.3. Bursa Halkevi- 1940.....	37
2.2.4.Bursa Halkevi-1946.....	43
2.3. Halkevlerinde Kadın Algısı ve Varlığı	47
2.3.1. Nazilli Halkevi-1940.....	47
2.3.2. Edremit Halkevi-1942.....	51
2.3.3. Rize-Pazar Halkevi-1943	55
2.3.4. Eminönü Halkevi-1946.....	58
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA.....	69
EK 1: 1941 Yılı Halkevinden Faydalanan Yurttaş Grafiği	73
EK 2: 1941 Yılı Halkevi Üye Grafiği	74
EK 3: Edremit Halkevi Sahnesinde 1935-1947 Tarihleri Arasında Sahnelenen Oyunlar	75
EK 4: Orjinallik Raporu.....	76
EK 5: Etik Kurul ya da Muafiyet İzni.....	77

GİRİŞ

Atatürk'ün bizzat direktifleriyle 19 Şubat 1932 tarihinde resmen kurulan Halkevleri genç cumhuriyetin yurdun dört bir yanına yayılmış kültür elçileridir. Cumhuriyet Halk Fırkası' nın ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını yürüten bu kurumlar erken dönem cumhuriyet toplumsal ve kültürel tarihinde önemli bir rol oynamıştır. 1932 yılında kurulan ve faaliyetlerini 11 Ağustos 1951 tarihli resmî gazete kararıyla kapanana kadar sürdüren halkevleri, varolduğu dönem boyunca taşrayı renklendirdiği gibi sonrasında da taşradaki dünyaya açılacak arşiv kaynaklarının varolmasını sağlamıştır.

Halkın kültürlenmesine aracı olması beklenen bu kurumların siyasi kaygıların bir ürünü de olduğu kabul edilmelidir. Partinin halkla bütünleşmesi için ihtiyacı Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın açılışından sonra kaçınılmazdı. Turan Güneş'in bu konudaki değerlendirmesinde tezin bütününe ele almak açısından oldukça faydalı olacaktır: (Güneş,1961:14)

‘...İktisaden geri kalmış bir ülke, var olan tek siyasal partinin devrimlerini başarmak için örgütlendirdiği kesimler yaşlanmış ve toplumu çevreleyemez duruma gelmiş; partinin halkla ilişkisi oldukça kesilmiş ve halkın gözünde bir çeşit “devlet aristokrasisi” izlenimi bırakır duruma gelmiştir.”

Halkevleri hakkında yapılacak her türlü araştırma için konuyla ilgili ikincil kaynaklardan önce en doğru adres Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Cumhuriyet Arşivlerindeki CHP klasörüdür. Cumhuriyet Arşivleri'nin 490-0-0-0 numaralı ‘Siyasi Partiler’ klasörünün, 490-1-0-0 numaralı 13.318 belgenin yer aldığı CHP klasörü halkevleri hakkında inceleyebileceğiniz tüm belgeleri içermektedir. Bu klasör içinde daha detaylı arama yapıldığında 1642 dosyada yer alan 6000 belge halkevlerine dair araştırmacılara verimli bir kaynak sunar. Bu süreçte halkevleriyle ilgili sicil kayıtlarından, fotoğraflara, halkevleri taşınmaz listelerinden, istek formlarına kadar her türlü belge karşınıza çıkacaktır. Bu belgelere de tek tek bakılması dönemi anlamak, halkevi ve merkez arasındaki ilişkiyi kavramak, kullanılan dili görmek adına oldukça önemlidir. Cumhuriyet Halk Partisi arşivinde yer alan belgelerden dönemin gündelik hayatına ilişkin veri sağlayan önemli belgelerden bir kısmı şikâyet dilekçeleridir.

Halkevlerini de içeren bu dilekçelerin sayısı 3600'ü aşkındır. Genellikle yolsuzluk, mali hesaplar, görevi kötüye kullanma gibi konulara ait olsalar da halkevlerinde kadınlarla ilgili yaşanan nahoş olaylara, kadınların halkevlerindeki varlığına bu belgeler aracılığıyla ulaşılabilir. 3600 belgenin yaklaşık 300'ü kadınlarla ilgilidir. Şikayetlerle ilgili olan bu belgelerin yaklaşık %10'luk kısmını oluşturan 300 belgede yaklaşık 30 olay yer alır. Bu olayların yarısından fazlası kadınsız piyes isteği ve temsil kolunda kadın üye yokluğuyla ilgilidir. Bu konularla ilgili tezde yer verilmek üzere dört olay seçilmiştir. Bu dört olayın dönemin ve yaşanan olayların tezde ele alınmak istenen tüm unsurlarını içermesine özen gösterilmiştir. Tezde yer alan tüm olaylar her biri tek tek incelenerek yaklaşık iki yıllık bir süreç sonunda bu tezin konusu haline gelmiştir.

Mevcut rejimin kendi yurttaşını yetiştirmeye mecbur kalması ve bu yurttaşların yarısını oluşturan kadınları da bu sürece dahil etme deneyimi bazı çarpıklıklar barındıracaktır. Bu çarpıklıklar, kötü deneyimler kaçınılmaz olacaktır. 1930'lar İtalya'sı, İngiltere'si ve Fransa'sında da kadını yeni modern dünyaya entegre etme süreci aynı doğrultuda ilerleyecektir. Kemalizmin bu anlamda sınıfta kaldığı söylemek haksız bir yorum olacaktır. Kemalist düşüncenin benimsediği ve aşılama çalıştığı değerler bir bütün olarak halkevlerinde açılan dokuz şube kanalıyla topluma zerk edilmeye çalışılmıştır. Tam da bu noktada Neşe G. Yeşilkaya, Halkevlerinin işlevlerine yönelik; “devrimin aşılması, geçmişe ait izleri silmek, kaynaşmış kütle yaratmak, canlandırma, laiklik, terbiye, telkin, güven verme, onore etme” gibi başlıklar tespit etmiştir (Yeşilkaya, 2003:72-77).

Halkevleriyle alakalı zengin bir literatür vardır. Anıl Çeçen'in 'Halkevleri', isimli kitabı bizzat bir halkevi mensubu tarafından ele alındığı için önemli belgeler içermektedir. 1974-78 yılları arasında Halkevleri Dergisi'nin genel yayın yönetmenliğini yapan Çeçen, 1972-78 yılları arasında Halkevleri Atatürk Enstitüsü Genel Sekreterliği, 1975-77 yılları arasında da Halkevleri 2.Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Anıl Çeçen, halkevlerinde görev aldığı dönemlere ait belgelere yer verdiği kitabının üçüncü bölümünde halkevlerinin 1.Dönem Çalışmalarını 'Birinci On Yıllık Dönem' ve 'İkinci On Yıllık Dönem' olarak ele almıştır (Çeçen,1990:11). Bu bölüm, partinin bu dönemlerde halkevleriyle olan ilişkilerini anlamak, halkevlerine bakış açılarını öğrenmek adına önemli belgeler içermektedir. Kemal Karpat'ın The Middle East

Journal’da yayınlanan ‘The People’s Houses in Turkey Establishment and Growth’ isimli makalesinde halkevlerinin hangi siyasi sistemin ürünü olduğu, ne gibi siyasi kaygılar taşıdığı ele alınır. Karpat’a göre, ‘halkevlerinin kuruluş amacının entellektüelite ve halk arasındaki boşluğu ulusal bir kültür yaratmak ve cumhuriyet rejiminin milliyetçi laik düşüncelerini öğretmekti (Karpat, 1963: 55). Türkiye modernleşmesine giden süreci anlamak, tek parti dönemini ve halkevlerini bu modernleşme sürecinde ele alabilmek adına Eric Zürcher’in ‘Modernleşen Türkiye’nin Tarihi’ adlı kitabı önemli bir kaynaktır. 19.yy’dan 20.yy sonlarına kadar uzanan yaklaşık iki yüz yıllık bir süreçte Türk modernleşmesinin verdiği sınavları bu kitap sayesinde anlamlandırmak mümkün olacaktır. Füsun Üstel ‘Makbul Vatandaş’ın Peşinde’ kitabında II. Meşrutiyet’in 1980’lerin sonuna kadar yurttaşlığı ve yurttaş eğitimini ele almıştır. Kitabın ikinci bölümünde, tek parti döneminde okulda yurttaş eğitimi konusuna değinen Üstel, mevcut rejimin yaratmaya çalıştığı ‘yurttaş’ modeline ve bu yurttaşı yaratma araçlarına detaylıca değinir. Tek parti döneminin yurttaş algısını ve politikalarını anlamak adına yararlı olacak bir kaynaktır. Şerafettin Zeyrek’in ‘Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları’ isimli kitabında, halkevlerinin nasıl bir siyasi ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını, halkevlerinin işleyişini ve merkezle ilişkilerine yalın bir dille detaylıca eğilir. Zeki Arıkan’ın ‘Halkevlerinin Kuruluşu ve Temel İşlevi’ adlı makalesi ise halkevlerinin açılışı ve kapanışına giden süreçteki siyasi değişimlere dikkat çeker. Cumhuriyet rejiminin halkevlerine yüklediği anlamlara ve Türk Ocakları’yla bu kurumların karşılatırılmaları mevzularına önemli refereanlarla değinir. Halkevlerinin çalışma sistemleri, özellikle edebiyat şubelerinin yayınlarının hazırlanış sürecine dair önemli bilgiler bu makalede yer alır. Makalenin son kısmında yer alan halkevleri ve halkodalarının sayılarına ilişkin iki tablo ise bu kurumlar üzerine çalışacaklara önemli kolaylık sağlar.

Son olarak halkevleri hakkında kapsamlı akademik çalışmalara imza atan Ankara Üniversitesi’nde görev yapan akademisyen Alexandros Lamprou’nun eserlerine değinilmesi gerekir. ‘Nation-Building in Modern Turkey: The People’s Houses’, the State and Citizen’ adlı kitabında Lamprou, devletin odağını nüfusun dayanak noktası olan kırsala kaydırmasına, halkın bu modernist ulus-devlet olma sürecine dahil edilmesi için, modernleşme şehirlerden kasabalara ait bir görüşe dönüşürken yaşanılanlara “çevresel” bir bakış açısı sunuyor. Günlük insanlara odaklanarak, modernist devletteki yeni alışkanlıklara ve karma toplumsal cinsiyet

uygulamalarına katılmalarını ve deneyimlemelerini, konserler, spor, dans topları ve köy gezileri gibi halkevlerini tanıtmayı ele alıyor. Yüzlerce dilekçeyi ve illerden gelen şikâyet mektuplarını analiz ederek, Alexandros Lamprou, sıradan insanların yaşadıkları, reformları müzakere eden ve onlara direnen pek çok yolu inceleyebiliyor ve bu sürecin toplumsal ve kolektif kimliklerin şekillendirilmesindeki sonuçlarını kitabında değerlendiriyor. Halkevi Sahnesinde ‘Yeni Türk kadını’: 1930’lu ve 1940’lı yıllarda kadınlı erkekli yeniliklerin ‘sahnelenmesi’ isimli 2014 yılında ‘Toplum ve Bilim’ dergisinde yayınlanan makalesinde de bu on yıllık sürede kadın ve erkeklerin birlikte yer aldıkları sahne çalışmalarını ve yarattıkları etkilere değinir. ‘Between central state and local society. The People’s Houses institution and the domestication of reform in Turkey (1932-1951)’ başlıklı Leiden Üniversitesi’deki doktora tezinde Lamprou, halkevlerinin üç politikasına, yani kadınlara ve köylülerle ilgili faaliyetlerine ve yeni sosyalleşme biçimlerine odaklanmıştır. Bu tez, yerel sosyal aktörler tarafından yeni toplumsal kimliklerin, toplumun ve kişinin şekillendirilmesi için üretken, aynı zamanda sosyal değişimin tek doğrudan aracı olduğu düşünülen bir devletin sınırlarının göstergesi olarak, bu sosyal çevrelerin direnişini ve barınmalarını ele almaktadır. ‘Nationalist Mobilization and State-Society Relations: The People’s Houses’ Campaign for Turkish in İzmir, June-July 1934’ isimli makalesinde İzmir’de 1934 yılında yürütülen halkevi kampanyalarını ele alarak bir milliyetçi seferberlik değerlendirmesi yapar. CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilen şikâyet ve dilek mektuplarını inceleyerek durum değerlendirmesi yaptığı, ‘CHP Genel Sekreterliği Yüksek Makamına’: 30’lu ve 40’lı Yıllarda Halkevleri’yle ilgili CHP’ye Gönderilen Şikâyet ve Dilek Mektupları üzerine Kısa bir Söz’ isimli makalesinde iki yüzü aşkın mektubu ele almıştır. Bireylerin şikâyet yazma deneyimine, gönderen ve mektubu alan için işlevlerine ve dönemin koşullarına bu mektuplar üzerinden de bakılabileceğine vurgu yapmıştır. Ve son olarak, ‘Negotiating Gender Identities during Mixed-Gender Activities: Amateur Theatre in the 1930s and 1940s in Turkey’ isimli ve bu teze önemli katkıları bulunan makalesinde, 1930’lar ve 1940’lı yıllarda Türkiye’de Halk Tiyatrosu’nun amatör sahnesine ve devlet destekli karma-cinsiyet etkinliklerine odaklanır. Halkevlerinde kadınların varlığı ve faaliyetleri üzerinde önemle durur. Lamprou, karma toplumsal cinsiyet eğlencesinin ve büyük ölçüde cinsiyet ayrımı yapılan yerel toplumlarda tiyatrunun sosyal etkileşiminin ortaya çıkması üzerine üretilen gerginliği gözden geçirir; kadın ve erkeklerin yeni düzendeki var olma uygulamaları ve gerilimin bu anlarını yönetme girişimi sırasında ve buna tepki olarak dile getirdikleri söylemleri inceler.

1.BÖLÜM: HALKEVLERİ

1.1. HALKEVLERİNİN AÇILMA SEBEPLERİ

Halkevlerinin açılma amaçlarını ele alacak olursak siyasi amaç ilk sırada yer almıştı. Tepede gerçekleşen bir devrim ve bu devrimi ivedilikle halka indirgemeye çalışan genç bir devlet karşımıza çıkmıştı. Bu devrimin acilen kalıcı hale gelmesini gerektiren gelişmelerin varlığı da halkevlerinin açılmasını hızlandırmıştı. Doğu vilâyetlerinde başlayan Şeyh Sait İsyanı (Başlaması:13 Şubat 1925–kesin olarak bastırılışı: 31 Mayıs 1925), Menemen’de Derviş Mehmet ve bir kısım arkadaşının başlattığı gerici hareket ve Kubilay adlı yedek subay öğretmenin şehit edilmesi (23 Aralık 1930) gibi tehlikeli teşebbüsler, yeni rejimi tehdit eden ve devleti dinî esaslara dayandırmayı amaçlayan başlıca siyasî hareketlerdi. Ayrıca Atatürk’ün teşvikiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (Kuruluşu: 12 Ağustos 1930, kendisini feshetmesi 17 Kasım 1930) kısa sürede memleket genelinde teşkilatlanma çalışmalarını tamamlamış ve iktidara aday bir siyasî parti haline gelmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkasının beklenmedik bir ilgiyle karşılanması ve yeni rejime muhalif unsurların bu firkanın çatısı altında toplanması Atatürk ve diğer CHF yöneticileri tarafından endişeyle izleniyordu. Diğer bir ifadeyle yapılacak ilk seçimde CHF iktidarı sona erebilir; yeni Türkiye SCF vasıtasıyla sonu belli olmayan bir maceraya sürüklenebilirdi. Bunlara ilâveten Cumhuriyet Halk Fırkasının bir kültür kolu olmakla beraber zaman zaman siyasî çalışmalar da yürüten Türk Ocakları, bazı açılardan CHF ile ters düşüyordu. Bir kısım Türk Ocağı şubeleri ve üyelerinin SCF’ye geçmesi, bazı şubelerde ise doğrudan Halk Fırkası aleyhine çalışmalar yapılması CHF yöneticilerinde Türk Ocakları aleyhinde bir düşüncenin gelişmesine sebep oldu. Hatta Türk Ocağı teşkilâtının bulunduğu yerlerde partinin teşkilât kuramaz hâle geldiğini belirten CHF müfettişleri, raporlarında “Türk Ocakları bu gidişlerinde bırakılacak olursa, çok daha kötü sonuçlar doğabileceğini” söylemeye başlamışlardı” (Üstel, 1997: 214). Devrimin ve partinin geleceğini tehdit eden bu olumsuz gelişmeler başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere CHF yöneticilerini harekete geçirmişti.

Bir sorun haline gelmeye başlayan Türk Ocakları, 1912 yılında kurulmuşlardı ve oldukça da başarılı olan bu kurumların yine bir parti-devletin kendi sistemini halka indirgeme aracı olarak kabul edilebilirdi. Fakat Halkevlerinin kuruluş sürecinde, İkinci Meşrutiyet Dönemi deneyimi ve birikiminin, Türk Ocakları modelinin bu yeni yapılanmada önemli bir payı olduğunu da göz önünde bulundurmamak gerekirdi. Türk Ocakları, dağılma sürecinde, İmparatorluğun çöküşünü durdurmaya yönelik akımlardan biri olan Türkçülük akımının bir uzantısı olarak biçimlendi. (Arıkan, 1999: 262). Bu ocakların kuruluş amacı da "Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmak" diye saptanmıştı. (Turan, 2002: 82). Bunu Türk Ocakları denilen kulüpler açmak, kurslar, konferanslar düzenlemek, kitap ve broşürler yayınlamak ve okullar açmak suretiyle yapacaktı. Türk Yurdu, onun başlıca yayın organı olmuştu (Lewis, 1970: 348).

1911'de çalışmalarına başlanan ve bir yıl sonra resmi olarak faaliyetlerine başlayan Türk Ocakları, halkevleriyle yapılmak istenen şeyleri zaten yapmıştı ve bunda başarılı da olmuştu. Peki Türk Ocakları'nın bu kadar başarılı olması mı halkevlerinin açılmasının tek sebebiydi? Halkevleri, Cumhuriyetin, Cumhuriyet ideolojisinin ve özellikle 1930'lu yıllardaki ekonomik ve toplumsal koşulların bir ürünüydü. Şöyle ki 1929 dünya ekonomik bunalımının olumsuz etkileri Türkiye'de de kendini duyurmuş, Serbest Fırka deneyimi (1930), halkın huzursuzluğunu açığa çıkarmış ve Atatürk çıktığı geniş kapsamlı yurt gezisinde durumu yerinde değerlendirmeye çalışmıştı. Yeni bir ekonomik politikanın belirlenmesinde, devletçiliğin yaşama geçirilmesinde bu bunalım ve deneyimin belirleyici olduğuna şüphe yoktu (Karpat: 1974: 69-84).

Bu etkenlerin yanı sıra Atatürk'ün de Türk Ocakları'na dair pozitif yaklaşımı da göz ardı edilemezdi. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nde görülüyor ki:

"Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hars şubesidir. Fırka millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset, güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. Ocaklar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programlarını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkurelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu cihet sarahaten ifa edilmiştir. Bu yol üzerinde milleti hemahenk olarak beraber yürütmekten ibarettir." diyerek Atatürk Türk Ocakları'yla Cumhuriyet Halk Fırkası arasında gayet sıkı bir bağ kurmuştu (Atatürk: 1961: 300).

Parti-devleti kuran İttihat Terakki'nin bu başarılı hamleleri Türk Ocakları'nı daha etkin kılmaya fayda sağlamıştı. CHP gibi devlet partisi olmak yerine parti-devleti olmayı başaran ve tüm tebaya ulaşma amacını hukuksal alanda da deneyen İttihat Terakkicilerin Türk Ocakları'nın öncülü olduğu halkevlerinden daha başarılı olması sonucu da haliyle kaçınılmazdı. Türk Ocaklarının kapatılmasından yaklaşık on ay sonra kurulan Halkevleri, bunların oynamış olduğu tarihsel rolü hiçbir zaman yadsımadı. Türk Ocaklarının bilgi, birikim ve deneyimini yerli yerine oturtmaya özen gösterdi (Arıkan, 1999: 266). Halkevleri dergileri içinde önemli bir yere sahip olan ÜN (Isparta Halkevi Resmi Yayını) dergisinde çıkan bir yazıda, "Türk Ocaklarının hatırasına daima saygıyla bağlı kalacağız" denilirken, Ocakların tarihsel işlevinin altı çiziliyor ve Halkevlerine geçişin gerekçesi de açıklanıyordu (Turan, 1947: 2079-2081).

Türk Ocakları'nın kapatılmasından daha önce yapılması gereken bir şey vardı. Çok partili hayata geçiş denemelerinden ikincisi olan ve kendine biçilen muhalefet rolünün çok üstünde bir etki yaratan Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruluşundan sadece dört ay sonra kapatılmıştı. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, SCF hareketi üzerinden, 1930 yılı başında "Tek şef ve İki Parti"ye dayanan bir sistem kurulmak istenmiştir (Aydemir, 1976: 390). İktidar-muhalefet ilişkisinin en başından kuruluş ve gelişme biçimi de bu yargıyı doğrular yöndeydi. Tek şef ve iki partili bu sistem, tek parti zihniyetinde herhangi bir dönüşüme tekabül etmemişti. Bu sebepten, SCF hareketi kendisine biçilen muhalefet partisi profilinin dışına taşması sonucunda, kısa sürede sonlanmıştı (Erdem, 2013: 1-22).

Yani muhalefet partisiyle hedeflenen sonuca ulaşamamış ve ortaya çıkan yeni siyasi tablo da CHP'yi rahatsız etmişti. SCF'nin yarattığı etkiye karşı hamle olarak düşünülen *Halkevleri* projesi, Batı'daki CHP'den yani '*Beyaz Türklerden*' kopuşu beraberinde getirirse de halkın Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlılığını arttırmak için hayata geçirilmişti.

Peki bu hamle daha önce başka devletler tarafındanda yapılmıştıydı? Halkevi gibi yapılanmaların dünyadaki örneklerine baktığımız zaman en başarılı örnek Sovyet Rusya'da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Sovyet Rusya'da 1800'lü yılların ikinci

yarısında başlayan ve Halkçılık anlamına gelen Narodnik hareket Türkiye’deki bazı aydınları da etkilemişti. Hüseyinzâde Ali, Akçuraoğlu Yusuf, Ahmet Agayef gibi Rusya Türklerinin İstanbul Türkçü mahfillerinin daimiüyeleri olmaları, Halka Doğru halkçılığının onlar vasıtasıyla ve Rus narodniklerinden ilham/ve iktibasla Osmanlıefkâr-ı umumiyesine taşınma ihtimalini gündeme getirdi. Başka türlü denmek gerekirse, Halka Doğru Rusya kaynaklı bir ithal ürün müdür? İlk cevap yukarıda zikredilen Rusya kökenli üç milliyetçi figürün Rus narodniklerinin söylem ve usullerinden haberdar olduklarıdır (Özden, 2011: 110-111). Bu harekette gönüllü gençler köy köy dolaşarak halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardı. İşte bu hareketten doğan *Narodni dom* (Halkevi) isimli kurumlardan esinlenilerek Türkiye’de de Halkevlerinin kurulduğu ileri sürülmüştü (Özdemir, Aktaş, 2011: 249). Falih Rıfkı Atay’ın Rusya gezisine ait anılarını kaleme aldığı ‘Yeni Rusya’ isimli kitapta yer alan cemiyet olma ve halkın eğitimiyle ilgili söylediği şeylerde bu iddiaları destekler niteliktedir:

“Rusyadan ben bir ders getiriyorum:

Bu ders, Türk ihtilâlini organize etmek, yeni gençliği yetistirmek, ve Türk cemiyetini bir kaç hamlede terbiye etmek usulleridir. Bu asırda cemiyetsiz yaşamak imkânsızdır; ne kapitalizm, ne Bolşevizm, ne sosyalizm, hiç biri, teknik ve makinenin ve elektriğin tarlaya kadar girmiş olduğu bir asırda, bütün cemiyet terbiye edilmiş olmaksızın, teessüs edemez; temel atamaz.” diye yazarken yine eğitim ve yığın terbiyesi ile ilgili olarak şu satırları kaleme almaktadır:

“... Bütün Türk cemiyeti bu asrın terbiyesini almadıkça, inkılâbın kökü

havadadır.” “Hiç durmaksızın büyük yığının terbiyesine geçmek... (Atay, 1931:170-171).

Bu satırlar Demokrat Parti döneminde Halkevlerinin kapatılması için önergeler verildiğinde H. Suphi Tanrıöver, Rusya’daki Narodni dom’un birebir karşılığının Halkevi olduğunu ileri sürmesine de dayanak olmuştu (Özdemir, Aktaş, 2011: 249). Halkevleri kurulurken yetişkin eğitiminin dünyadaki örnekleri incelenirken tabiki sadece Sovyet Rusya örneği ile yetinilmemişti. 1930’ların dünyasındaki yetişkin eğitimi kurumlarına baktığımızda Alman eyaletlerinde *Volkhauslar* yani “Yurttaşevi” veya “Hemşirevi”, köylerinde ise “Toplumevleri”nin mevcut olduğu görülmektedir. Bu kurumların amacı halkı konferanslar, kurslar gibi faaliyetler ile her yönden eğitmek, tembel ve uyuşuk olmaktan kurtararak zararlı alışkanlıklardan uzak tutmaktır (Çeçen, 2000: 78-79). Macaristan’da Macar Ulusal Kültür Cemiyeti, Uranya Cemiyeti, İşçi

Jimnazları, Çiftçi Dernekleri; Çekoslovakya’da Mozarih, İtalya’da Dopolavaro, İngiltere’de Halk Eğitim Cemiyeti, Meksika’da köylerde mevcut olan ve köylüye hayatın her alanıyla ilgili eğitim veren Cada del peuble (halkın evi) gibi kurumlar mevcuttu (Yeşilkaya, 2003: 70-71).

Sonuç olarak, halkevleri Türk toplumunun asırlardır hayatına entegre olan tüm bu sosyal kurumlar ‘sosyal devlet’ ve ‘birlikte hareket’ etmek algılarına hizmet etmek ve var olan siyasi gücün meşruiyetini sağlamak ve halkın varolan siyasi güce bağlılığını arttırmak görevlerini üstlenmişti. Toplumsal hafızalarda yer alan bir ihtiyaç olan halk eğitimi temasının Erken Cumhuriyet Dönemi’nde karşılık bulmuş haliydi.

Siyasi sebeplerin yanı sıra ‘muhasır medeniyetler’ seviyesine çıkarılmak istenilen bir toplum kültürel olarak da gelişmek zorundaydı. Kültürel gelişimin devlet destekli olması gerekliliği de kaçınılmazdı. Peki muhasır medeniyetler seviyesine tek cinsiyet üzerinden ulaşılması mümkün müdür? Elbette değildir. Gelişim, değişim ve kalkınma tek yönlü, tek boyutlu olamaz toplumun her birimini her bireyini kapsamak zorundadır.

1.2. TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM, TÜRK KADINI VE ‘KİMLİK’ ARAYIŞI

Toplumsal değişimin kadınlar üzerindeki etkisine ilişkin bir çözümleme, hem cinsiyet rollerinin yaşandığı somut bağlamlara, hem de bunları etkileyen dönüşüm süreçlerine ilişkin bir kavrayışa işaret eder. Türkiye’de bu bağlamlar göçebe aşiretlerden metropol merkezlere kadar çok çeşitli karmaşıklık düzeyleri gösterir (Kandiyoti, 2015: 23). Kadının rolü gerek Türk toplumunda gerekse dünyada sosyo-ekonomik dönüşümlerin hepsinde istinasız bir biçimde evrilmiştir. Cumhuriyet’le birlikte erkek sadece kadınların sokaktaki varlığına alışmak zorunda kalmaz, kadının çalışma hayatına katılmasından kaynaklanan yeni durumlara da alışmalıdır. Üstelik bunun iki boyutu vardır; bazı erkekler eşlerinin de çalışmasına göz yummaya, bazıları ise kadınlarla birlikte çalışmaya mecbur kalırlar (Kaynar, 2012: 224). Göçebe aşiretlerde kilim dokumak kadının iş gücüne katılım aracıyken modern dönemler şehrinde kadını hemşire, öğretmen ya da avukat olarak da görebilirsiniz. Ancak kadının toplumsal statüsü ise zihinlerde değiştirilmesi en zor algılayışlardan birisidir. Kadını algılayış

biçiminin ataerkil bir toplumda değişime en çok direnen mekanizmalardan olması da kaçınılmazdı.

Geniş bir karşılaştırmalı perspektiften bakarak Türkiye'yi, Ortadoğu'nun, Güney ve Doğu Asya'nın büyük bir bölümüyle birlikte otoriteyi, erkek soyundan devam eden geniş aile içerisinde, yaşlı erkeğin elinde bulundurduğu 'klasik ataerkillik'in tarihsel bölgesi içerisine yerleştirdim. Ataerkilliğin bu biçimine özgü yapısal özellikler şunlardır: Saygınlık kalıpları yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur, cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır (ve hatta mekânda da ayrıştırılarak kurumsallaştırılabilir), nihayet, kadınların emeğine ve üreme kapasitelerine evlenerek dahil oldukları erkek soyu tarafından el konur. Bu hane tipinin klasik ataerkil olarak tanımlanan bölgelerde gözlemlenen biçimlerinin çok değişken olduğunu göz önünde bulundurarak,

konuyu ele alacağız. (Duben, 2016: 34). Kadınlar ve erkekler için farklı işleyen mekanizmaların varlığı erken cumhuriyet dönemi ve hatta sonrasındaki süreçte de karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumunda cinsler arası asimetri, hane, sınıf ve işgücü piyasalarının sınırlarını aşan pek çok kültürel pratikle üretilmekte, temsil edilmekte ve yeniden üretilmektedir (Kandiyoti, 2015: 187).

Yeni Türk Devleti, ev içi ataerkilliğin meşruiyetini, aile yasasını değiştirerek doğrudan ve kadınları 'yurttaş' tanımını içerisine dahil ederek de dolaylı olarak kırmıştı. Peki kadın bu görünürlüğü nasıl karşıladı? 'Yurttaş olmanın' altını doldurabildi mi? "Kadın meselesi", Türk modernleşmesinin ve 1920 ve 1930'lardaki ulus inşası projesinin önemli bir bileşenini oluşturdu. Kadınlar halka verilen alana itildi, sivil haklar, eğitim ve profesyonel fırsatlar verildi, ama aynı zamanda anneliğin ve eşliğin "geleneksel" görevlerini yerine getirmeleri de beklenirdi. Kadın toplumun içine giriyor ama eşzamanlı olarak "ahlaki ve davranışsal kodlarla kısıtlanmıştı, bu ailelerinin saygınlığını ve onurunu korumak için gerekliydi (Berktaş, 2001: 358). Kadınlarda bu çelişkili ikilemin arasında kaldı. Bir tarafta kendilerinden beklenen geleneksel rollerinin hakkını vermeleri gerekiyorken diğer taraftan onlardan beklenen modern ulus inşa projesine ayak uydurmalarıydı. Bunun için onlara yaratılan en belirgin alan halkevleriydi. Kadınların eğitimini ve profesyonel yaşamını desteklemesine rağmen, Kemalizm

“ahlakın ataerkil normlarını” değiştirmiyor ya da meydan okumuyordu (Durakbaşı, 1999: 140). Zihinlerdeki kadın algısı belki o kadar kolay değiştirilemiyordu ama Türk kadınının değişimi yeni rejimin varlık mücadelesinin en önemli silahlarından biriydi. Kadınlar, Osmanlı Devleti’nin teokratik surlarını yıkmak ve yeni devleti meşrulaştıracak bir ideolojiyi oluşturmak gibi daha kapsamlı bir mücadelenin öğeleriydi (Tekeli, 1995: 122). Türkiye Cumhuriyeti’nin ‘yeni kadın’ı rejimin simgeleştirilmesinde ön planda bir rol aldı: Törenlerde şortla gösteri yaptı, okul ya da asker üniformasıyla bayrak taşıdı ya da balolarda Batı modasına uygun gece elbisesiyle dans etti. Atatürk’ün erkek çocukların tercih edildiği, ataerkil bir toplumda kız çocuklarını evlat edinmesi de bu bağlamda anlamlı bir olgudur. Tümü iyi yetişmiş bir meslek kadınları kuşağı, cumhuriyet kadroları arasına katıldılar (Öncü, 1981: 181-193). Aile yasasının laikleştirilmesi ve kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanınması gibi gelişmeler, yeni rejimin, Türkiye’de kadınlar için yeni bir çağın açıldığını haber verdiği düşünülebilirdi ancak bu zihniyetin tüm topluma eş zamanlı yansıması asla beklenemezdi.

Peki tek parti döneminde kadının yerini ele alacak olursak nasıl bir çıkarımda bulunabiliriz? Bu soruyu cevaplarırken teoride var olan yerine pratikte yaşanan gerçeklerin üzerinde durmak gerekir. 1930’lar itibarıyla bürokratik ve totaliter bir kimliğe bürünen Kemalizm, parti-devleti kurmak isterken, devlet partisi haline gelen Cumhuriyet Halk Partisi’nin siyasi varlığını ifade etmeye yetmiyordu. Bu ifade eksikliği içinde gayet tabi ‘kadın’ı da barındırıyordu. Post-Kemalist bir yaklaşımla bu muhafazakâr toplumda kadının varlığını ve kimliğini ele almak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Ortaya çıkan, o dönemin yeni Türkiye’sinin verdiği pek çok sınavdan birisi de haliyle ‘kadın’ oldu. Kadını aktif modernleşmeye nasıl katacağını hususunda da iki yolu vardı. Bu yollardan ilki otoriterlik, direkt bir biçimde siyasi gücünü kullanarak kadını moderniteye entegre etmek, ki bu yolun örnekleri de dilekçeler üzerinden ele alınan olaylarda tezin ilerleyen kısımlarında görülecektir. İkinci yol ise, ‘Sosyal Modernleşme’, toplumsal olarak modernleşme sürecine geçilirse, ister istemez o toplumun önemli bireyleri olan kadınları da sürece kolaylıkla dahil edebileceklerdi. Bu süreçte ki tek sıkıntı, merkezin yerel gücün üstüne de çok gidememesi durumuydu. Sonuçta, yerelde kurulu bir düzen ve belli güç odakları vardı. Ele alınan dilekçelerde, kitlesel modernleşmeyi gerçekleştirmeye çalışırken yerel gücün desteğindende olmak istemeyen bir CHP’nin varlığı ortaya çıkmaktadır.

1.3. HALKEVLERİNDE KADIN SORUNSALI

Halkevlerinin misyonunu tamamlayabilmesi için elzem olan kadın figürü devlet eliyle sahaya sürülmek, görünür kılınmak isteniyordu. Bazen baskıyla bazen de halkevinde bulunmayı cazip hale getirerek başarmak istiyordu. En büyük sıkıntı hiç kuşkusuz ki Müslüman Türk kadınının sahneye çıkması mevzusuydu. Dikiş-nakış ya da benzeri direk kadın kimliğiyle özdeşleşmiş kollarda kadın üye bulmak sıkıntısı çekilmezken gösterit kolunda kadın üye bulamama sıkıntısı merkeze gönderilen sayısı da epey fazla olan ‘Lütfen bize kadınsız piyes gönderin efendim.’ dilekçeleriyle su yüzüne çıkmıştı. Partinin tiyatroya verdiği önem ve katılımı göz önüne alındığında tiyatro etkinliklerinde kadınların yokluğunun, üstesinden gelmek için çeşitli yöntemler kullanıldı. Kadın gönüllülerin her yerde eksikliğinin olması, parti tarafından verilen talimatlarda merkez, yereldeki parti yapılarından ve halkevlerinden öğretmenlerin iş birliğini talep ediyordu. Milli Eğitim Bakanı öğretmenlere şiddetle halkevi faaliyetlerine katılmayı tavsiye eden bir gönderi yayınladı (Lamprou, 2013: 92).

Parti, tiyatroyu güçlü bir eğitim ve propaganda aracı olarak gördü ve reformu iletmek için bir ortam olarak sahneyi popülerleştirmeyi amaçlıyordu (Koşay, 1993: 5-6). Ancak halkevi ve parti üyelerinden sadece çok azı yerel ya da yerel olmayan devlet çalışanlarının eşleri, kızları veya kız kardeşleriydi. Kentsel seçkinlere ise halkevi ve parti kayıtlarından yoksundu (Lamprou, 2009: 218). Yani halkevi tiyatro sahnesinde bulunması beklenen kadın üyeler ya öğretmenlerden ya da ‘sıradan’ halk kesiminden beklenmekteydi. Halk, bu devrimci devletin halkevi sahnesinde boy gösterme beklentisini karşılama noktasında ne durumdaydı?

Her ne kadar cumhuriyetin ilanıyla kadına dair bazı ezberler bozulmuşsa da sahneye çıkma mevzusunda aynı durum söz konusu değildi. Kadın üye azlığını kendi imkanlarıyla aşamayan ve merkezden yardım isteyen halkevi yönetimlerinin bu konu karşısında yapabildiği en somut müdahale yukarıda da bahsettiğim Milli Eğitim Bakanlığı’nın öğretmenler için yayımladığı genelgeydi.

Merkezden üretilen çözümde çok yeterli olmayınca ‘Yerel kadın oyuncuların yokluğu ile karşı karşıya kalan pek çok halkevi, kumpanya olarak gezen tiyatro gruplarına halkevi sahnelerini kiraladı. Bu gruplar sıkça şikâyet hedefi oldu. Bir Halkevi üyesi

halkın Halkevi'ndeki böyle bir gruba karşı tepkisini şöyle anlattı: “Gün boyunca tek amacı çıplak bacakları izlemek olan insanlar halkevine geliyorlardı. Bazı insanlar ‘İyi İşler Partisi’ gibi dedikodulardan bile sakınmıyorlardı! Sonunda çıplak bacakları göstererek insanları bir araya getirmeyi başardılar.” (Lamprou, 2009: 12).

Parti genel sekreterliğine ‘Bir subay ve ailesi’ imzasıyla atılan bir dilekçeyle de bu kumpanyalara karşı takınılan tavır daha da çarpıcı bir hal aldı.

‘Tiyatroyu seviyorum. Ama tiyatro sadece fahişeler ve başıboş çetelerin değil ki şehrimize utanmazlık, ahlaksızlık, utanç ve tüm felaketleri getirdi. Tavernalarda içtikten sonra sözde bu tiyatrocı insanlar, ellerinde içki şişeleri yanlarında neredeyse çıplak bir kız çocuğuyla geziyorlar, modern propagandalarla bölgenin gençliğini zehirleyerek aldatmaya çalıştılar. Fahişelerin salonlarında performans göstermesi mi, kadın avcılarını eğlendirmek mi Halkevleri' nin amacı? Halkevimiz, bu şekilde, göbek dansıyla insanları aydınlatacak mı? (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 839.316.1.).

Sonuç olarak, doğal yollarla kadınlardan tiyatro kolunda beklediği performansı göremeyen halkevleri ve genel merkez, kendi müdahaleleriyle bu sorunu çözmeye çalışsa da insanların dimağındaki bazı basmakalıp değer yargılarını yenemiyordu. Kadın ve sahne söz konusu olduğunda bu kadar muhafazakâr olan bir toplumda bu modernleşme çabaları sonuç verdi mi sorusunda verilebilecek cevap hayır olacaktı. Bu cevabı verirkende çok fazla kriteri göz önünde bulundurmaya gerek yok, halkevlerindeki kadın üyelerin sayısına bakınca her şey bu emrivaki modernleşmenin başarısız olduğunu söylüyordu. 1940'lara kadar bazı merkez ve Batı'daki halkevleri hariç neredeyse kadın üye varlığına neredeyse rastlanmıyor, EK1 ve EK2'deki grafiklerde de görüldüğü üzere varolan kadın üyelerin Türkiye genelindeki sayısı da 1932'den 1939'lara kadar her yıl iki bin-üç bin civarıydı. Halkevlerine ait sicil kayıtlarında da hiçbir kadın üyenin sicil kaydına rastlanamıyor. Ama 1939 itibariyle Türkiye genelinde her yıl toplamda 10-11 bin civarı kayıtlı kadın üyenin var olduğu bilinmektedir (CHP, 1943: 35).

1.4. MERKEZLE TEK İLETİŞİM KURMA ARACI OLARAK DİLEKÇELER

Türk tarihinde çok eskilere dayanan bir uygulama olan dilekçeler, halkın söylemek, iletmek istediklerini varsa rahatsızlıklarını ya da öğrenmek istediklerini devlet kurumlarına bildirme aracıdır. TDK'nın 'Bir dileği bildirmek için resmî makamlara sunulan, imzalı ve adresli, pullu veya pulsuz yazı, istida, arzuhâl'¹ olarak tanımladığı bu araçlar günümüzde teknoloji sayesinde biraz evrilsede varlığını hala devam ettirmektedir.

Her ne kadar yasal varlıkları 23 Aralık 1876 tarihinde yayınlanan Kanun-i Esasi ile ortaya çıksa da, önceki dönemlerde de 'Arz-ı Hal' ismiyle halkın dilek, istek ve şikayetlerini yerel yöneticilerden başlayarak en üst makama kadar bildirebildiklerini biliyoruz.²

1924 Anayasasında ise Teşkilat-ı Esasiye Kanununun madde başlığı "ihbar ve şikâyet hakkı" olan 82. maddesinde dilekçe hakkı şöyle düzenlenmiştir.³

*"Türkler gerek şahıslarına gerek ammeye müteallik olarak kavanin (kanun) ve nizamata (kurallara) muhalif gördükleri hususatta (konularda) merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden (tek başına) veya müçtemian (toplucu) ihbar ve şikâyetle bulunabilir. Şahsa ait olarak vukubulan müracaatın neticesi müstediye (dilekçiye) tahriren (yazılı olarak) tebliğ olunmak mecburidir."*⁴

Halkevleri'nin faaliyete geçtiği ve hizmet verdiği süre boyunca da yürürlükte olan 1924 anayasasının 82.maddesine göre pek çok vatandaş merkeze dilekçeler aracılığıyla ulaşmıştır. Daha öncede belirtildiği üzere halkevi şikâyet aramasını yaptığınız zaman karşınıza çıkan binlerce belge genellikle mali konularla ya da usulsüz atamalar, görevi kötüye kullanmalarla ilgili oluyor. Bu durumun ortaya çıkmasında tabiki halkevlerinin çoğunluğunun erkek üyelerden oluşması ve taciz, istismar gibi konuların toplumsal hassasiyetinin de etkili olduğunu unutmamak gerekir. Her şeye rağmen merkeze yazılan dilekçelerde bu tezin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

¹ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b7b142986a2b2.85494640

² <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/tarihce.htm>

³ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/tarihce.htm>

⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

Günümüzde de varlığı yasalarca korunan dilekçe hakkı, içinde bulunduğumuz teknoloji çağının bir getirisi olarak evrilip online olarak BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi) üzerinden de yapılabilmektedir. Artık devlete ulaşmak bu kadar kolay olsada ele aldığımız dönemi düşünürsek 1930'lar 1940'lar Türkiye'sinde devlete ulaşmanın tek yolunun dilekçeler olduğunu unutmamak gerekir.

2.BÖLÜM: ŞİKAYET DİLEKÇELERİNE YANSIYAN OLAYLAR

2.1. HALKEVLERİNDE KADIN VE TACİZ

2.1.1.Gelibolu Halkevi-1938

Reform projesinin hedeflerinden biri de Türk kadınıydı. “Yeni” Türk toplumu içindeki kadınların yeri, kültürel olarak belirlenmiş rolüne kıyasla oldukça farklıydı. Kadınlar kamusal alanda daha görünür hale gelecekti. Kendilerine erkeklerle eşit haklar tanındı. Onlar eğitilmeli, erkeklerle birlikte çalışmalı, oy kullanmalı ve seçilmeli, aynı zamanda “geleneksel” görevlerine devam etmeliydi. Anneler ve eşler olarak yerine getirmeye devam etmeleri gerekiyordu. Halk Evleri, bu yeni Türk toplumunda kadınların konumunun gerçekleştirileceği faaliyetleri gerçekleştirecekleri mekândı (Lamprou, 2009: 271).

Yeni kurulan sistemin kadınların halkevinde olmasına ihtiyacı vardı ve bu yeni toplum düzenindeki yeni rolünü, statüsünü idrak eden belki de merak eden bazı kadınlar halkevlerinde yer almaya başladı. Bu az sayıda kadınında başına gelen kötü şeyleri kaleme alma cesareti göstermesi de düşük bir ihtimal olduğu için şikâyet dilekçelerini incelerken hakkında en az malzeme bulacağınız konu tacizdir. Bu dilekçeler çoğunlukla ülkenin batısında bulunan kadınlar tarafından kaleme alınmış olacaktır. Doğu illerinde kadınlar ya halkevlerine gitme cesareti gösteremiyordu veyahutta toplumsal mekanizmalar daha sert ilediği için şikâyet edebilme cesaretini gösteremiyordu. Tüm bu hususları göz önünde bulundurarak eldeki az malzemeyle halkevlerinde kadına taciz konusu bu bölümde ele alınacaktır.

Ele alınacak ilk taciz vakası, yereldeki güç dengelerinin birbirlerini desteklediklerinde göstergesi olacaktır. Gelibolu Halkevi’nin 5 Şubat 1938 tarihinde tertiplediği bir baloda Nafia Hanım, Gelibolu İlkokulu Müdürü Ahmet Bey tarafından her ikisinde ailelerinin bulunduğu bir ortamda tacize uğramıştır. Her ne kadar ertesi gün eşinin bu nahoş durumu Gelibolu Halk evi reisi Bay Raif’le Kızılay reisi Bay Doktor Zeki’ye iletse de kimsenin bu konuyla alakadar olmadığını parti merkezine yazdığı şikayetinde belki de dilekçenin gerekçesi olarak belirtmiştir. Bu durum bugün bile sıklıkla

karşımıza çıkabilecek bir güç dengesidir. Tek parti iktidarının hüküm sürdüğü 1930'lar Türkiye'sinde de yereldeki otoritelerin yaşanan her türlü olumsuz durumda eğer birbirlerinin çıkarlarına ters düşmüyorsa birbirlerini her zaman desteklediklerini görebiliriz.

Evli, iki çocuklu, mektubunda ifade ettiği üzere mutlu bir aile yaşantısı olan Nafia İ., eşiyle birlikte davet edildikleri baloya katılırlar. 1935'de Kıbrıs'tan memleketleri Gelibolu'ya gelen aile belli ki baloya davet edilecek kadar önemli ve varlıklıdır. Eşi Kemal Bey'le birlikte kendilerine ayrılan yere oturduklarında masayı Gelibolu İlkokul Müdürü Ahmet Bey, eşi ve kızkardeşiyle paylaşacaklardır. Bu tarz balolar hemen hemen her halkevinde tertip edilir, tertip edilmesi de merkez tarafından istenirdi. Kadın ve erkeklerin birer cumhuriyet kadını ve erkeği gibi giyinerek beraberce katıldığı ve eğlendiği bu balolar cumhuriyetin kendi kimliğini oluştuması için bir gereklilik olarak görülmekteydi. Nafia Hanım'ın ifadesiyle olay şöyle gerçekleşmişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 830.276.1.68):

'Birdenbire Ahmedin masa altından namusuma tecavüz ettiğini gördüm. Hemen kendimi toplayarak kocama gösterdim, kocam bu facia karşısında "Hemşiresine göster dedi". Hemşiresini elimle dürterek kardeşiniz Ahmedin ahlaksızlığını görüyor musunuz dedim fakat Ahmet elim namussuzluğuna devam ediyordu. Hemşiresi elini iterek hatta vurarak ayırdı. Kocam hemen kalkmamızı söyledi. Evimize döndük.'

Nafia Hanım mektubun devamında Ulu Önderin kurduğu cumhuriyetin evlerinde tertip edilen böyle 'medeni' bir ortamda başına böyle bir şeyin gelmiş olmasının cumhuriyete yapılan bir hakaret olduğunu vurgulayarak genel merkezinde sert bir tepki vermesini beklemekteydi. Ayrıca başka bir acı gerçeği de mektubunda özellikle belirtmişti. İlkokul çağına gelmiş iki çocuğu vardır ve ilçedeki tek ilkokulun müdürü de kendisini taciz eden Ahmet Bey'di. Olayın dramatik diğer bir yanı da bu husustu. Ahmet Bey illaki Halkevi ve ilçe Kızılay Başkanı'na şikâyet edildiğini öğrenecekti ve Nafia Hanım'ın çocuklarının okuyacağı okulun müdürü olacaktı. Genel merkezin bu hususu da önemli dikkate almasını isteyen Nafia İ. hiç de beklediği gibi bir cevap alamamıştı.

Merkez genellikle kendi işleyişlerine ve belirledikleri sınırlara müdahale olmadıkça yereldeki otoritelerle ters düşmeyi tercih etmezdi. Sonuçta oradaki varoluşları onların maddi, manevi destekleri sayesinde olacaktı. Hem cumhuriyetin halka inmesini, gerçek bir ‘modern’ toplum yaratmayı amaçlayıp hem de yerelde varolan düzene müdahale ederek tepki çekmek istemeyen bir merkez yönetimin halkevleri konusunda umduğu başarıyı yakalayamaması da kaçınılmaz bir sonuçtu.

Dahiliye Vekili CHP Genel Sekreteri adına Giresun Saylavı cevabında (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 830.276.1.67) :

'Başöğretmenle aranızda geçen hadiselerin mercii hallinin burası olmayacağını takdir edeceğinizden emin olarak saygılarımı sunarım.'
demişti.

Nafia Hanım’a gidin hakkınızı mahkeme de arayın lütfen cevabı gelmişti. Hatta belki de genel sekreterliği böyle şeylerle uğraşmak zorunda bıraktığı için Nafia İ. suçlu bulunacaktı.

2.1.2. Üsküdar Halkevi-1939

Bir önceki olayda da görüldüğü üzere eğer yereldeki güçler birbirlerinin çıkarlarına ters düşmediği sürece genellikle birbirlerine karşı tavır takınmazlardı. 1939 yılında Anadolu’daki toplum baskısından oldukça uzaktaki İstanbul’un en büyük halkevlerinden birinde gerçekleşen güç çatışması sonucunda kadınlara yapılan tacizler ortaya serilmekteydi.

1939 yılının haziran ayında Üsküdar İmrahor’ dan A. Zeki isimli bir genç tarafından Üsküdar Halkevi’nde ‘*öğrenmek kayıtlarına ve icaplarına aykırı olarak birtakım vaziyetlerin hadis olduğunu*’ bildiren bir yazı CHP Genel Sekreterliğine ulaşmıştı. Bu şikâyet dilekçesinde Halkevi Başkanlığı’ na atfedilen suçlamalar ise kongrelerde seçimlerde usulsüzlük yapıldığı ve halk evine gelen kızların istismar edildiğiydi. Halkevinde çalışmış ve bir şekilde ters düşmüş bir şahsın imza toplayarak şikâyet dilekçeleri yazdırarak genel merkeze bildirdiği seçimlerde usulsüzlük yapıldığı ve genç kızların taciz edildiği iddiaları kısa bir sürede hedefine ulaşıyordu.

Yaz dönemi olmasına rağmen 1939 yılı haziran ayının başında Zeki ve beraberindekilerin genel sekreterliğe yolladığı dilekçelerle ilgili malumat isteği 12 Haziran 1939'da dönemin Ankara milletvekili tarafından CHP Genel Sekreteri adına kaleme alınmıştı. 26 Mart 1939 tarihinde gerçekleşen genel seçimler sonucunda VI. Dönem CHP Ankara milletvekili olarak İsmet İnönü, Falih Rıfkı Atay, Mümtaz Ökmen gibi isimlerin de yer aldığı on altı isim seçilmişti. Herhangi bir isim ya da imza yer almadığı için hangi ismin ivedilikle A. Zeki'nin iddialarına dair malumat istediği bilinmemektedir.

CHP Üsküdar İlçe Başkanı M. Ali Gökçen'in 05.08.1939 tarihli cevap yazısında kongrelerde açık oyla sayım yapıldığı ve cemiyetler kanunu ile CHP ahkamı umumiyesine uygun olarak mevcut oyların üçte ikisini alan adayın ilgili göreve seçildiğini belirtmişti. Zaten A. Zeki ve onun gibi seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia edip dilekçe yazan herkesin gösterit veya spor koluna üye olduğu saptanmıştı ve Sayın Gökçen bu kollardaki seçimlerle ilgili de herhangi bir usulsüzlük iddiasında bulunulmadığının tespit edildiğini de eklemişti.

Peki Zeki kimdi? Mesele neydi de Üsküdar Halk Evi'ne meydan okumuştı? M. Ali Bey, Zeki'nin evle ilişkisini şöyle anlatıyor (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.298.2.8):

'Şikayetçi Zeki'nin durumu tetkik edilince şu hakikatler tebarüz etmiştir. Zeki evvelce Halkevi gösterit kolu ve spor kolu idare heyetlerinde çalışırken arkadaşları arasında tenasüdü bozan ve anarşi tevlit eden karakterleriyle bu kollar idare heyetlerinden yeniden intihap edilmeyerek uzaklaştırılmıştır. Bir müddet evvel Halkevi idare heyetine müracaat ederek Halkevinin ücretli işyarlığını istemiş ve alacağı ücretle tahsiline devam edeceğini ve bir taraftan da Halkevi işlerine bakmaya vakti müsait olduğunu bildirmiş ve bu işin kendisine verilmesinde ricakar olmuştur.'

Söz konusu bir gencin tahsili olunca tabiri caizse akan sular durmuştu, bu üniversite talebesinin okumasına destek olmak için 'halkevi işyarlığına' 10 Şubat 1938 tarihinde getirilmişti. CHP Üsküdar İlçe Başkanı Gökçen, çalıştığı süre zarfında oldukça dürüst hareket eder gibi görünen bu gencin ahlaki bakımdan zayıf olduğunu gerek hakkında gelen şikâyetlerden gerek kendinin çirkin hareketlerinden anlaşılarak 1 Ocak 1939

tarihinde görevine son verildiğini mektubunda yazmıştı. Peki bu çirkin hareketler nelerdi? İşin rengi burada biraz değiştiği için ve her iki tarafta birbirini kadınlara cinsel istismar konusunda net bir şekilde suçladığı için bu konuyu detaylıca ele almak gerekmektedir.

Zeki'nin halkevine gelen genç kızlara sarkıntılık etmesi ve *'hatta iki gözünden mahrum malul bir zavallının'* ailesini baştan çıkarmaya teşebbüs etmesi ve bu kadını zaman zaman halk evine getirerek mesai odasında ona çirkin hareketlerde bulunması Zeki'nin halkeviyle ilişkisinin kesilme nedeni olarak gösteriliyordu. Yani görme engelli bir kızın ailesini de ikna ederek onun halk evine gelmesini sağlayıp orada kendi odasında mütemadiyen bu genç kıza cinsel istismarda bulunan bir halk evi çalışanıyla karşı karşıyayız. Bu konuyu bu kadar hassas kılan durum neredeyse tüm halkevi belgelerini taradığımda karşıma bunun benzeri bir olay çıkmamış olmasıydı. Pek çok taciz, cinsel istismar v.b olayla ilgili dilekçeler, mektuplarla karşılaşılabilir eski halkevi belgelerinde ama görme engelli bir kadının halkevinde mütemadiyen istismar edilmesi sadece bu olayda karşınıza çıkmaktadır.

Üstelik daha da vahim olan durum aslında A. Zeki'nin görevden uzaklaştırılma kararının bu iğrenç durum yüzünden değil de başka bir gerekçe bildirilerek alınmasıydı. M.Ali Gökçen'in ifade ettiği şekliyle *'Bundan başka idare heyetinde vazifedar olanların vazifelerine fuzuli müdahaleler yapmak istemesi kendisinin bu işten uzaklaştırılması zaruretinin doğurmuştur.'* Yani görme engelli bir kıza ve halkevine gelen diğer kızlara yaptığı nahoş hareketler değil idare heyetteki kişilerin işlerine karışması Zeki'nin sonunu getirmişti. Genel sekreterliğe cevap yazarken de önce bu nahoş hareketleri belirtilmişti ve üstüne idare heyetin işlerine karışınca da işten çıkartıldı diye de eklenmişti. Peki idare heyetinin işlerine burnunu sokmasaydı Zeki'nin yaptıklarına göz mü yumulacaktı? Bu sorunun cevabı ister istemez büyük bir merak uyandırdığı için arşivde bu olaya dair daha derin araştırmalar yaptım ama herhangi bir sonuç elde edemedim. Ne bir gazete haberi ne bir adli belgeye rastlanamadı. İstanbul'da Üsküdar'da halkevinde çalışan üniversite öğrencisi bir memur halkevine gelen genç kızları istismar edecek, hatta görmek engelli bir genç kızın ailesiyle konuşarak halkevine gelmesini sağlayacak ve orada ofisinde pek çok kereler istismar edecek ama görevine devam edecekti. Ne zaman ki üstüne vazife olmayan halkevi işlerine karışacak

o zaman artık bunu işten çıkaralım diyeceklerdi. Tabiki bunlar sadece Zeki'nin yazdıklarına göre değil, halkevi başkanının yazdığı cevap doğrultusunda varılan bir kanıydı.

Üsküdar Halk Evi'ne yollanan ve karşılığında malumat istenen şikâyet dilekçesi aynı şekilde CHP İstanbul il başkanlığına da gönderilecek ve konunun araştırılması istenecekti. Onlardan da gelen kısa ve öz yanıtta ise yine bu kişinin zayıf karakterli olduğu ve işten çıkarıldığı için seçimlerde usulsüzlük yapıldığı ve kadın halkevi üyelerine nahoş tavırlar takınıldığı iftiralarını atmıştır denecekti. Olayın nihayete erişi ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterlik Bürosu tarafından yazılan kısacık hülâsa kâğıdıyla olacaktı. *'Hülasası: Üsküdar halkevinin usulsüz hareket ettiğinden şikâyet eden Zekinin şikâyetinin asılsız olduğunu bildiriyor.'* (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.298.2.9) ve bu olay sonsuza dek kapanıyordu.

İstanbul gibi bir merkezde gerek yönetimin gerekse halkın daha bilinçli olduğu bir yerde iki tarafında birbirini 'kadına taciz' üzerinde suçlaması ve işin aslında çıkar çatışmalarının yer alması da bu olayın en çarpıcı tarafı hiç kuşkusuz, kadına taciz olgusu karşı tarafı zan altında bırakmak, suçlamaları daha da ağır hale getirmek için kullanılmıştı. Bu dilekçelerde yazan herşeyin tamamen doğru olduğunu kabul etmek elbette imkansızdır ama tacize uğrayan kadınlarla ilgili net tanımlamalar yapıp, hatta direk isimler verildiği zaman bu dilekçelerdeki iddiaların doğru olma ihtimallerini arttırmaktadır. Üsküdar Halkevi'nde çalışan Zeki'nin sistemli bir şekilde halkevine gelen kızları taciz etmesi, hatta görme engelli bir kızıdan faydalanması ve buna Zeki yönetimi şikâyet eden kadar göz yumulması kadının halkevlerindeki ve 'Genç Cumhuriyet' toplumundaki yerini tekrar göz önüne sermişti. Genel merkezinde halkevine bu duruma nasıl göz yumulduğuna dair herhangi bir hesap sormayışı da bu iddiayı destekler niteliktedir. Halkevi- parti ilişkisinin bozulmamasının kadınların başına gelenlerden daha önemli olduğu yorumunu bu olayda yazılan dilekçeler üzerinden yapmak çok da haksız bir yorum olmayacaktır.

2.1.3. Çorum Milletvekilleri-Çorum Halkevi-1939

25 Şubat 1939 tarihli Çorum CHP İl ve ilçe yönetim kurulundan, aynı zamanda halkevi üyesi de olan 13 üye imzalı bir şikâyet dilekçesi Ankara'ya Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne ulaşır ve otuz iki sıra numarasıyla kayıtlara geçmiştir. 13 kişinin imzasının bulunması iki Çorum milletvekili hakkında çok ciddi iddialar içermesi bu şikâyet dilekçesini oldukça önemli hale getirmiştir. Ali Rıza Ö. ve Nabi Rıza Y. Çorum'un o dönemki iki milletvekilleridir. Mecliste şehrinizi temsil eden iki milletvekili hakkında genel merkeze bu kadar detaylı bir dilekçe yazmak fazlasıyla cesaret isteyen bir durumdur ama bu 13 kişi birlik olup, her türlü sonucu göze alıp olanları tüm detaylarıyla yazmıştır.

Mektup Ali Rıza Ö. ile ilgili çok çarpıcı bir iddiayla başlıyor, iddiaya göre Ali Rıza Ö. manevi evlat olarak yanına aldığı on iki yaşındaki bir kızın namusuna tecavüz etmişti. Üstelik bu durum doktor raporu ile de tasdik edilmişti. Dilekçede sayılabilen bu şahsın gayri ahlaki bu gibi pek çok kabahatine şahit olanların tüm çabalarına rağmen söz konusu küçük kızın korkudan yanlış ifade verdiği iddia edilmişti. Ayrıca Ali Rıza Ö. evindeki bu küçük kızı istismar etmesinin yanı sıra halkevinde de bazı kadınlarla nahoş münasebetlere girişmek, halkevinin 'asar-ı atika' (eski eserler) şubesi için toplattığı bir takım kıymetli Türk sanat eserlerini ve eski paraları alıp götürmekle suçlanıyordu (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 344.1440.4.35).

Söz konusu tarihi eser kaçakçılığıyla ilgili isimsiz ve diğerinin aksine bir kişi tarafından kaleme alınıp merkeze gönderilen bir başka dilekçe de dikkat çekicidir. Aynı dosya içine eklenmiş bu dilekçe 19.02.1939 yılında yazılmış, yani diğer dilekçeden 6 gün evvel yazılmıştı. Belki de bu dilekçeyi yazan, bu konuyla yetinmemişti ve diğer insanları da organize ederek daha kapsamlı suçlamaların yer aldığı asıl şikâyet dilekçesini organize etmişti. Bu tek imzalı ama isimsiz yazılan dilekçe de milletvekilinin 12 yaşında evlatlık aldığı küçük kızı karısı evde olmadığı zamanlarda istismar ettiği, bu hususta alınan bir raporla mahkemeye müracaat edildiği, buna dair belgenin ise dilekçeye ek olarak gönderildiği belirtilmişti. Yani bu mevzu yargıya intikal etmişti ve bunun da belgesi muhtemelen bu dilekçeyle merkeze yollanmıştı. Ama arşiv kayıtlarında hiçbir dosyada izine rastlanmamıştı. Bu tek imzalı dilekçe de yazılan diğer bir hususta Ali Rıza Ö'nün Çorum il Parti Başkanı olduğu sırada, parti ve halkevi

için topladığını öne sürdüğü merkez ve köylerde kimde ne varsa eski silahlardan kılıç, kama, hançer, yatağan, kupuz ve tabanca gibi değerleri tarihi eserleri bir sandığa doldurup götürdüğü yazılmıştı. Ve mektubu yazan kişi genel sekreterliğe sormuştu, ‘Eğer bunlar size teslim edilmediyse neredeler?’. Kadın konusu bir yana eğer gerçekten tarihi eserler hakkında yazılanlarda doğruysa bu da araştırılması gereken ciddi bir suçtu.

Şu uzun 13 kişinin imzasını taşıyan dilekçeye geri dönülecek olursa yine Çorum Halkevi’nin mefruşat ve inşaatına ait İstanbul’dan bizzat aldığı eşyaların değerlerinin çok üstünde bir fiyata aldığını ibraz etmişti ve halkevinden bedellerini tahsil ettiği belirtilmişti. Ayrıca partinin emayeli güzel banyosunun askeri mahfile ve kendisinin uzun müddet kullandığı bozuk banyosunun da aynı bedelle yine partiye satıldığı da tespit edilmişti. Merkez ve kazalardaki parti temsilciliklerinde, halkevlerinde bazı arkadaşları tüzük ve kanun hilafına para istemek gibi yersiz ve sebepsiz yere çok kere rahatsız ettiğinden kendisine karşı büyük bir antipati olduğu da şikâyet dilekçesine eklenmişti.

Diğer Milletvekili Nabi Rıza Y. ise müştekililer tarafından ‘çok bayağı, irfansız, sevgisiz’ gibi ağır sıfatlarla tanımlanmıştı. Rıza Bey hakkında yazılanlara göre evlenme çağına gelmemiş küçük yaştaki oğlunu yaşlı bir kadınla evlendirmişti. Dahası bu oğlan daha sonra bir kızı kaçırarak imam nikahıyla evlenmişti ve iki eşli olarak yaşamaktaydı. Nabi Bey, Çorum’da ahlaksızlığıyla ünlü Ermeni Agob’un kızını Ankara’ya yanına aldirtmişti ve kendi ailesini de Çorum’da bırakmıştı. Anlaşılan Çorumlulardan bazıları kendilerini temsil eden bu mebusun Ankara caddelerinde bu kızla gezmesine içerlemişti. Kinaye bir yana mebus hakkında verilen bu şikâyet dilekçesi neredeyse sadece ahlaki meseleler üzerinde durmuştu. Varsa bile mebusun özel hayatına dair her türlü uyumsuzluk sanki abartılmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 344.1440.4.46).

Yani 1935 seçimlerinde, tüm milletvekillerini ülkede tek siyasi parti olan CHP’den seçmek durumunda kalan Çorum halkı altıncı ve yedinci sıradan seçilen bu iki vekilinden pek de memnun değildi. Ya da belli bir grup bu mebuslarla aralarında var olan kişisel husumetten dolayı böyle çarpıcı iddialarla merkeze bir dilekçe yazarak şanslarını denemek istemişlerdi. Ali Rıza Bey söz konusu dilekçelerin yazılmasından

dört yıl sonra vefat etmişti. Öz geçmişi ise oldukça zengin; kendisi Baytar Mektebi Âlîsi ve İstanbul Hukuk Mektebi mezunudur. Fransa’da İhtisas yapmıştı. Manastır Muayene-i Hayvaniye Memurluğu, Cesri Mustafa Paşa Hayvani Memurluğu, Selanik Sıhhiye Baytarlığı, Selanik Baytar Müfettiş Muavinliği, Uşak Sıhhiye Memurluğu, Mükellef Baytar Yüzbaşılığı, Diyarbakır Grup Mücadele Riyâsetliği, Ankara, Kırşehir Baytar Müdürlüğü, Türk Tayyare Cemiyeti Müfettişliği, TBMM V. Dönem Çorum Milletvekilliği yapmıştı. Kırmızı Şeritli İstiklal, Tayyare ve Hilal-i Ahmer Madalyaları sahibi olmuştu. Evli ve üç çocuk babasıydı.⁵ Oldukça başarılı bir geçmişe sahip güçlü bir siyaset adamıydı.

Nabi Rıza Bey ise Çorum’da 1888 yılında doğmuştu, 3 Temmuz 1954’te hayata gözlerini yummuştu. İlkokul mezunuydu. Çiftçilik, Köy Muhtarlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi IV. ve V. Dönem Çorum Milletvekilliği yapmıştı. Evli ve yedi çocuk babasıydı. Kendisi Ali Rıza Bey’in aksine eğitimsiz, bürokratik geçmişi olmayan muhtemelen babadan zengin yerelde güçlü, nüfuslu bir şahıs kontenjanından yedinci sıradan Çorum sayılabı olarak seçilip meclise girmişti ve hatta iki dönem (1935 ve 1939 seçimleri) bu görevini devam ettirmişti.⁶

Çorum’daki bu hadise, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’ndeki tüm CHP arşivinde bir şehrin il ve ilçe teşkilatını oluşturan bir grubun bir milletvekilini şikâyet edebilme cesareti gösterdiği istisnai bir örnektir. Şikâyet edilen isimler bu kadar önemli olduğu için ve tarihi eser kaçakçılığında, halkevi ve teşkilatın parasını zimmetine geçirme, çocuk istismarından, fuhuşa kadar bu denli ağır suçların itham edildiği kişilerde milletvekili olduğu için gazete arşivlerine kadar detaylıca araştırma yapılmış ama bu isimlere dair ya da bu dilekçeler hakkında hiçbir habere, bilgiye rastlanılmamıştır.

Daha önce de belirttiği üzere Ali Rıza Bey, bu dilekçelerin yazılışından dört yıl sonra 14 Şubat 1943’te hayatını kaybetmişti. Bu sırada da Nabi Rıza Bey de halen

⁵ "TBMM Albümü". tbmm.gov.tr. 31 Ekim 2012. 10 Mart 2015 tarihinde [kaynağından](http://web.archive.org/web/20150310123447/http://www.tbmm.gov.tr:80/TBMM_Album/Cilt1/index.html) arşivlendi. http://web.archive.org/web/20150310123447/http://www.tbmm.gov.tr:80/TBMM_Album/Cilt1/index.html. Erişim tarihi: 14 Mart 2017.

⁶ "TBMM Albümü". tbmm.gov.tr. 31 Ekim 2012. 10 Mart 2015 tarihinde [kaynağından](http://web.archive.org/web/20150310123447/http://www.tbmm.gov.tr:80/TBMM_Album/Cilt1/index.html) arşivlendi. http://web.archive.org/web/20150310123447/http://www.tbmm.gov.tr:80/TBMM_Album/Cilt1/index.html. Erişim tarihi: 29 Ekim 2014.

milletvekiliydi. Dilekçelerin bu iki ismin vekillik görevlerini sürdürmeye devam etmelerine engel olmadığı anlaşıyordu. Dilekçelerin cevapsız kalması yanında konuyla ilgili herhangi bir tetkik raporunun da bulunmaması manidardır. Benzer olaylarda olayı tetkik etmesi için mutlaka başka bir şehrin mebusu görevlendirilirdi ve gidip bölgede gerekli tahkikatı yaptıktan sonra genel sekreterliğe mutlaka bir rapor yazardı. Tüm işlemlerle ilgili kayıtlar mutlaka Cumhuriyet Halk Partisi arşivlerinde yer alırdı.

Bu iki mebus hakkında yazılan dilekçelerin başlattığı bir soruşturmanın veya gazete haberinin olmaması içerdikleri iddiaların muhatapları tarafından asılsız kabul edilmesine işaret olabilir. İki vekilinde görevine devam etmesi ve hatta bir sonraki seçimde yine aday gösterilmeleri bunun en önemli kanıtıdır. Bu tarihler arasında Çorum Halkevi, Çorum CHP İl Başkanlığı ya da ilçe örgütlerinde ciddi bir değişiklik göze çarpmıyor. Yani bu iddialar asılsızsa bu dilekçeyi yazanlar herhangi bir bedel de ödememişlerdi. Belli ki dilekçelerdeki abartılı dil merkezi ikna edememişti ya da parti iç mekanizmaları milletvekillerini bazı yerel hoşnutsuzluklarla değerlendirmek istememişlerdi.

2.1.4. Giresun Halkevi-1942

31 Kanun-i Evvel 1942 tarihinde yani 1942 yılının son günü olan 31 Aralık tarihinde isimsiz bir şikâyet mektubu CHP Genel Sekreterliği'ne ulaşmıştı. İsimsiz olması bir halkevi üyesi tarafından yazıldığı gerçeğini değiştirmiyor, büyük ihtimalle gösterit kolunda aktif olarak görev alan bir genç tarafından kaleme alındığı yazılanlardan kolaylıkla anlaşıyordu. Giresun Merkez Belediye Ayar Memuru olan ve yaklaşık dört, beş yıldır da Giresun Halkevi musahibliği yani saymanlığı yapmakta olan Naci L. bu şikâyet mektubunun baş kahramanıydı.

Giresun Halkevi'nde yaşanan yolsuzluk ve halkevinin kadın üyelerini istismar iddialarının öncesinde bu olayla birlikte o dönem Türkiye'sinde ve hatta bugünde siyasi hayatın olmazsa olmazı olarak karşımıza çıkan nepotizmin varlığıdır. CHP il başkanı da olan Giresun Belediye Başkanı belediyeden de çalışanı olan Naci L.'yi halkevinde de sayman görevine getirmişti. Bu ilişki mektubu yazan kişi tarafından '*kavanoz yuvarlanmış kapağını bulmuş diye bir darbu masal vardır o gibi*' (BCA: Fon Kodu: 490-

1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.44) diye tanımlanmıştı. Bu tanımlamasına da 1939 yılında gerçekleşen bir olayı kanıt olarak göstermişti. 1939 yılında CHP Genel Sekreterliği'nden Giresun Halkevi Başkanlığı'na bir yazı gelmişti. Masrafı genel sekreterlik tarafından karşılanacak şekilde bir yere gidip bir piyes temsil etmeleri istenmişti.

Merkezin yolladığı bu talebe acilen cevap verilmesi nereye gidileceğinin ve kaç kişilik bir ekiple ne sergileneceğinin hemen bildirilmesi istenmişti. Giresun Halkevi de 23 kişilik bir ekiple Trabzon'a gideceklerini bildirerek 270 lira da masraf göstermişti. 270 lira masraf ivedilikle merkezden gönderilmiş, kafiye hazırlanmıştı. Halkevi Reisi kafiye reisi olarak ve bu meşhur muhasib Naci L.'de kafiye idare memuru olarak kafiye katılmıştı. Giderken de halkevinin bütçesinden 150 lira daha alınmıştı. Mektubu yazan kişi bu kafiye de yer alan birisi olmalı ki yemeklerin ve yatacak yerlerin Trabzonlular tarafından bedelsiz olarak karşılandığını iddia etmişti. Trabzon dönüşünde de belediye 'cazıcılarına bu senin yatak masrafın bir diğerine bu senin yemek masrafın diye yirmi beş, otuz liralık senetler imzalatıp halkevi bütçesinden alınan 150 lirayı da' bir şekilde belgelendirmişlerdi (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.44). Bu paraya ne olduğunu da kimse bir türlü çözmemişti. Bu arada sosyal yardım şubesi yararına bir paralı balo tertip edilmiş, bu balonun getirdiği 300 lira kadar hasılat da 300 kûşür gösterilmişti. İddiaya göre söz konusu isimler bu hasılatı da 'üç matbaaya beş kırtasiyeye diye çarçur etmişler', sosyal yardım şubesine para kalmamıştı.

Bu yolsuzluk olayı oldukça getirmişti, herkes yardım balosunun gelirinin nasıl uçup gittiğini sorgulayadursun, tahkikatlar devam ederken başkan istifa etmişti. Paraları yok etmekte usta olduğu dilekçelerle iddia edilen sayman Naci ise hala görevinin başında kalmıştı. Bu tarihten sonra Naci artık hırsızlık yapamasa da hakkında yazılanlara göre "başka namussuzluklara girişmişti". Giresun Halkevi'nin her anlamda çok faal çalışan bir şubesi olan temsil şubesine gelen pek çok kadın veya kızlara 'göz oynatmak' suretiyle birçoklarını yoldan çıkarmıştı. Dilekçe sahibinin iddiasına göre Naci ve onun yüzünden çıkan laflar nedeniyle de sahneye çıkacak bir kadın bile bulamayacak hale gelmişlerdi. Hatta Cumhuriyet Bayramı sebebiyle sahnelenen 'Andaval Palas' piyesinde sahneye çıkacak bir kadın dahi bulamadıklarını, inhisar (tekeli) memurlarından birine kadın rolü vermek suretiyle piyesi sergileyebildiklerini yazmıştı. '*...bir memleket için*

ne kadar fena bir şeydir ki kadın rolünü erkek alsın ve temsil etsin...' ifadesiyle halkevlerinin kurulma amaçlarının kadın-erkek demeden tüm toplumu devrime entegre etmeye çalışma amacına vurgu yapmak istemişti, muhtemelen genel sekreterliği en hassas olduğu yerden yakalamaya çalışmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.44).

Dilekçe yazarının konu hakkında merkez yönetimini haberdar etmeye karar vermesine yol açan olay Naci'nin söz konusu davranışları hakkında da net bir kanıt oluşturmuştu. *'Halkevi için fena bir hastalık mikropluğu yapan bu naci dün kız kardaşıma bu sıralar biz bir temsil vermek istiyoruz siz rol alırsanız ben size bir iskarpin yaptırırım ikinci temsilde de bir entari yaparız...*' diye yazmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.44). Dilekçesinin sonunda *'biz gençler halkevimize vereceğimiz herhangi bir hizmeti menfaat bekleyerek yapar isek o halkevinin kapısında çimenler biter diye'* belirttiğine göre başvuru sahibi de Halkevi üyesi bir gençti. Belki Naci hakkındaki husumeti sadece onun kız kardeşine olan teklifi değil, Naci'nin Halkevi'ndeki bütün flört ihtimallerini başkalarına bırakmayacak denli girişken davranışlarıydı. Çünkü müşteki genç son olarak halkevinde o günlerde açılan dikiş-nakış, tezyinati keman, şan kurslarına seksenden fazla kız talebe yazıldığını, bu kız talebelerin kayıtlarının sorumlusu kayıt oldukları kolun başkanı olması iken, Naci L.'nin kimseye fırsat vermeden kayıt ve ders programlarıyla kendisinin ilgilendiğini eklemişti. Halkevinin açtığı kursları kastederek *'bu hayırlı işten istifade edecek daha birçok kızlar ve kadınlar vardır lakin bu namussuzca hareketinden kimse yaklaşamıyor kimsesiz, bakımsız halkevimizin ıslahını ancak sizden başka kimseye anlatamadım temiz vicdanlarınızdan bu hususta tez elden bir netice bekliyoruz.'* diye yazarken şüphesiz söylediklerindeki çelişkilerin farkında değildi (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.45). Öyle ya kurslara Naci gibi birinin varlığına rağmen seksen kadın öğrenci katılacaktı.

Giresun Halkevi'nde yaşananlar merkezin özel ve kamu arasında yaptığı ayrımaya işaret ediyordu. Öyle ki dilekçelerdeki ilk şikâyet konusu kamuyu ilgilendiren bir yolsuzluk meselesi olmuştu. Bu mesele Halkevi Başkanı'nı koltuğundan etmişti. Ancak Naci'yle Halkevi'ne devam eden genç kadınlar arasında yaşananlara dair herhangi bir tahkikatın olmaması aslında bir yönden bu tür suçlamaları barındıran dilekçeler karşısındaki sessizliğin özel hayata dair herhangi bir müdahaleden uzak kalması olarak da

yorumlanır. Bir başkasının “ahlaksızlığına” ilişkin abartılı ifadelerle yazılmış bu dilekçelerin ortada soruşturulması gereken bir olaya evrilmemiş olaylara dair olası soruşturmalarda birçok insanın özel hayatına dair bir araştırmayı gerektireceği açıktır. Kaldı ki Naci'nin kabahatleri üzerinde duran müştekinin de en az Naci kadar Halkevi'nin kadınlı-erkekli topluluğunun vaad ettiği sosyalleşme imkanların farkında olduğu açıktır. Dolayısıyla Naci veya Naci gibilerin şikâyet edildiği dilekçelerin amaçlarına ulaşamaması merkezde yer alanların Halkevi'ne devam eden kadınların yaşadıkları olası nahoş durumlara ilişkin bir kayıtsızlığı değil özel hayata ilişkin mesafeli duruşları olarak değerlendirilebilir.

2.2. HALKEVİ SAHNESİ VE KADINLAR

2.2.1. Bolu Halkevi- 1934

Muallim Mektebi mezunlarını öne çıkarmak ve mesleksel eğitimin önemli olduğunu göstermek için 1934 senesinde bir kanun çıkarılacaktı. Bu kanuna göre muallim mektebi mezunu olan ve uzun müddet köylerde hizmet etmiş muallimlerle, şehirlerde görev yapan muallim mektebi mezunu olmayan muallimlerin yer değiştirilmesi emrediliyordu. Maarif vekilinin tüm il maarif vekilliklerine gönderdiği genelgeye uygun bir şekilde Bolu'da da gerekli yer değişiklikleri yapıldı. Ayşe N. ve Ayşe H. isimli maarif okulu mezunu olmayan iki öğretmen Bolu köylerine öğretmen olarak atandılar. Ama bu iki öğretmenin köylere atanması siyasi bir çıkmaza sebep olacaktı.

Ayşe N. ve Ayşe H. Hanımlar halkevinin temsil kolunda aktif olarak görev alan iki muallimdir. Bu iki öğretmenin görev yerlerinin değişmesi Bolu'da büyük ses getirmişti. Bolu Halkevi temsil şubesi reisi ve azaları, ev temsillerinde rol alan üç hanımdan ikisinin Bolu Maarif müdürünün etkisiyle bu sene köylere gönderildiğini çünkü il Maarif İdaresince bu iki hanımın halkevinde çalışmasının hoş görülmediğini düşünüyorlardı. Bolu CHP Reisi daha önce maarif müdürünün bu tavrını Merkezdeki Maarif müdürüne yazmış, bu dilekçenin yeterli olmayacağı düşünüldükten Bolu Halkevi Temsil Şubesi reis ve azaları tarafından merkeze yeniden bir dilekçe göndermişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.38).

‘Ev temsillerinde rol alan üç hanımdan ikisinin Maarif müdürünün tesirile bu sene köylere kaldırıldığını ve şubelerinin atıl kaldığını arz ediyorlar ve bu hanımların eski vaziyetlerine getirilmeleri için tavassutlarını rica ediyorlar.’

Yukarıdaki kısa ve özlü telgrafın üzerine 23 Ağustos 934 tarihli ve 44523 nolu yazıyla C.H.F Katibiumumisi olan Kütahya Mebusu tarafından Millî Eğitim Bakanlığı’na bir dilekçe yazılmıştı. Zata mahsus yazılan bu dilekçe bizzat o dönemki Milli Eğitim Bakanı Zeynel Abidin Özmen’e yazılmış ve şahsına iletilmişti. Kütahya Mebusu ‘Yerinde olur bir dilek ise’ bu iki muallim hanımın yüce bakanlığın aldığı bu yoldaki düzeni bozmayacaksa yine Bolu merkeze tayin edilmesini istemişti. Gerekçe olarak da Bolu İl Halkevi Reisliği’nden aldıkları, bu iki hanım olmazsa temsil kolunun tüm faaliyetlerinin neredeyse durduğunu yönündeki ifadesini göstermişti.

Cumhuriyet Halk Fırkası da bu olaya kayıtsız kalmayacaktı, Bolu İl İdare Reisi de aynı sitemle bu iki öğretmen hanımın köylere tayininin ne kadar vahim bir olay olduğunu ve nasıl sonuçları olacağını ilmek ilmek işlediği bir dilekçe kaleme almıştı. Daha ilk satırlarda bu iki güzide halkevi azasının temsil heyetinin yanında dikiş-nakış kurslarında da eğitmenlik yaptığını vurgulanmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.38):

‘Sahne hayatına hanımlarımızın hatta muallim hanımlarımızın dahi kolayca alışamadığı bu muhitte çoktan beri temsil sahnelerinde bu feragati göstermiş olan bu iki hanımın merkezden ayrılmaları cidden halk evi temsil şubesinin faaliyetini, canlılığını zaafa uğratmıştır.’

Maarif Müdürü Bey ve Vali Beyefendi bu hanımların yerini yeni gelen muallime hanımlarla doldurma sözü vermiş olsalar da Ayşe N. ve Ayşe H. Hanımların yerlerinin doldurabilirliği hiç kimsenin kabul etmek istemediği bir ihtimaldi. Kendileri farklı çözümler sunulsa da fırka il başkanının isteği hep bu iki hanımın merkeze yeniden tayin edilmeleri olmuştu. Kendilerine sunulan tüm çözümleri çürüterek yine, yeniden bu görev yeri değişikliğinin nasıl vahim sonuçlara sebebiyet vereceğinin altını çiziyorlardı.

Haşiyeler olarak mektubunun sonuna düştüğü bir not ise bürokrasinin yereldeki temkinli duruşunun vücut bulmuş hali gibiydi:

Haşiyeler: (Maarif Müdürü Kaşif Bey fırkaya yardımı sever fekat mesleğinin disiplinine de çok bağlı kalben daime eyilik düşünür temiz bir arkadaş olduğuna inancım vardır).

Bu dipnotun sebebi Maarif Müdürü'nden gelebilecek olası sert bir karşı hamleye sebebiyet vermeme ya da devlet işleyişine müdahale etme yetkisi bulunmayan parti yetkililerinin tepki çekmek istememesi olabilirdi. Ardı ardına yazılan mektuplar, dilekçeler hep aynı doğrultuda kaleme alınmıştı. Muallim mektebi mezunu olmayanlarında ne kadar iyi öğretmen olabilecekleri, bu iki öğretmen hanımın müfettişlerden aldıkları yüksek teftiş puanları gibi ellerinde ne kadar done varsa bu iki hanımı övmek için kullanılmıştı. Halkevi temsil komitesinin naçizane bir üyesi tarafından, vilayet idare heyeti yüksek reisliğine yazılan bir dilekçede Ayşe N. ve Ayşe H. Hanımların tüm meziyetlerini saydıktan sonra ciddi bir kıyas yaptığı da görülmektedir (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.39):

'Yine hepimizin teslim etmesi lazımdır ki Halkevleri kültür ocağı olması hasebiyle bu çok kıymetli arkadaşlarımızın evimizde aldıkları vazifenin köy muallimliğinde görecekları vazifeden daha mı kıymetsiz olduğunu düşünmeyerek bu iki arkadaşın evimize bağışlanmaması bilmem ki neyi ifade eder.'

Bu iki öğretmen hanımın atanma mevzusu artık herhangi bir görev değişikliği kararının da ötesindeydi. Bolu merkezde bulunan tüm yerel görevlilerin hemen hemen hepsi bu olaya dahil olmuştu. Halkevi Başkanı yazdı, yardımcısı yazdı, temsil heyeti başkanı da yazdı. Bir önceki paragrafta da alıntı yapılan Halkevi temsil komitesinin dilekçesindeki diğer detaylar ele alınacak olursa; bu hanımların haklarında bir müddet evvel Maarif Müdürlüğü'nce 'yersiz' olarak yapıldığı iddia edilen teftişle karşılaşılıyor (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.38):

'...yersiz olarak yapılan tenkit ve hatta tahkikat safhasına intikal ettirilen şahsi alaka, memlekette halk arasında komitemizin manevi haysiyetine sui tesir yapmış ve aynı zamanda muallimlik şerefine menafi bir hareket olmasına zamimeten bu arkadaşların köye nakillerine Temsil komitesi azası olmaları ve sahnede görünmeleri sebebiyet vermiş telakkisini de uyandırmıştır, bu

telakkidir ki sahne temsillerinde vücutlarına çok muhtaç olduğumuz Hanım arkadaşların bundan sonra komitemizden uzak kalmalarını intaç edeceği muhakkak olmakla beraber temsillerinde rol almaları icabeden hanım azayı da bulamamak yüzünden komitemiz temsil verememek iztirazında kalacaktır.'

7/Birinciteşrin/934 tarihli Temsil Komitesi Mümessili imzalı bu dilekçe aslında çok basit olan tayin olayına yeni bir boyut katmıştı. Hem dikiş-nakış kursunda da görevli, hem vücutları halkevi temsilleri için olmazsa olmazdı. İddiaya göre bir de bu iki hanım yersiz bir şekilde teftişe maruz kalmışlardı. Bu son dilekçede dikkat çeken başka bir husus da bir komite üyesinin bu kadar resmi, bürokratik detaya yer verebildiği isimsiz bir dilekçe yazabilmiş olmasıdır. Bu kadar detaya nasıl hâkim olmuştu da bu hanımları cansiperane savunmuştu. Bu sorunun cevabı şüphe dolu bir hissiyat uyandırabilir. 'Gündüz ki mesailer bitince eve gidip istirahat etmek yerine yağmur, çamur, kar, fırtına dinlemeden her akşam çalışan bir sene zarfında Mavi Yıldırım, İkizler, Sönen Ümit, Sönmeyen Ateş, Köyün Namusu, Beyaz Kahraman, Kozan Oğlu, Himmetin Oğlu, Vergi Hırsız ve İstiklal' gibi en güzide piyesleri sergilemiş olmaları gerçekten de bu komitenin faal çalıştığına işarettir (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.38). Ancak bir komitenin bütün bu çalışmaları sadece iki üyesi sayesinde gerçekleştirebildiğini düşünmek elbette imkansızdır.

Yukarıda verilen oyun isimlerinden bir tanesi var ki bu bilinmezlerle dolu atama serüvenini çok farklı bir boyuta taşıyacaktı. İsimlere tekrar bakınca o oyunun hangisi olduğunu tahmin etmek çok da zor olmasa gerek. 'Köyün Namusu' adlı piyesten sonra gerçekleşen bazı olaylar bu atama mevzusunu iyice uzatacak cinstendi. Vilayet merkez ilk tedrisat müfettişi Fahri Bey, bu piyes muallim hanımların rol alabileceği bir piyes değildir demişti. Olay parti ve devlet arasında çözülemez hale gelmişti.

Bunun üzerine bir fezleke hazırlanmıştı. Her yol denendikten sonra kapsamlı bir şekilde madde madde tüm sürecin anlatıldığı fezlekenin maddeleri şöyleydi (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3.40):

“Madde 1- Vilayetimiz merkez mekteplerinde bulunan hanım muallimlerin Halkevi temsil komitesine girmeleri 1/10/933 tarih 4512/64 numaralı tamimi vekaletpenahileri üzerine birinci Teşrin içinde olmuştur.

Madde 2- Bu tarihten itibaren Halkevinde vazife alıp temsil vermek üzere mükerreren sahneye çıkan muallim Hanımlarımızın muhtelif tarihlerde verdikleri temsillerle piyeslerin isimlerini mübeyin bir kıt'a liste sunulmuştur.

Madde 3- Takdim kılınan işbu listenin münderecatından müsteban buyurulacağı üzere temsil komitesine dahil bulunan muallim hanımlardan hepsi 24 Nisan'a kadar vazifelerini erkek arkadaşlarıyla rekabet edencesine seve seve yapmışlar ve muhitin bihakkın takdirlerini kazanmışlardır.

Madde 4- Bu mesele hakkında tenevvür etmeliğim için bir suretini aynen takdim ettiğim müzekkereyi Bolu Halkevi Reisliğine yazdım. On beş gündenberi cevap alamadım.

Madde 5- Bolu Halk fırkası merkez idare hey'eti reisi Dr. Mitat Beyefendi 26/6/934 tarihinde makamı aciziye gelerek (Müdür Bey temsil işlerinde vazife almayan muallim hanımların isimlerini Halk evinden istemişsiniz, bu hususta fırka katibi Umumiliğine şikayet eden Halkevi reisi değil benim, bu meselenin iç yüzü vardır. Vilayet merkez ilktedrisat müfettişiniz Fahri Bey 'Köyün Namusu' isminde verilen son piyes hakkında 'Bu piyes muallim hanımların rol alabileceği bir piyes değildir' diye tenkit etmiş hanım muallimler de bundan müteessir olarak fırkaya geldiler ve bana müracaat ederek Mithat Beyefendi bir daha sahneye çıkamayız diye ısrar ettiler ve etmektedirler) demişti. Hamiyet, Ayşe N. ve Ayşe H. Hanımlar daireye celbederek keyfiyeti kendilerinden şifahatle sorduğum gibi resmen de her üçünün ifadelerine müracaat ettim.

Madde 6- Vilayetimiz muallim hanımlarından evvelce sahneye çıktıkları halde şimdi çıkmaktan içtinap değil tereddüt eden yalnız bu üç hanım vardır. Bunların da sahneye neden dolayı çıkmak istemediklerinin sebeplerine dair kendilerine sorduğum suallerle verdikleri cevapları birlikte takdim ediyorum.

Madde 7- Halkevi temsil komitesine dahil muallim Ayşe N., Hamiyet ve Ayşe H. Hanımların verdikleri sarıh ifadelerden de anlaşılmaktadır ki Bolu merkez İlktedrisat müfettişi Fahri Bey Halkevi temsil komitesine girmiş olan muallim hanımları faaliyetlerinden alıkoymak, sahneye çıkmamaları için telkinlerde bulunmak gibi en küçük bir harekette bulunmamıştır.

Madde 8- Bu ağır isnadın müfettiş beye atfedilmesi şu suretle vaki olmuştur.”

Yani bugün ki anlamıyla İl Milli Eğitim Müdürü bu öğretmen hanımların halkevi temsillerinde yer almaları, türlü türlü oyunlarda boy göstermeleri ve öğretmen kimliklerinin önüne geçen sanatsal bir şöhret kazanmalarından rahatsız olmuştu. Daha önce bahsi geçen türlü türlü gerekçeler, siyasi çekişmeler, iftiralar, entrikalar bir yana, demek ki İl Milli Eğitim Müdürü Fethi Bey de bu şekilde nam salmış kadın öğretmen profiline karşıydı.

23 Ağustos 1934 tarihli 44523 nolu, dönemin CHP Katibiumumisi Kütahya Mebusu imzalı belgede açık bir şekilde *‘Eğer yüce bakanlığın aldığı bu yoldaki düzeni bozmazsa bu muallimlerin vilayet özeğinde bırakılması istenmektedir. Yerinde olur bir dilek ise unanmasını ben de diler tükenmez saygılar sunarım, efendim.’* denmişti. Merkezinde eğer mümkünse bu öğretmen hanımların atamasının yeniden şehre alınmasını istemesi, Bolu Halkevi Başkanlığı’nın talebi doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı’na dilekçe yazması arşivde karşılaşılan ve hiç bir müdahale de bulunulmamış olayların varlığını görünce bir çifte standart olarak kabul edilebilir. Bolu İl Tedrisat Müdürü’nün karşı hamleleri, durum izahatleri derken aynı yılın Kasım ayında olayın en azından arşiv belgelerinde nihayete erdiğini görmekteyiz.

Bütün bu gelişmeler üzerine Milli Eğitim Bakanlığı’ndan 7.11.1934 tarihli ve 7/44559 sayılı yazıyla atama durumuyla ilgili bilgi istenmişti, Bolu Maarif Vekili de ivedilikle cevap yazmıştı. Çıkarılan genelgeye göre görev yerlerinin değiştirilmesinin mümkün olmadığını net bir biçimde belirtilmişti. Ve Bolu Halkevi temsil kolu aktif üyesi bu öğretmenlerin şehre yeniden atanma hayalleri böylece suya düşmüştü. Yani parti-devlet çekişmesinde parti devlete yenilmişti. Yereldeki en önemli isimler, genel merkez herkes bu öğretmen hanımların halkevi temsil kolunda ne kadar önemli olduğunu yazıp durmuştu. Milli Eğitim Bakanlığı’nın kısa ve net cevabı partinin devlet üzerinde çok da bir yaptırımının olmadığını göstermişti.

Olayın bir diğer dikkat çekici yanı ise, ne Muallim Okulu mezunlarının il merkezlerine atanması, ne yereldeki tüm isimlerin bu iki öğretmenin atamasının geri alınması için türlü mücadeleler vermesiydi. Üzerinde durulması gereken çarpıcı gerçeklerden birisi de, halkevi sahnesinde namusla ilgili bir oyunda rol almalarının onların öğretmenlik

kimliğiyle örtüşmediği düşüncesi idi. Halkevleri sahnelerinde ihtiyaç duyulan kadın ve hatta genelgeyle bu sahneye çıkması ‘beklenen’ öğretmenlerin, içlerinde yer alması veya almaması gereken oyunlar kategorisi olmasıydı.

O tarz bir oyunda bir öğretmen sahneye çıkamazdı da kim çıkardı ya da kim çıkmalıydı? Öğretmenlere halkevi sahneline çıkmak görev telakki edilirken bu olayda karşılaştığımız gibi sahneye çıkan öğretmenlere neden bu tavır takınılmıştı? Belki de Ayşe Hanımlar bizzat siyaseten hala etkisinden kurtulanamayan o geleneksel kadın algısına yenilmişti. Bu oyunda oynamaları üzerine mi teştif geçirdiler yoksa Bolu’da öğretmenliklerinin önüne geçen bir ün kazanmış olmaları yüzünden mi bilinmiyor ancak bu olayın normal bir görev yeri değişikliği olmadığı aşıkardır.

2.2.2. Şebinkarahisar Halkevi- 1937

Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesinin Halkevi Başkanı Hasan Özserağ 16 Mart 1937 tarihinde kaleme aldığı şikayet dilekçesinde, halkevinin gösterit kolunun bayan üyesi olmadığı için bir süredir faaliyet gösteremediğiyle sözlerine başlamıştı. Halkevlerinin sosyal davalarından biri olan kadının hayatta aktif rol almasını sağlamak amacıyla gösterdikleri yoğun çabalar sonucunda isimlerini şükranla andığı Necdet Yaldızoğlu ile Fatma Hanım’ın temsil koluna katılmasını sağlamışlardı. Bu iki özverili cumhuriyet kadını kısa sürede koldaki diğer üyelerle kaynaşıp çalışarak ‘Hedef’ isimli piyesin başarıyla sergilenmesine katkı sağlamışlardı ve bundan sonraki çalışmalarda da Şebinkarahisar’ın genç bayanlarına örnek olabilmek için görev alacaklarının sözünü vermişlerdi.

Şu ana kadar her şey olması gerektiği gibi gitsede ilçede öğretmenlik yapan kadınlar bilhassa Bayan Ayşe sahneye çıkan bu hanımlar hakkında ileri geri konuşmaya başlamışlardı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.92):

‘... her şeyde ön ayak olmaları gereken bayan öğretmenlerimize temsillerimize katılmaları yolundaki yıllardan beri yapmış olduğumuz yalvarışlarımıza karşı bu özveriden geri durdukları gibi bununla da kalmayarak yukarıda adları geçen bayanlarımızın temsile katılmaları üzerine sahneye çıkmanın fenalığından bahisle bayanlar üzerinden propaganda yapmak suretiye...’

diye sözlerine devam eden Başkan Hasan Özsera genel sekreterlikten bu öğretmenlerin sahneye çıkan kadınların hakkında kötü propaganda yapmamaları konusunda uyarılmasını istemişti.

Dilekçenin sonuna da eklemişti, *'kendilerinin varlığından hiçbir suretle istifade edilemeyen'* bir de olayın bu boyutu vardı, kadın öğretmensiniz bulunduğunuz yerin halkevinde, özellikle de temsil kolunun faaliyetlerinde görev almanız beklenmekteydi. Neredeyse tüm yurttaki kadın öğretmenlerin üzerinde böyle bir baskı oluşmuştu. Sahneye çıkmaya ilgisinin olup olmaması ya da bu alanda yeteneğinin olup olmamasına bakılmaksızın onlardan bu genç cumhuriyetin bir neferi olarak sahneye çıkmaları beklenmekteydi. Bu da aslında dönemin koşullarını bir kenara bırakırsak kadınlara uygulanan psikolojik şiddet olarak da ele alınabilir bir durumdur.

Bu dilekçeyi genel sekreterliğe yazanın bizzat halkevi başkanı olması ve tarihin 1937 yılı olması sebebiyle elbette genel sekreterlikten bir talimat gelmişti. Bölge müfettişine, dönemin siyasi yapısı gereği her milletvekili kendi seçim bölgesi dışında bir yerin mfettişliğini yürütüyordu, ivedilikle giden talimatta *'Ev temsillerine iştirak eden bayanlar üzerinde menfi propagandalar yapan ğretmen Bayan Ayşe'den şikâyet ediliyor ve kendilerinin tembih edilmesi hususunun teminini rica ediyor'* yazıyordu. Başkanın isteği muhtemelen hemen gerçekleştirilmişti.

şebinkarahisar'da sahneye çıkacak kadın oyuncu bulma sorunu da zaten yeni bir şey değildi. Arşivdeki kayıtlarda 25 Temmuz 1934 yılında başka bir şikâyet dilekçesi daha yazılmıştı. Konu yine şu sahneye çıkmayan 'Muallim Hanımlar'dı. Henüz halkevleri faaliyete geçeli iki yıl gibi kısa bir süre geçmişti, şebinkarahisar Halkevi yeni açılmıştı. Çünkü halkevleri önce merkezlerde sonra ilçelerde faaliyete başlamışlardı ve imkanlar gereği süreç her yerde aynı hızda işlememişti.

şebinkarahisar Halkevi Başkanı, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği'ne hitaben yazdığı dilekçe de halkevinin çalışmalarında büyük öneme sahip olan ve *'halkımızın bedii zevklerini tatmin edecek olan temsil şubemiz'* diye başladığı sözlerine yedi sekiz aydan beri hiçbir faaliyette bulunmadıklarını belirterek devam etmişti. Temsil edilebilecek her eserde kadın rolü bulunduğunun altını çizen başkan, temsil şubelerinde

bu faal rolü alacak muhitlerinde muallim hanımlardan başka yetişmiş hanım arkadaşları olmadığı da belirtmişti. Hemşireler, doktorlar ya da bıçkı-dikiş hocaları değil oyun sahnelenememesinin sorumlusu yine muallim hanımlardı.

Yedi-sekiz aydır herhangi bir oyun sergilemeyen temsil kolunun aktif hale getirilmesi için ‘Kozan Oğlu’ piyesinin sergilenmesi kararı alınmıştı. Pek tabi bu piyeste de kadın rolü vardı ve bu eksikliği gidermek için muallim hanımlara iş düşmüştü. İlçe kaymakamlığına müracaat edildiği ilçedeki kadın öğretmenlerin rol alması gerekliliğinin vurgulandığı ve yardım istendiği belirtilmiş ama sonuç yine hayal kırıklığı olmuştu. Yani ilçedeki kadın öğretmenler üzerinde artık yerel resmi kanallar kullanılarak bir baskı oluşturulmaya çalışılmış ve yine sonuç alınamamıştı. Yerel makamlar olmazsa daha da büyüğünü devreye sokmak için genel sekreterliğe durum bildirilmişti ve ‘*gerek maarif vekaletinin ve gerekse yüksek makamınızın*’ diyerek de bu konunun mutlaka çözülmesinin beklendiği vurgulanmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.92). Eğer muallim hanımlar sahneye çıkmazlarsa, temsil kolunda faal olarak yer almazlarsa temsil kolunun iş göremeyeceği ve bu şubeden bir eser sergilemesini beklemenin de olanaksız olduğu özellikle vurgulanmıştı.

Kaymakamlığa yapılan başvuru ve sonuç alınamayışı yine partinin devlet karşısında varlık gösteremediği gerçeğini gözler önüne sermişti. İlçedeki en yetkili devlet görevlisi olan kaymakamın halkevinin talebi üzerine kadın öğretmenleri zorla sahneye çıkarması beklenirken hiç üzerinde öyle bir baskı hissetmeyerek sadece bu isteği öğretmenlere aktarmakla yetinmişti.

Kadın öğretmenler mevzusu sadece bu ilçeye ya da belli bir bölgeye ait bir sorun değildi, arşivde bu konuyla ilgili o kadar çok belge yer almaktadır ki, genel kanı yetenekleri olsa da olmasa da hayat rutinleri müsaade etse de etmese de o muallim hanımların kati suretle sahneye çıkması gerekliliğiydi. Halkevi yöneticilerine göre Maarif Vekaleti, yani eğitim bakanlığı da bu hususta her türlü baskıyı yapmalıydı. Erkek öğretmenlerin bu konuda hiçbir yükümlülüğü yokken kadın meslektaşlarının böyle bir baskıya maruz kalması da cinsiyetçi bir toplum baskısıydı. Çünkü onlara göre bir kadın öğretmen oldu diye cumhuriyetin halkın zihinlerine ve yüreklerine inşası için sahneye çıkmak zorundaydı.

Dilekçeyi yazan yine bir halkevi başkanı olduğu yine için derhal tahkikat yapılması için harekete geçilmişti. Bölge müfettişine gönderilen talimatta *'temsil eserlerinde ekseriyetle bulunan kadın rolünü yapacak kimse olmadığı ve mevcut muallim hanımların milli vazifelerini ifa etmediklerinden şikâyet ediliyor* (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1.91). Yani muallim hanımsanız sahneye çıkmak sizin milli vazifeniz kabul edilmişti. Sahneye çıkmanız için genel sekreterlikte, Milli Eğitim Bakanlığı da gerekirse devreye girecekti. Ne de olsa, eğitim, kadınların önemli sayılarda istihdam edildiği az sayıdaki devlet sektörlerinden biriydi. Öğretmenler, bulundukları yerin dışındaki kasabalarda sık sık görevlendirildiler ve bu nedenle hem baskıya karşı destekleyici hem de reddedecek bir sosyal çevreye karşı çalışabilecekleri meslek grupları (aile ya da yerel tanıdıkları gibi) dışında herhangi bir sosyal ağdan yoksundular (Lamprou, 2009: 234).

2.2.3. Bursa Halkevi-1940

7 Mart 1940 tarihli şikâyet dilekçesi Saadet Ç. tarafından CHP genel merkezine gönderilmek üzere kaleme alınmıştı. Kendisini 2 çocuklu bir ev hanımı olarak tanıtan Saadet Ç, kısaca kendisinden şöyle bahsetmektedir (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.66):

'Bursa kız muallim mektebinin ikinci sınıfından çıkarak hayata atıldım. Son zamanlarda çocukların iâşe ve ibateleri omuzlarıma yüklenince hayatımı bizzat kazanmak mecburiyetinde kaldım. Ve dikiş dikmek suretiyle mütevazı bir aile hayatı yaşıyordum.'

Kendisiyle ilgili bu naif tanımlama sonrasında halkevi hikâyesinin nasıl başladığını kısaca anlatmıştı. 15 Aralık 1937 tarihinde, Bursa Halkevi gösterit kolundaki arkadaşlarının rica ve ısrarları üzerine, oturduğu muhitin ve özellikle ailesinin tüm eleştiri ve kınamalarına rağmen yurt işi telakki ederek gösterit koluna kayıt olmuştu. Oturduğu muhitin ve bilhassa ailesinin sahneye çıkan kadınlara karşı takındığı tavrın onu çok müşkil durumda bırakmasına rağmen inatla sahneye çıkmış ve onların bu önyargılarını büyük ölçüde yok etmişti. Bu yürekli kadını bu uzun şikâyet dilekçesini yazmaya iten hadise ise bir gün ortada hiç sebep yokken 21 Temmuz 1939 tarihinde

gönderilen Bursa Halkevi gösterit kolunun dağıtıldığını ve kolla alakasının kesildiğini belirten mektuptu.

Saadet Hanım, görev aldığı süre zarfında bir sene tek başına bir sene de diğer bir bayan arkadaşıyla sadece 15 lira araba ücreti alarak çalıştığını ve insanların *‘sahnede çalışanların ise bir muallim kadar temiz ve namuslu bulunduklarını anladılar ve dimağlarındaki kötü zihniyeti sildiler.’* diye yaptığı işin haklılığını kamuoyuna ispatlamış olmanın verdiği iç huzuru bu sözlerle ifade etmişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.62). Gösterit kolunun dağıtıldığının bildirildiği mektubun ardından üzüldüğünü ve yeni teşkilatın kurulmasını heyecanla beklediğini belirtmişti. Ancak bu bekleyiş pek de istediği gibi sonlanmamıştı.

Saadet Hanım, 1939 yılının Ekim ayında gösterit kolunun yeniden faaliyete geçeceğini ve sahneye çıkacak bayan oyuncu arayışlarının hızla devam ettiğini ve hatta fabrikalara kadar müracaat edildiği halde bulunamadığını öğrenmişti. *‘Halkevi çatısı altında namus ve şerefimle iki sene hizmet ettiğim ve kolun da malı bulduğum halde bana hiçbir tebliğ ve müracaat yapılmadı.’* diyerek bu duruma duyduğu şaşkınlığını ve kırılganlığını dile getirmişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.66). Ama bu gelişmeye müteakip resmi bir yazı ya da halkevine davet yerine komiteye yeni başkan seçilen Hulki Bey’in Saadet Hanım ile yalnız ve özel bir görüşme yapmak istediği haberi gelmişti. Saadet Hanım, *‘bu teklifi tabikî reddetmek zorunda kaldım’* diyerek olaydan duyduğu rahatsızlığı da dile getirmişti.

Bu olaylardan bir süre sonra halkevi çatısı altında hizmeti asla hoş görülmecek bir bayan tedarik edildiğini ve yeni bir temsile başlandığını şikâyet dilekçesinde aktarmıştı. Tam da bu satırların devamında 30.12.1939 gecesini Bursa Muradiye’de bir içkili âlemde basılarak *cürmü meşhut* yapılan ve geceyi karakolda geçiren ve bu hadise neticesinde çalıştığı Merinos fabrikasındaki işine de son verilen bu kadının halkevindeki temsillerine hala devam ediyor oluşunu Saadet Hanım büyük bir üzüntüyle paylaşmıştı. Tarihler 1940 yılının Mart ayının 1’ini gösterdiği gün ise yine içkili bir mekânda basılıp, posta edilen bu meçhul kadının halkevindeki görevine devam etmesi Saadet Hanım’ın oldukça zoruna gitmişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.66):

‘Ve kendi hesabıma bin bir söz altında kalarak çıktığım ve aynı sahnede oynadığıma maalesef pişman oldum. Ve bu teessürle bu satırları yazarak kıymetli dakikalarınızı israf etmek mecburiyetinde kaldım. Bu hadise son derece izzeti nefsimi rencide etti.’

Sözlerin devamı ise oldukça can sıkıcı kendisini ‘*temiz ve namuslu bir aile kadını olarak çalıştığım*’ tanıtan bir kadının, toplumun tüm önyargılarına karşı durarak sahneye çıktığını iddia eden bir kadının, kendisiyle ilgili de nahoş ifadeler kullanıldığından yakınan bir kadının, bir hemcinsine, tanımadığı ve adını bile bilmediği bir hemcinsine bu bakış açısıyla yaklaşması, tabiki kabul edilebilir bir tutum değildir. Ortaya attığı iddialar da kendisine yapıldığını düşündüğü şeyden çok daha ağırdır.

Kendisi gibi sahnede çalışan başka bir arkadaşının da başına aynı üzücü olayın geldiğini ve onunda gösterit koluyla ilişkisi kesildiğini öğrenince kendisinin görevine neden son verildiğini anlamış olduğunu belirtmişti. Çünkü bu iki kadın ‘*temiz, namuslu aile kadınları*’ idi. Komite başkanının yalnız ve hususi görüşme teklifini kabul etmemesi, gösterit kolunda yeniden görev verilmemesi için yeterli bir sebepti ve kendisi artık bundan emin olmuştu.

Dilekçenin son satırları ise halkevinin halkın evi olduğuna göre neden bu şekilde bir muameleye maruz kaldığıyla ilgiliydi. Nasıl olur da böyle bir hadise gerçekleşmişti, bu sorunun cevabının ne olduğunu halkevimizin en büyük babası olarak sizlerden diliyorum der ama son olarak eklediği bir nokta var ki halkevi yönetiminin vereceği cevaba karşı şimdiden savunmaya geçtiği de anlaşıyordu. Aslında bu son ifadeyi okuyunca gelecek cevabın içeriğini de tahmin etmişti ve Saadet Ç. olayı gittikçe ilginç bir hal almıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.66):

‘Yalnız; hilafı hakikat ve yanlış kelimelerle vaziyeti kurtarmak için beni de lekeleyeceklerini bildiğim için tahkikatın muvacehe ile ve bir müfettiş huzurunda yapılmasını ve hakikatin meydana çıkarılarak hakkın teslimi ile çok sevdiğim evimizin gösterit işlerine sıkı bir hız verilmesini yüksek delaletlerinizden bekler, en derin saygılarımı sunarım.’

Bursa Selimiye Mahallesi Döşemeci Sokak 31 No da Saadet Ç.

Yukarıdaki satırlarla sonlanan dilekçenin cevabı da bir hayli ilginçti ve bu dilekçeden de pek de farklı değildi. Genel Merkez, derhal bu durumu halkevi başkanlığına bildirmişti, halkevi isminin böyle hadiselerle anılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti. Konuyla ilgili derhal aydınlanmak istediklerini sert bir dille ifade etmişti.

5 Nisan 1940 tarihli, Bursa Halkevi'nin Avukat Genel Başkanı tarafından kaleme alınan cevap yazısında ise Saadet Ç.'ye yönelik pek çok suçlamaya yer verilmiş ve bu haksız suçlamalar kesin bir dille reddedilmişti. Bursa Halkevi Başkanı, faaliyetlerinde en ufak bir hatanın bile vuku bulmaması için tüm dikkat ve heyecanlarıyla işlere sarıldıklarını ve bu büyük davanın şeref ve kutsiyeti için çalıştıklarını belirttikten sonra suçlamalara cevap vermeye başlamıştı. Saadet Hanım, kendi dilekçesinde de yazdığı gibi halkevinin gösterit kolunda belirttiği sürelerde çalışmış, sahneye çıkmış ama onun söylediği gibi kol faaliyetleri durduğu için değil Rejisör Turgut S'nin kurbanı olduğu ve nahoş olaylara karıştığı için halkeviyle ilişkisi kesilmişti.

Demek ki, bu şikâyet olayının başka bir kahramanı vardı. Kısa bir araştırma sonrasında 5 Eylül 1939 tarihinde C.H.P. Genel Merkezi'ne gönderilen bir başka şikâyet dilekçesinin altındaki imzada tam da bu olayın diğer tarafı olarak gösterilen Rejisör Turgut S'nin ismi görülür. Turgut Bey, gösterit kolunun çalışmalarını durdurduğunu, halkeviyle ilişkisinin nedensizce kesildiğini ve mağdur edildiğini merkeze bildirmişti. Süreç Saadet Hanım'ınkiyle aynı işlemiş, merkez hemen Bursa Halkevi'nden konuyla ilgili bir açıklama istemişti.

22 Eylül 1939 tarihli cevap yazısında ise temsil kolunun çalışmalarının tatil edilmediği, yaz mevsimi dolayısıyla izinli olarak birçok arkadaşın Bursa'dan ayrıldığını ve bu nedenle diğer kollarda da olduğu gibi bu kolunda çalışmalarının azaldığını belirtmişti. Turgut Bey'le ilgili konuya da değinen Halkevi Başkanı, rejisörü şu kelimelerle tanımlamıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.63): *'Geçimsiz ve kırıcı bir karakteri olan bu arkadaşı, bir Halkevi sahnesine yaraşır hale getirmek için iki üç yıldan beri yaptığımız gayreti ve gösterdiğimiz tahammülü daha fazla yürütmeye imkân bulamadık.'* Bugüne kadar rejisörün yaptıkları yüzünden münakaşasız geçen bir idari kurul toplantımız olduğunu hatırlamıyorum diye de eklemişti.

Sahnede daima tuluatçılık yapması, sahneye sarhoş çıkması, oyuncu arkadaşlarına sövmesi, başka yerlerde temsil vermeye kalkması, Bursa dışında temsiller için emrivaki kararlar alması, ailevi geçimsizliklerini sahneye kadar sürüklemesi, sahnede halkevi adına çalışan bayanlara karşı, hatta zabıtaya kadar intikal eden hadiselere sebebiyet vermesi, son olarak da bu hanımlardan birini kendine metres tutması gibi rejisörün yaptıklarını başkan bir bir sıralamıştı. Uzun yıllar sahnemizin kazandığı sevgi ve saygıyı bozan bunca yolsuzlukları kökünden kaldırmak için otoriteli bir arkadaşın komite başına geçmesi kararı aldıklarını da eklemişti.

Saadet Ç'nin bahsettiği gösterit kolunun fesh edilip, yeniden yapılandırılmasının asıl sebebini de öğrenmiş olduk. Halkevi başkanının yazdıklarına göre, yeni kurulan kolda *'genç istidatları yetiştirmek gayretinin verdiği düşünce ile'* bu arkadaşla yani Turgut Bey'e yine görev verilmişti. Ancak disiplin altında çalışmaya tahammülü olmadığı için Turgut Bey komiteden çekilmişti. Ev olarak bu karara içten içe sevindiklerini gizlemiyordu başkan ve eklemiş *'zaten sahnede daha fazla bulundurulmasına imkân kalmamıştı'*.

Yine bir olay ve yine söz konusu 'namus'la ilgili bir durumsa kadına ve erkeğe farklı tavırlarla yaklaşılmıştı. Daha önce de belirtildiği üzere halkevi başkanı, Saadet Hanım'ın kolla ilişkisinin kesilmesi ve görevine son verilmesinin altında yatan sebebin Turgut Bey olduğunu yazmıştı. Çıkan dedikodular ve halkevinin şeref ve haysiyetine gölge düşüren davranışlar sebebiyle bu kadının sahnemize avdetine mecbur kalmıştık diye de devam etmiş ve eklemişti: *'Hatta bu şikâyetnameyi, karakterini bildiğimiz bu bayan ya kendisi yazmamış ve yahut istemeyerek kendisine yazdırılmış olduğunu tahmin etmekteyiz.'* Yani başkanın olaya bakış açısı da tamamen halkevi yönetimini karalamak için hazırlanmış bir şikâyetname olduğuydu. Çünkü ona göre ne Saadet Hanım bu satırları kaleme alacak karakterdeydi ne de bu satırları tek başına yazabilirdi. Ama bunca şeye rağmen Turgut Bey'in görevine devam etmesinde hiçbir sıkıntı görülmemişken Saadet Hanım, kötü, iffetsiz bir kadın gibi yansıtılmıştı.

Eğer halkevi başkanının yazdıkları doğruysa ki her dilekçe de yazanlar her zaman tamamen doğru kabul edilemez. Bu işin bedelini tek başına ödeyen neden sadece olayın kadın kahramanıydı? Üstelik bunu halkın zihinlerine, kalplerine cumhuriyetin inşası için açılmış olan bir halkevinin başkanı yapmıştı. Ortada suçlular varsa ve her iki

tarafında yaptıkları nahoş olaylar yaşanmış kabul edilse dahi Turgut Bey görevine devam edebilmişti.

Başkan, Saadet Hanım'ın iddialarını tek tek çürütmek için başlıyor bildiklerini yazmaya, 'Bu zavallı kadın' diye başlıyor cümlelerine (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.63):

'Bu zavallı kadın eski mektup ve vesaikte adı geçen Bay Turgut'un metresi olarak birlikte yaşamaktadırlar. Bay Turgut bu hayat neticesinde kendi ailesini terkle 'halen boşanma davası mahkemede rüyet edilmektedir' yuvasını da dağıtmış bulunmaktadır. Sahnede müşterek çalıştıkları bir zamanda başlayan bu münasebet safhalarıdır ki sahnemizi ve Halkevimizi müteessir etmiş ve bu sebeple evvela Turgut'un, ve sonra bu kadının hizmetlerinden istiğna mecburiyeti hâsıl olmuştur.'

Halkevi yönetiminin yazdığına göre Rejisör Turgut'un ve Saadet Ç.'nin gösterit kolundan atılmalarının altında aynı sebep yatıyormuş. Bu yasak aşkın her iki tarafının da merkeze yolladığı dilekçeler üzerine ortaya bu gerçek çıkmıştı.

Başkan, şu anda halkevinde çalışan bayanlar hakkında ortaya atılan iddialara da tek tek cevap vermişti mektubunda, adım adım hareketlerini tatbik ettiklerini, kendilerini madden ve manen himaye altına aldıklarını ve hatta bir tanesinin de evlenip, yuva kurmasına vesile olduklarını yazmıştı. İddia edilen tüm çirkinliklerin başka bir kadına ait olduğunu ve bu kadının da halkeviyle herhangi bir münasebetinin bulunmadığını da eklemişti. Bu tarz iftiralarla evin ve eve mensup feragatli arkadaşların faaliyetlerine gölge düşürmek isteyen bu insanların yazdıklarına itimat edilmemesini ve kendilerine olan güvenlerinin asla sarsılmaması gerektiğini ekleyerek, mektubuna son vermişti.

Merkezden gelen herhangi bir cevap ya da bildirime rastlamamakla birlikte, şikâyette bulunan her iki kişi içinde merkez tarafından herhangi bir adım atılmadığı sonucuna ulaşılabilirdi. Yani C.H.P. Genel Sekreterliği kendilerine gönderilen şikâyet dilekçelerini işleme koymuş, gerekli açıklamaların yapılmasını talep etmiş ve sonrasında büyük bir ihtimalle bu olaylar kapanmıştı ve Bursa Halkevi çalışmalarına devam etmişti. Yani merkez, halkevi başkanının söylediklerine ikna olmuştu. Bu tarz olayların halkevinde yaşanmasına nasıl göz yumarsınız bile denmemiş ve olay öylece kapanmıştı. Saadet Hanım'ın mı, yoksa halkevi başkanının mı yazdıkları doğru

bilmiyoruz ama genel sekreterlik yereldeki gücün otoritesini sarsmamak, onunla ters düşmemek adına yine olayın üstüne gitmemiştir.

2.2.4. Bursa Halkevi- 1946

Tezin bu kısmında ele alınan, şikâyet dilekçesini yazan kişi kuruluşundan beri muhtelif pek çok halkevinde görev alan ve on bir senden beri de Bursa Halkevi temsil kolunda çalışan Turgut S.' idir. Bir önceki Saadet Ç. olayında adı geçen meşhur rejisör Turgut Bey'in ta kendisidir. Onunda hakkında da bir sürü iddia ortaya atılmıştı ama o halkevindeki görevine yıllarca devam etmişti. Eşi ve oğluyla birlikte uzun yıllardır çatısı altında bulunmaktan ve halkevlerinin gayeleri uğruna çalışmaktan gurur duyan bu kişinin görevine 8 Mart 1946 günü yani bu dilekçeyi yazdığı gün son verilmişti. Nedenine gelince Bursa Halkevi idarecilerinin dar fikirliliği ve partimizin umde ve idealine asla uymayan kötü zihniyetleri diye kısaca özetlemişti. Peki 11 yıldır eşiyle birlikte, Bursa gibi Anadolu'nun pek çok şehrine göre nispeten daha da gelişmiş, demografik yapısı bakımından farklı etnik kökenleri ve dinleri de içinde barındıran, halkevlerinin imkanları ve faaliyetleri bakımından bu kadar gelişmiş bir şehirde, kadının sahnedeki varlığına dair nasıl böyle gerici bir hamle yapılmıştı.

Halkevlerinin kuruluşunun on dördüncü yılı nedeniyle tertip edilen, yani bu tarz olaylar 1934-35'lerde insanlar henüz Müslüman bir kadının sahnedeki varlığını pek de kanıksayamamışken yaşanabiliyordu. Ama halkevleri kurulalı on dört yıl olmuş ve bu hadise Bursa Halkevi'nde yaşanmıştı. On dördüncü yıldönümü münasebetiyle düzenlenen programda temsil koluna da otuz dakikalık bir süre ayrılmıştı. Komitenin de onayıyla, parti genel sekreterliğince halkevleri repertuarına alınmış ve temsil kollarında sergilenmek üzere genel sekreterlik tarafından gönderilmiş, Cemil Miroğlu'nun 'Akıl İdarehanesi' isimli tek perdelik komedi oyunu hazırlanmıştı. Oyunun bir bölümünde bir öpüşme sahnesi vardı ve Turgut Bey bu sahneyi aynı oyunda beraber görev aldığı eşiyle birlikte oynamıştı.

Oyunu izleyenler arasında bulunan *'Her işte ve her kolun mesaisine engel olan, kıt görüşlü, dar düşünceli Bursa parti idare memuru Hayri Gürmen ve Halkevi Başkan Vekili Mümtaz Ergin ve buna benzer bir iki kişi* diye tanımlanan kişiler bu oyunu ve

öpüşme sahnesini büyük bir mevzu haline getirerek, partide, halkevinde ve muhitte müthiş bir dedikodu yaratmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.72). Turgut Bey kişilerin şahsında değil ama bu zihniyete karşı olduğunun altını çizerek uzak geçmişten bir örnek vererek olayın boyutunun daha iyi anlaşılmasını istemişti. ‘Bundan yaklaşık olarak 29-30 yıl evvel Bursa Erkek Muallim Mektebi Müdürlüğünüz sıralarında’ diye söze başlamıştı, çünkü 1946 yılında CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu’ydu ve gerçekten yaklaşık 30 yıl kadar evvel Bursa Öğretmen Okulu’nun müdürüydü. Nafi Atuf Kansu (1890, Mekke - 1949, Ankara) Türk siyasetçi ve eğitimcidir. TBMM eski üyesi ve aynı zamanda CHP eski genel sekreteridir. Şair Ceyhun Atuf Kansu, mimar Tuğrul Atuf Kansu ve arkeolog Arman Atuf Kansu'nun babası, Prof. Şevket Aziz Kansu'nun ağabeyidir (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.72).

Turgut Bey sözlerine kendisinin de o dönem aynı mektebe bağlı Tatbikat İlk Okulu’nda öğrenci olduğunu söyleyerek devam etmişti. Bir anlamda eski okul müdüründen bu mevzuda destek beklemişti. Nafi Bey’in Bursa Muallim Mektebi Müdürlüğü sırasında yine bu tarz bir olay yaşanmıştı ve Turgut Bey aynı olayı anlatarak savaştığı zihniyetin sınırlarını daha da belirgin bir şekilde çizmek istemişti. 30 yıl kadar evvel Bursa Muallim Mektebi yararına Şark Sineması’nda düzenlenen müsamerede bir monolog söylemek üzere tayyör kostümle ve başı açık bir şekilde muallim mektebi son sınıf öğrencisi Kübra sahneye çıkmıştı. Salı günü kadınlar için yapılan matinede ‘İslam kızı başı açık olarak şanoya çıkamaz’ diye Kübra’ya karşı büyük bir protesto yapılmıştı. Bağırışlar ve tehditlerle sahneye saldıran kadınların o gün ki köhne Osmanlı İmparatorluğu zihniyetiyle bugün kendisine karşı yapılanların aynı zihniyetin ürünü olduğunu dile getirmişti.

Turgut Bey ve eşine yapılanlar haklarında söylenti çıkarmakla da kalmamış, partinin yayın organı olan Ant gazetesinin 252.sayısında (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.73): ‘Bu arada temsil kolu üzerinde halkevi idarecilerinin dikkatlerini çekmeği de borç biliriz.’ cümlesiyle kendilerinin basın aracılığıyla da hedef gösterilmişti ve aynı bakış açısıyla Açık Ses gazetesinde de yazılar kaleme alındığını ve bu gazetelerin hepsini de dilekçenin eki olarak gönderdiğini belirtmişti. Bu durumun sadece kendisini ve eşini etkilemediğini, temsil kolunun da bu tarz baskılardan dolayı

büyük bir üzüntü içinde olduğunu ve bu sebeple 28. 02. 1946 tarihinde istifalarını Halkevi başkanlığına sunduğunu da mektubuna eklemişti.

Cumhuriyet Halk Fırkası' nın ve 'değerli' büyüklerimizin bu zihniyet ve düşüncede olmadıklarına tüm kalbiyle inandığını belirten Turgut S. (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.74):

'Şayet böyle olsaydı halkevleri temsil kolları için bu eserleri satın alarak tab ettirmez veya- hiçbir mahzur görmeyerek repertuvarına alarak tasdiklediği bu eserlerin- bu meclislerini kaldırır, sansür eder, parti repertuvarından onun direktiflerinden bir haber buradaki veya gayri mesul idareciler gibi elemanlarının şerefiyle oynamazdı.'

diye de aslında Ankara'yla bir problemi olmadığını, yerel otoritelerin kör zihniyetlerine müdahale edilmesini talep ettiğini yazmıştı.

'Benim, eşimin, çocuğumun, komitenin ve dolayısıyla bütün temsil kolu arkadaşlarımın şeref ve haysiyetiyle oynamış olan kimseler hakkında lazım gelen muamelenin ifası hususunda yüksek emir ve müsaadelerinizi saygılarımla siz büyüğümünden diler ve ellerinizden öperim'

diyerek dilekçeyi sonlandıran Turgut Bey'in, Bursa Ticaret Odası Raportörü ve temsil kolu azası imzasıyla asıl mesleği de ortaya çıkmıştı.

Peki sonrasında ki süreç nasıl işledi? Yaklaşık üç sonra önemli bir seçime girecek olan iktidar partisinin bu dilekçeye vereceği tepki nasıl olacaktı ya da tepki verecek miydi? Eğer şikâyetle bulunan sıradan bir üye ya da vatandaşsa ve şikâyet edilen yüksek rütbeli partililerse genellikle tesirli bir tepki verilmediği arşiv kayıtlarından anlaşıyordu. Ama bu olay biraz daha hassas bir noktaya tesir etmişti, partinin en başından beri kurmaya çalıştığı 'çağdaş, muasır medeniyetler' seviyesine çekilmeye çalışılan toplumda eski düzene hizmet eden bir adım atıldığı iddia edilmişti. CHP'nin özenle işlediği ezberleri bozmaya teşebbüs eden bu kimselerin akıbeti ne olacaktı?

Genel Sekreter Nafi Kansu, dilekçe eline geçer geçmez hemen bölgenin müfettişi olan Afyon Milletvekili Dr. Ahmet Hamit Selgil' e hitaben bir talimat yazmıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.74):

‘Bursa Halkevi Temsil Kolu üyelerinden Turgut S’nin mektubunu ilişik olarak gönderiyorum. Yazılanlar doğru ise bizde bu arkadaşın üzüntüsüyle üzüleceğiz. Yazıdan Halkevliler arasında bir geçimsizlik olduğu da anlaşılıyor.

Keyfiyetle ilgilenerek, gerekli tedbirleri almanızı ve bizi aydınlatmanızı rica eder, sevgi ve saygılar sunarım.’

14 Mart 1946’da yazılan talimata, 26 Nisan 1946 tarihinde cevap yazılmıştı. Afyon Milletvekili (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.75): ‘siz dilekçeyi göndermeden, Turgut S.’nin yazısını okumadan da olayı biliyordum ben’ diyerek sözlerine başlamıştı. Ant ve Açıksöz gazetelerindeki bu meseleden bahseden yazıları okumuştı ve ilgililerle zaten konuşmuştum demişti. ‘Emrinizi aldıktan sonra derhal Turgut Bey’le görüştüm ve mesele ufak bir anlaşılamazlıktan ibarettir’ diyerek olayın çok da önemli bir mevzu olmadığını belirtmişti.

Olay, temsilde Turgut S’nin rol icabı karşısındaki oyuncuyu -kendi nikahlı karısını- ‘fazlaca’ öpmesinden ibaretti. Bu durum Kolordu Komutanı Korgeneral Hasan Atakan başta olmak üzere birçok arkadaşları rencide etmişti. Gazetelerde de haberler çıkınca ‘sanat müdafiliği’ pozu almış ve temsil kolu üyeleriyle birlikte görevden çekilmişlerdi. ‘Turgut Bey’le görüştüm ve nafiye yere fazlaca tepki verdiği hususunda fikir birliğine vardık ve kendisi çalışmalarına katılmaya devam edeceği sözünü verdi’ diye de eklemişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2.75).

Açıklama kısa ve netti. Bu olaya bir üyenin gereksiz abartısı diye bakılmıştı. Mebus, olayın koskoca korgeneral tarafında da hoş karşılanmadığını vurgulayarak genel sekreterliğe karşı kendi elini de güçlendirmek istemişti. Sonuç olarak, partinin halkevlerine oynansın diye gönderdiği bir oyun, oyunu çok güzel şekilde temsil eden oyuncular, karısını rol icabı ‘fazlaca’ öpen bir adam ve olaya verilen tepkiler... Acaba rol icabı öptüğü kişi eşi olmasaydı Turgut Bey’in alacağı tepkiler daha şiddetli olur muydu? Olayın karşı tarafında daha nüfuslu kimseler var diye mi bu yaklaşım çok tepki çekmedi? Sahneye çıkacak kadın oyuncu bulmak konusu bu kadar hassasken, üstelik 1946 yılında böyle bir olayla karşılaşılması ve üstünde çok durulmaması siyasetin reel politik tavrı olarak ele alınabilir. Yeni kurulan cumhuriyetin ve Türkiye ‘modern’leşme çabasının üzerinden yirmi üç yıl geçmiş olmasına rağmen halen bu tarz şikayetlerde standart bir tavır takılnamıyor olması siyaseten, halkevlerinde tiyaro ve kadının

sahne de olması mevzusu söz konusu olduğuunda toplumsal olarak çok yol katedilmediğinin göstergesiydi.

Yine görülüyor ki yerelin düzenine çok da müdahale etmek istemeyen bir genel merkez vardı. Eğer bir çıkar çatışması yoksa, özel bir durum yoksa genel merkez yereldeki otoritelerin üzerinde güç uygulamaktan kaçınmaktaydı. Kendi yetki sınırlarının da artık farkında olan parti, devletin kendine çizdiği sınırlar dahilinde genellikle standart tavır takınmaya devam etmişti. Ve Turgut Bey tıpkı 1940 yılında olduğu gibi 1946 yılında yaşanan gelişmelerden sonra görevine devam etmişti. Turgut Bey'in erkek olmasında bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

2.3. HALKEVLERİNDE KADIN ALGISI VE VARLIĞI

2.3.1. Nazilli Halkevi-1940

25 Eylül 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne ulaşmış olan 46417 nolu dilekçe Nazilli Halk Evi'ne memur olarak işe alınan yirmi dört yaşındaki genç ve güzel bir kadın hakkındaydı. Fuhuş, boşanma, isim değişikliği, metreslik gibi çok fazla olayın yer aldığı bu dilekçeyi okurken bir kadın hakkında ortaya atılan iddiaların gerçek olma ihtimali ve bu durumda bu kadının yine erkekleri kullanarak halkevinde memur olabilmesi mektubun bu tez kapsamında ele alınmasını sağlayacaktır. 1940 yılının 21 Eylül'ünde hakkında pek çok ağır suçlamada bulunduğu Pakize Hanım'ın eşi yani bu mektubu yazan kişi kendisini de 'Ödemiş'te Spor Caddesinde Tütüncü Mümin' diye tanıtmıştı.

Mümin Bey boşanma sürecinde olduğu karısı hakkında iddialarına daha mektubun ilk satırından itibaren başlamıştı (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.260.1.135):

'Yüksek murakabaniz altında vatanın dört köşesine fazilet ve nezahat nurları saçan halk evlerimizden Nazilli halk evine fuhuşla me'luf yirmi dört yaşında genç ve güzel bir kadının memur sıfatıyla alınması ve Nazilli kaymakamına ve halk evi başkanına bir zevkaleti olmaktan başka bir vazifesi bulunmayan bu kadına evin temiz kaynaklarından gelen paradan maaş verilmesi beni çok müteessir ettiğ i ve bu

teessür sevkile yaptığım müracaatların reddedilmesi sebebiyle yüksek şahsiyetinize vaziyeti arz etmeye mecbur kaldım.

Hemen söze girerek kaymakam ve halkevi başkanının boşanma sürecinde olduğu eşini tamamen kendi şahsi ilişkileri gereği halkevine memur olarak aldıklarını dile getirmişti. Mümin Bey (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.260.1.135): ‘Bugün ‘kanuni rabitamı’ kesmek üzere bulunduğum ve yuvasının namus ve şerefini ihlal etmekten uzak bulunduğu halde, kendi yuvamdan daha mukaddes gördüğüm halkevine alınmasına zatı alileri münasip görmeyeceği için derhal durumu size bildirmek istedim’ diye de eklemişti. Bir intikam mektubu mu yoksa gerçekten halkevi profiline ve kuruluş amacına gerçekten uygun bulmadığı için mi bu mektubu kaleme aldı Mümin Bey tam olarak bilinemez ama isim vererek detaylıca anlatılan olaylara kayıtsız da kalınamazdı.

Suçlamayı yaptıktan sonra kanıtlamak gerekir diye düşünüp hikâyeyi en başından anlatmaya başlıyor mağdur(!) Tütüncü Mümin Bey, ‘*vaziyeti aydınlatacak malumatı müsaadenizle arz edeyim,*’ diyerek. Mümin Bey, Pakize ismindeki bu kadının daha önce kendisinin metresi olduğunu, kendisinden ayrıldıktan sonra İzmir’e gittiğini orada gizli olarak fuhuş yaptığından dolayı İzmir zabıtasınca arandığı sırada Bayındır’daki nüfus sicilinde asıl ismi olarak yazılı bulunan Pakize ismini Nermin diye tahsis ettirdiğini belirtmişti. İzmir’de müstahkem mevki zabitanından Kemal isminde bir yüzbaşıyla münasebette bulunmuş, zabıt Kemal Bey ailesini boşayarak bununla yani Pakize Hanım’la birlikte Balıkesir ve Bursa’ya gitmişti. Bursa’da zabitin arkadaşlarından bir zabitle arasındaki münasebetinden yani Yüzbaşı Kemal’e ihanetinden dolayı ayrılmak zorunda kalmışlardı. Hangi nüfus müdürlüğünde ismini değiştirdiğine kadar detayları bilmesi, kime kiminle ihanet ettiğini dahi yazması, bu detaylara bu kadar hâkim olması Pakize ya da yeni ismiyle Nermin Hanım’ın onunla bu bilgileri paylaştığı ihtimalini güçlendiriyor.

Bu yeni zabıt ise Ankara’da Gaz ve Benzin Komutanlığı’nda binbaşydı. Nam-ı diğer Nermin ya da gerçek adıyla Pakize oradan Tire kazasına yani İzmir’e yeniden dönmüş ve burada da alay zabitanıyla gayrimeşru bir ilişki yaşamıştı. Hemen sonrasında da bu alayın Baş Çavuşu Haşim Bey’le metres hayatı yaşamıştı. Şu an yazarken benim bile isimleri ve sırayı karıştırmamak için sık sık dönüp notlarıma ve belgelere bakmak zorunda olduğum gelişmelerdi. Belli ki Nermin Hanım’ın İzmir’de zabitanlar arasında

hatırı sayılır bir namı oluşmuştu. İhanet olayının ardından yine İzmir'e dönmüş ve yine zabitanlar arasından kendisine hemen yeni ilişkiler kurmuştu. Bu kadar hızlı bir şekilde yeni ilişkiler kurulabilmenin hele de iletişim yollarının günümüze oranla çok kısıtlı olduğu bir dönemde Pakize Hanım'ın hatırı sayılır bir çevresinin olduğunun göstergesiydi.

Pakize Hanım, Tire'de Haşım Baş Çavuş ile yaşadığı sırada Tire'ye gelen ve evvelce Pakize'nin *'bikrini izale etmiş'* yani ilk kez cinsel olarak birliktelik yaşadığı adam olan Ödemiş' li Sabri ile yeniden bir araya gelmişti. Mümin Bey'in yazdığına göre Pakize, Sabri ile bir hafta kadar yatıp kalktıktan sonra hem Baş Çavuş Haşım hem de Sabri tarafından terk edilmişti. Bu terk edilşin ardından Ödemiş'e dönen Pakize Hanım bir daha ahlaksızlık yapmayacağına ve bir daha asla bu yola sapmayacağına Mümin Bey'i ikna ederek onun nikâhlı karısı olmuştu. Yani kürkçü dükkânına Ödemiş'e, daha önce metresi olduğu Tütüncü Mümin Bey'e yeniden dönmüş onu artık değişeceğine ikna etmiş ve onunla evlenmişti.

Mümin Bey'in verdiği bunca detaydan sonra yirmi dört yaşındaki karısı Pakize'nin ilişkilerine dair verdiği bilgiler ve hatta ilk birlikte olduğu kişiyi bile bilmesi yukarıda da belirtildiği üzere, bunları ona Pakize'nin anlatmış olması fikrini fazlasıyla destekler niteliktedir. Buna ek olarak her şeyi bilerek onunla evlenmesi de Pakize'nin ya da Nermin'in artık böyle bir hayatı olmayacağına onu inandırmaya çalıştığını gösteriyordu. Belki de Mümin Bey Pakize'ye olan aşkından anlatılanlara inanmaya çoktan hazırды.

Aldığı evlilik kararını da kendince şöyle açıklamış mektupta *'Tam bir insanlık hislerimle kendisini nikâhlı karım olarak evime aldığım ve elimden geldiği kadar kendisine karşı her fedakârlığı göstermekten çekinmediğim bu kadın...'* . Yani Mümin Bey, tamamen duygularına yenildiğini itiraf eden bir erkekti. Evet bu kadın Mümin Bey'in anlattığına göre yine rahat durmamış ve ona verdiği sözleri tutmamıştı. Bu defa da ondan habersiz ve kiminle kaçtığını henüz öğrenemediği biriyle Nazilli'ye kaçmıştı.

Memur sıfatıyla Nazilli Halkevi'nde göreve başlayan Nermin'in ya da Pakize'nin Nazilli'ye geliş hikâyesi işte buydu, kimliği bilinmeyen biriyle Ödemiş'ten kocasını, yuvasını bırakıp Nazilli'ye kaçan bu hanımefendi nasıl oluyordu da halkevinde memur

olarak işe alınmıştı? Bu sorunun cevabını Mümin Bey kendince açık açık yazmış (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.260.1.136):

‘...Nazilli’de bulunduğu ve orada Kaymakam ve Halkevi Başkanı ile tanışarak bir taraftan halk evi varidatından idaresi temin edilmiş olmak hem de içtimai bir mevki sahibi gösterilmek maksadıyla halk evine memur edildiği haber alınmıştır.’

Bu satırlar Mümin Bey’in boşanma sürecinde olduğu eşi Pakize Hanım’ı kendisini terk ettikten sonra da bir anlamda takip ettiği, ondan haberdar olduğunu gösteriyordu. Her ne kadar kiminle kaçtığını öğrenemese bile nereye kaçtığı, kimlerle ne tür ilişkiler kurduğu ve nerede işe girdiğini gayet iyi biliyor olması 1940 yılı için önemli bilgilerdi.

Mektubun son kısmında Mümin Bey’in tanımladığı şekliyle bu kadar ‘mazisi ve hayat safahatı’ bulunan birisinin halkevinin kadrolu bir çalışanı olarak bu kadar kolay görev alması normal mi? Ya da Mümin Bey’in ifade ediş şekliyle (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.260.1.136):

‘Bu temiz yuvanın böyle bir mikroptan azada kalması ve onun hayatında takip ettiği istikametın halk evlerimizden uzak bulunması hususunda iktiza eden tedbirin alınması hususunda şu arizamı takdim ederken bir vicdan borcu ifa ettiğimi kani bulunuyorum.

Mümin Bey belki kendi kandırılmışlığının acısını dindirmek istemişti ama eğer anlatılanlar doğruysa bu olay bize halkevlerinin amacının yerel otoriteler tarafından çok da anlaşılmadığını göstermişti. Aslında daha çok üstünde durulması gereken durum zaten çok az karşılaştığımız kadın halkevi çalışanı profilinin de eğer doğruysa bu tarz ilişkilerle halkevinde yer bulmasıydı. Halkevi sicil defterlerine baktığımızda neredeyse yok denecek kadar az olan kadın üye sayılarına paralel olarak halkevlerinde çalışanlar arasında kadın profili oldukça azdı. Doğu’dan Batı’ya, Kuzey’den Güney’e arşivde belgelerine baktığım tüm il ve ilçe halk evlerinde durum hiç de farklı değildi. Tiyatro temsillerinde bile kadın rollerinin erkekler tarafından oynandığı yıllarda, halkevlerine kadın üye çekebilmek adına zorluk çekildiğini kabul etmek gerekmektedir. Yalnızca kadınlara yönelik açılan biçki-dikiş kurslarında durumun farklı olduğunu, kurs kolu başkanı ve üyelerin kadın olduğu görülmektedir. Kimi halk evlerinde bu kursların katılım olmadığı için kapandığı da bir gerçektir.

Peki halkevinde bir görev bir statü elde edebilmenin yolu yine erkeklerden mi geçiyordu? Onlarla kurulacak nahoş ilişkiler mi kadınlara halkevlerinde statü getiriyordu bilinemez. Halkevi kadrolaşmasında kadının varlığı ayrı bir tez konusu olabilecek bir konuyken, ‘kadın’ ve ‘namus’ konularında yeri geldiğinde fazlasıyla hassas olabilen statü sahibi erkek yöneticilerin, kadınlarla kurdukları ilişkilere halkevi ve imkanlarını alet ettikleri gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. İlçe kaymakamının ve halkevi başkanının özel münasebetinin bulunduğu bir hanımı, devletin gönderdiği bütçeyle işletilen ve halk yararına açılan bir kurumda maaşlı işe başlatması daha önce de değindiğimiz nepotizmin varlığını kanıtlar niteliktedir. Arşivde yer alan sicil kayıtlarında bile bu durum rahatlıkla gözlemlenebilir. Halkevi başkanının soyadıyla kol başkanlarının soyadlarının aynı olması durumu, belediye başkanının belediyede pek çok akrabasına kadro vermesi durumu bugün bile hayatımızın bir parçasıdır.

Ancak halkevleriyle ortaya çıkması için büyük çaba harcanan ‘cumhuriyet kadını’nın varlığını gerek parti gerek yereldeki yöneticilerin çok da hassasiyet göstermediği bir konu olarak karşımıza çıkmaktaydı. Partinin bu olaya müdahalesinin olmayışı, yereldeki güçlü isimlerin halkevlerini iddiaya göre ‘metresleri’ için bir iş kapısı olarak kullanması halkevlerinin istenilen başarıya ulaşamamasında katkısı olan nedenlerden sadece ikisi olarak kabul edilebilir.

2.3.2. Edremit Halkevi-1942

Cumhuriyet Arşivlerinde, Balıkesir ilinin gerek merkez halkevi gerekse ilçelerine ait pek çok kayıt yer almaktadır. Merkezle her konuda yapılan yazışmalar mutlaka karşınıza çıkar. Ama bu şikâyet dilekçesini diğerlerinden farklı kılan bir durum var. Genelde hatta çoğunlukla halkevi başkanı ve diğer yöneticiler şikâyet edilirken bu dilekçe merkeze Edremit Halkevi Başkanı tarafından yazılmıştı ve bir kadın şikâyet edilmişti. Bir halkevi başkanının bankada memur olan bir kadınla ne derdi vardı da bunu kendisi çözemeyip merkezden yardım istemişti? Ya da bir kadına karşı siyasi gücünü kullanarak istediğini yaptırma hakkını kendinde nasıl bulmuştu ve istediğini elde edemeyince merkezden nasıl yardım istemişti? Bu soruların yanıtlarını bulmak için

dönemin siyasi koşullarını da göz önünde bulundurarak arşivdeki belgeler ele alınmalıdır.

13 Ocak 1942 tarihli 71692 nolu dilekçede, Edremit Halkevi'nin ilk açıldığı 1935 senesinden 1941 senesi ibtidalarına yani başlarına kadar halkevinde sekreter olarak çalışan, halkevinin temsillerinde de başta halkevi başkanının kendi kızı olmak üzere 'memleketin en şerefli kızları' ile sahneye çıkma şerefine nail olmuş Didar D. genel merkeze şikâyet edilmişti. Hatta şikâyet edilmemekle kalmamış ve şu an görev yaptığı İş Bankası Edremit Şubesi Katipliği işinden alınıp tekrar halkevine atanması istenmişti. Üstelik bu yeni işine de 'yine halkevimizin hüsnu delalet ve tavsiyeleriyle' girebilmiş bir hanımmış, yoksa bu işe falan da giremezmiş. Bunlar tabiki başkanın iddialarıdır.

Edremit'e yeni atanan Kaymakam Cenab Aksoy'un huzuruna çıkan başkan, halkevinin muhtelif sahalarındaki çalışmalara hız vermek isteyen kaymakamın da talebiyle bir bando takımının kurulması ve pek çok temsil ve müsamerelerle ihmal edilen yerlerde gösteriler yapılmasını planlamıştı. Maddi ve manevi desteği alan başkan, hemen harekete geçtiğini de sözlerine eklemişti (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 825.265.2.64). Temsil konusunda iddialı olduklarını ısrarla dile getiren Balıkesir, Bursa ve hatta İzmir gibi muhiti itibarı ile Edremit'le kabili kıyas olmayan münevver iller ve geniş vilayetlerde bile kendilerinin ki kadar geniş temsil kadrosu bulunmadığını da eklemişti. Bu kadar iddialı cümleler üzerine biraz araştırma yapıldığında Edremit Halkevi'nin temsil ve kültürel yayın konusunda gerçekten çok fazla eseri olduğunu görülmüştür.

Edremit Halkevinin en faal şubelerinden birisi temsil şubesi olduğu şüphesizdi. Halkevi temsil şubesi daha halkevinin açılış gününden itibaren temsil vermeye başlamıştı. Hatta temsillerini Edremit Halkevi sahnesinde değil, Balıkesir Merkez başta olmak üzere şehrin diğer ilçelerine de taşımıştı. Edremit Halkevi temsil şubesinin verdiği temsiller, temsillerin yazarları, temsil verilen yerler ve türlerini gösteren bir tablo EK3'de yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere kurulduğu 1935 senesinden, 1948 senesine kadar her yıl temsilde bulunmuş bu kol, tam otuz farklı oyun sahneye koymuştur.

Dilekçeye dönücek olursak; iki sene önce de sahneye konulan 'Kör' isimli oyunun tekrar sahneye konulması kararı alınmıştı. İvedilikle hareket etmek mecburiyetindeler

çünkü emir büyük yerden yeni gelen kaymakam derhal temsil istiyor zaten bu nedenle daha önce oynanmış bir oyun seçiliyordu. Peki iki yıl önce aynı oyun sergilenirken başrol oyuncusu kimdi? Didar D. idi tabiki, hemen kendisine yeni temsilde de rol alması için teklif yapılmıştı. Didar Hanım, artık halkevi kâtibi olmadığını ve sahneye çıkmak istemediğini belirtmişti. Bu ifadelerden Didar D.'nin daha önce halkevi kâtibi olduğu için sahneye çıkmak zorunda olan ve artık bu görevde olmadığı içinde çıkmak istemeyen bir kadın olduğu anlaşılabilir. Halkevinde çalıştığı zamanların hatrına bile bu rolü kabul etmemesi, işini kaybetmemek için istemeyerek sahneye çıkarıldığını gerçeğini destekler niteliktedir.

Başkanın iddiasına göre Didar D. ve annesi halkevi sahnesine çıkmanın adı bir sahneye çıkmakla eşdeğer olduğuna dair her yerde propaganda yapıp ilçenin seçkin aile çocuklarını ve bundan sonra sahneye çıkacak kimseleri tereddüt ve korku içerisinde bırakıyorlardı. Demek ki sahneye çıkmak istemeyen Didar Hanım'ın teklifi reddetmesi hoş karşılanmadı ve muhtemelen kendisine tehditkâr bir tavır takınılmıştı ki olaylar da karşılıklı karalamaya kadar varmıştı. Halkevi başkanının bu konudaki ısrarının devam etmesi üzerine annesi ve Didar D.'nin yaptığı iddia edilen kötü propagandaların varlığından şüphe edilebilir. Çünkü eğer bu kadınlar bu hareketleri yaptılarsa koskoca halkevi başkanı dilekçenin sonunda neden bu hanımın ivedilikle İş Bankası'ndaki görevinden alınıp, bu kızın yine Ayvalık veya herhangi bir halkevine atanmasını istemişti. Yani halkevlerini kötüleyen bir insanı neden halkevine göreve getirmek istemişti? Belki onu cezalandırmak istedi, belki de genel merkezinde yardımıyla sahneye çıkmak istemeyen bir kadını sindirip sahneye çıkaracaktı. Didar Hanım'da kendince halkevi başkanına karşılık vermek için halkevini kötülemişti. Yine de bir zamanlar çalışanı olduğu bir kuruma, kendinin de temsilde bulunduğu bir sahneye böyle karalamalar yapması kabul edilemezdi.

Peki genel merkez bu dilekçeye nasıl bir cevap verecekti ya da cevap verecek miydi? Normalde kadınların mağdur olduğu olaylarda eğer karşı taraf güçlü bir erkekse genel merkezin herhangi bir cevabına pek rastlanılamaz. Bu sefer durum farklıydı, 13 Ocak 1942 tarihinde yazılan, merkeze gönderilen dilekçeye 29 Ocak 1942 tarihinde CHP Genel Sekreteri, Erzurum Mebusu Dr. A. F. Tuzer imzalı bir cevap yazılıyor.

Yazılan cevap oldukça açık (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 825.265.2.66):

‘Halkevindeki bütün hizmetler fahridir ve gönül rızası ile dir. Vaktiyle halkevinden iyilik görmüş olması yüzünden bir vatandaşı her zaman halkevi saflarında çalışmaya mecbur saymak yerinde olmaz. Bir tek eleman üzerinde ısrar etmeyip başka vatandaşların alaka ve muhabbetlerini kazanmaya çalışmak daha uygun olacaktır.

Gözlerinizden öperim.’

Daha önce halkevinde çalıştı, hizmet etti ve belki de bu sayede bir başka işe girebildiği iddia edilen bir kadını bir vatandaşı zorla sahneye çıkaramazsınız, genel merkezinde görüşü de bu doğrultuydu. Halkevi başkanının Didar Hanım’ı sahneye çıkarmak için değil de onun çalıştığı işinden çıkarılması için Ankara’dan yardım istemesi de başkanın çok da iyi niyetli olmadığını göstermişti. Halkevine kin güttüğünü, kötü propagandalarla karalamaya çalıştığı iddia edilen bir kadının bir ceza olarak yine halkevinde bir göreve getirilmesini istemeninde çok iyi niyetli bir hareket olmadığı düşünülebilir. Nitekim, arşiv kaynaklarında zorla sahneye çıkarılmaya çalışılan, ya da zorla bir şey yaptırılmaya çalışılan bir erkekle karşılaşamazsınız.

Ayrıca genel merkezin kendisine olan desteğinden emin olan bir halkevi başkanının bu siyasi gücü kullanarak devlet eliyle zorbalık yapmaya çalıştığı gerçeği, halkevi-parti arasındaki çarpık ilişkiyi gözler önüne seriyor. Kendi yerel gücünü kullanıp sindiremediği ve istediğini yaptıramadığı bir kadını bir üst mekanizmaya şikâyet ederek ve hatta ceza verilmesini talep ederek kendinde bu hakkı gördüğünü göstermişti.

Halkevi başkanı, kendisine gelen gayet açık cevaba yaklaşık iki sayfalık, kendisini, Edremit Halkevi’ni ve yaptıkları dillere destan temsilleri öven bir cevap daha yazmıştı. Ankara’dan getirtilen ses sanatçılarından, bölgedeki en seçkin ailelerin çocuklarının bu nezih halkevi sahnesinde nasıl yer aldıklarına kadar pek çok detaya değinmiş ve ilk dilekçe de dile getirdiği maruzatının sadece bu mukaddes yolda daha iyi işler yapabilmek adına olduğunu belirtmişti. Yaptıkları bu takdire şayan işlerin başta tümen generali ve kıymetli kaymakamları tarafından da takdirle karşılandığını da eklemişti. Bu sözler haddini aşan talebi sonrasında aldığı cevapla çok mutlu olmayan ve pozisyonunu da korumak isteyen bir yöneticinin varlık mücadelesi olarak ele alınabilir.

2.3.3. Rize-Pazar Halkevi-1943

1943 yılının aralık ayının 12. günü, Rize ilinin Pazar ilçesi Halkevi'nde bir konser tertip edilmişti. Bu konserde Pazar Orta Okulu Resim Öğretmeni Ahmet Özelli'nin evinde 10-15 gündür misafir olarak kalan Necmiye adındaki bir bayan sahneye çıkmıştı. Sahneye sadece bu hanım çıkıp şarkı söylemişti. Kim bu hanıma özel konser ayarlamıştı, halkevi yönetimi nasıl ikna edilmişti bu konuda fazla bir bilgi olmasa da bu konserin 'Hava Kurumu' yararına düzenlendiği ve konserin gelirinin bu kuruma aktarılacağı yazılmıştı. Normalde bir hayır konseri, bir çekiliş, veyahut bir yardım gecesi dahi tertip ediyorsanız mutlaka genel sekreterlikteki ilgili birimden izin almak zorundasınızdır. Tertiplenmesi planlanan organizasyon eğer para karşılığı yapılacaksa mutlaka izin almak zorundasınız. Yönetmelik gereği bu izin alınıp, ilgili yazı gereğince biletleri basıp insanlara satabilirsiniz. Ama bu konserin öncesine dair herhangi bir yazışma, belge veya izin alındığına dair resmi bir evrak arşiv kayıtlarında yer almamaktadır.

Hayır işi olduğu için halkevi yönetiminin de kolaylıkla razı geldiğini var sayarsak, nasıl bu kadar hızlı bir konser tertip edildiği anlaşılabilir. Ancak halkevi sahnesi her önüne gelenin çıkabileceği bir sahne değildi, en azından arşiv kayıtlarından her önüne gelenin çıkamayacağı bir sahne olduğu anlaşılıyordu. Burada devreye Orta Okul Resim Öğretmeni Ahmet Bey'in mi girdiği yoksa konser gecesi yaşanan o nahoş olayın başrollerinden birisi olan Pazar Jandarma Bölge Komutanı Nazmi S.'nin mi bir etkisi olduğu tam olarak bilinmiyor. Olayın yaşandığı güne dönecek olursak 12 Aralık 1943 akşamı Pazar Halkevi'nde konser verilmiş, konser bitince halk evlerine dağılmıştı. Jandarma Komutanı Nazmi S. sahneye çıkmış ve Necmiye'yi kucaklayıp öpmeye başlamıştı. Sahnenin yan tarafındaki kapının arasından olanları gören Halkevi Kâtibi Niyazi, hemen orada bulunan ve merkeze yazılan dilekçenin altında da imzası bulunan halkevi görevlilerini çağırmış olanları onlara da izletmiş ve hemen orada zabıt varakası tutulmuştu.

Olay bununla sınırlı kalmamış, ertesi gün bu olanlar tüm ilçeye yayılmıştı. Herkesin konuştuğu bu olay yüzünden halkevinin imajı da yerle bir olmuştu. Her cumartesi halkevinde toplanan aileler, halkevinin temsil kollarında çeşitli görev alan kimseler artık isteselerde halkevinde eskisi kadar rahatlıkla bulunamayacaklardı. Halkevinde görev alan pek çok genç ailelerinin bu olaydan ötürü verdiği tepkiler nedeniyle halkevine

gidemez olmuştu (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.329.1.22). 12 Aralık gecesine dönecek olursak halkevi kâtibi Niyazi ve orada onunla birlikte olaya şahit olan halkevi muhasibi Safa, Ali Rıza B., Kadir K. gibi pek çok isim tuttukları zaptı, detaylı bir dilekçeyle derhal genel sekreterliğe göndermişti. Olay hemen bir üst yazıyla birlikte CHP Trabzon Bölgesi Müfettişi Seyhan Mebusu Kemal Çelik’e intikal etmişti.

Trabzon Bölgesi Müfettişi Seyhan Milletvekili Kemal Bey, hemen teftiş için ivedilikle bölgeye gitmişti. İlk işi tabiki olayın kadın aktörü Necmiye hakkında araştırma yapmaktı. Merkeze yazdığı raporda (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 842.329.1.24):

‘Münasip şekilde yaptığım incelemelerden elde ettiğim neticeye göre Necmiye, düşük ahlaklı herkesle düşüp kalkan bir kadındır. Partili ve Halkevli arkadaşlarda kadının bu durumunu konser verildikten sonra anlamışlardır.’

diyerek zaten Necmiye böyle biriydi olayda bu sebepten oldu der gibi bir üslup kullanmıştı. Devamında da Pazar’daki partili ve haklevli arkadaşlara bu gibi hallere meydan verilmemesi hususunda azami dikkat ve hassasiyet göstermelerini söyledim diyerek de eklemişti.

Şu ana kadar hiç Pazar Jandarma Bölge Komutanı Nazmi S.’nin adı teftiş raporunda geçmedi. Sayın Seyhan Mebusu Kemal Bey, raporun son kısmında bu derece çirkin bir hareketi, kapısı her zaman halka açık bir kültür yuvasında yapmasının tüm Pazar halkı tarafından kızgınlıkla karşılandığını belirtmişti. Ve halkın nefretini kazanan bu komutanın derhal Pazar’dan gönderilmesinin gerekliliğini yazmıştı. Yani bulunduğu yerin güvenliğini sağlamakla yükümlü en yetkili isim olan bir askerin halkevinde ordu yararına tertip edilen bir konserde sahnedeki şarkıcıya karşı tavırları, konser bittikten sonra sahneye çıkarak cesur bir şekilde onunla öpüşüp, koklaşmasının bedeli sadece başka bir yere tayin edilmesi olacaktı.

Mevzunun nasıl bir nihayete erdiği, Dahiliye Vekili Hilmi Uzman imzasıyla CHP Genel Sekreterliği’ne bildirilmişti. Tarih ise 29 Ağustos 1944, yani olayın adli boyutu oldukça uzamıştı. Bu belgeye göre sadece nahoş olayın baş aktörü olan Nazmi S. Silvan Jandarma Er Okuluna tayin edilmekle kalmamış, ilçenin kaymakamının hakkında bu konuyla alakalı olarak inceleme başlatılmıştı. Kaymakam hakkında adli inceleme

başlatılmasının gerekçesi ise kazada bu uygunsuz harekete karşı lakayt bir tavır takınması olmuştu. Kaymakamın bilgisi dahilinde olayların gerçekleştiği ve komutanın yaptıklarına bile bile göz yumması onunda hakkında işlem yapılmasına sebep olmuştu. Bu bilgi durumu biraz daha karmaşık hale getirmişti, demek ki ilçede bu tarz olaylar için halkevi kolaylıkla kullanılıyordu, kaymakamın da bu konuda bazı ihmalleri olmuştu.

Arşivde halkevi yararına, temsil kolu ihtiyaçları için, ya da bir sosyal sorumluluk projesi için herhangi bir piyango tertip edebilmenin bile ne kadar meşakkatli ve sıkı bir süreçten geçilerek yapıldığı daha önce başka belgelerde görülmüştü. Bu tarz mevzularda o piyango biletinin fiyatının belirlenmesi sürecinde bile genel sekreterliğin ne kadar hassas olduğuna onlarca olayda ve ilgili belgelerde rastlanmıştı. Bu tarz farklı olaylar mutlaka yaşanmıştır ama zabıt tutabilme cesareti gösteren olmadığı için arşivde ilk kez bu kadar üst düzey yetkili bir komutan hakkında yazılmış dilekçeyle karşılaşılmıştı. Her ne sebeple olursa olsun, halkevinin kendi inisiyatifinde böyle bir yardım gecesi düzenleyebilmesi ve kimin isteği ya da aracılığıyla verildiği belli olmayan bir kararla Necmiye'nin sahneye çıkarılması, halkevi sahnesinde konser veren bir kadından faydalanabilen bir komutanın varlığı bu olayı hayli ilginç hale getirmişti. Üstelik ilçe nezdinde bu kadar ses getiren bir olayda, konunun sadece Necmiye'nin zaten kötü, herkesle düşüp kalkan bir kadın olmasına bağlanması da hayli şaşırtıcı bir durumdu.

Halkevlerinin bulundukları yerlerdeki 'önemli' şahsiyetlerin çapkınlıklarını yapabilmek için kullanabildiği bir mecra olarak algılanışı ve partinin yereldeki işleyişe çok da müdahale etmek istemeyişi veya edemeyişi göz önünde bulundurulduğunda kadınların halkevlerinde bulunmayı tercih etmemelerinin çok da şaşılabilir bir durum olmadığının kabul edilmesi gerekir. Partinin yerelde varlık gösterip kadınları ve onların varlıklarını koruyabilmesi, kadınların halkevlerinde daha çok bulunmalarını beraberinde getirecektir. Geleneksel roller ve toplumsal baskılar karşısında çoğu zaman pasif kalan bir partinin kadınsız halkevlerinin olması da kaçınılmaz bir sondu.

2.3.4. Eminönü Halkevi- 1946

21 Temmuz 1946 yılında gerçekleşen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili genel seçimi olan 1946 Türkiye genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi 395, Demokrat Parti 66 ve Bağımsızlar 4 milletvekilliği kazanmıştı. Yani tek parti olma dönemi resmen sona ermişti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin artık meclisteki koltuk sayısı çok da azımsanmayacak bir rakibi olmuştu. Rekabet varsa mücadele vardı hem de siyasette bu kaçınılmazdı, artık atılan her adıma, söylenen her söze, verilen her karara daha çok dikkat etmek gerekirdi. Ki öylede oldu, rakip parti bir sonraki genel seçimlerde 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti kazandığı 416 milletvekili ile TBMM'deki sandalye sayısını %85 arttırdı ve CHP'nin 27 yıllık iktidarı sona erdi (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.300.1.11). Bu detayların bilinmesi önemli çünkü 1946 yılındaki olayları, halkevi dinamiklerini değerlendirirken bu çerçeveden olaylara bakmak gerekliliğini, 1939 yılındaki başka bir olaya gücünden çok emin, alternatifsiz bir CHP penceresinden bakılması gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

'Kadınlar çalışmalı mı? Çalışmamalı mı?' sorusu artık üzerinde tartışılmayan ve eski popülerliğini çoktan kaybetmiş bir soru olarak zihinlerimizin tozlu raflarındaki yerini almışken 1946 yılında hem de genel seçimden kısa bir süre sonra CHP'nin başına iş açmıştı. Daha da özele indirgemek gerekirse Eminönü Halkevi'nin başı Kadınlar çalışmalı mı? Çalışmamalı mı? konulu münazara yüzünden epeyce ağrımış, münazaranın sonucu tartışmalara sebep olmuş ve hatta gazetelere manşet olmuştu. 1946 senesi 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kapsamında yapılacak etkinliklerden biri de Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi'nin bu konudaki münazarası olmuştu. Teklifi dil ve edebiyat komitesi yapmıştı ve üniversite öğrencileri için yapılması planlanan bu münazara teklifi de idare kurulunca kabul edilmişti.

Bir jüri belirlenmiş, başta dokuz kişilik olan bu jürinin son dakikada bir üyenin görevi kabul etmemesi sonucu sayısı sekize düşmüş ve herhangi bir oy eşitliği durumu olursa diye de Dil-Edebiyat şubesi başkanı tarafından orada bulunan yetkin kişilerden Bay Cahit Baban' ın jüri üyeliği halkevi başkanlığına teklif edilmişti. Ve Eminönü Halkevi Başkanı Feridun Dirimtiken'in yazdığı şekliyle '*...jürinin bu münazaradaki vazifesinin iki taraftan birinin müdafaaasının takdirden ibaret olduğu nazarı dikkate alınarak bunda mahzur görülmemiştir.* ' bu ismin jüriye katılmasında bir mahsur

görülmemişti. Eşit oy çıkması sorunu da hallolduktan sonra münazara yapılmış ve kazanan ne yazık ki ‘Kadınlar Çalışmamalı’ yı savunan taraf olmuştu. Olaylar bundan sonra başlamıştı, 1934 yılında dünyanın pek çok ülkesinden önce kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren, kadını bu yeni devletin her kademesinde görmek arzusu taşıyan ama uygulamada çok da istediği sonuca ulaşamayan Türkiye Cumhuriyet’inin, iktidar partisinin açtığı bir halkevinde kadınlar çalışmamalıyı savunan bir grup münazarayı kazanmıştı. İroninin en büyüğü de bu münazaranın Cumhuriyet Bayramı etkinlikleri kapsamında yapılmış olmasıydı.

CHP’nin İstanbul’daki bir halkevinde yapılan bir münazarada kadınlar çalışmamalı diyen bir grubun kazanması çok fazla ses getiren bir hadise olmuş gerek parti içinden gerek muhalif kesimden pek çok insanın konuştuğu bir mevzu haline gelmişti. Gazetelerde böyle bir fırsatı kaçırmamış ve bu hadiseyi sıkça haber yapar hale gelmişti. Hatta bu sonu gelmeyen kadının çalışmaması mevzusundaki tartışmalara öyle bir isimde katılmıştı ki, bu mevzuya köşesinden şiddetle savaş açmıştı. Bu isim Kurtuluş Savaşı’nın en aktif kadın figürlerinden birisi olan Halide Edip Adıvar’dan başkası değildi. Eserlerinde de kadına ve kadının toplumdaki statüsüne sıkça değinen Halide Edip, bu sonu gelmeyen kadın çalışmalı mı, çalışmamalı mevzusu hakkında yazma ihtiyacı hissetmiş ve 16 Ocak 1947 tarihli Akşam gazetesindeki köşesinde ‘*Gene Kadın*’ başlığında düşüncelerini kaleme almıştı. Amerika’daki kadınların pek çok alanda hatta sanayi alanında da çalışmaya başladığı örneğini vererek, tüm dünyada kadınların artık daha fazla çalışacağını sert bir şekilde dile getirmişti. Kadın çalışmasın diyen kesimi hedef alarak, onlara şu sözlerle seslenmişti (İnce, 2015:21-22):

‘Kadın evine dönsün, ekmeğimizi elimizden alıyor’ gibi sözler söylediklerini işitiyoruz. Herkes düşüncesinde serbesttir. [...] Bir nice ömründe bir sabah geç kalkmak saadetine nail olmamış, ailesinin günlük rızkını; çocuklarının tahsilini temin için iki büklüm olmuş yaşlı kadın, bir nice lüks kadınların parmak boyalarını, şaşaalı tuvaletlerini, bütün kaprislerini parmak kımıldatmadan elde eden “iki binler”in kadınlarına gıpta ile bakan genç bayan vardır ki “Kadın çalışmasın” diyenlerin sözlerine bir sinema fantezisi gibi bakmaktadır. [...] Bu bakımdan sırf dinî bakımdan kadının çalışmasına muarız olanlar varsa o vatandaşlara “insan

yalnız çalışmas ile insandır” vecizesini hatırlatacağım. Oradaki “insan”dan maksat sadece erkek olmadığını tabii siz benden iyi bilirsiniz.’

Sert sözleriyle yetinmeyip kadının çalışmasını dini açıdan sakıncalı görenlere Kuran’dan, Necm Suresi’nin 39. ayetinden ayetlerle cevap vermişti. Haliyle CHP’de bu kadar ses getiren bu mevzuya kayıtsız kalmamış ve CHP Genel Sekreterliği ivedilikle olaya müdahale etmişti. CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlığı’na 2 Kasım 1946 tarihinde gönderilen 93979 nolu belgede, Eminönü Halkevi’nde böyle bir münazara tertip edildiğini ve ne ile sonuçlandığını gazetelerden öğrendikleri yazılmıştı. Genel sekreterlik *‘gerek konunun gerek jürinin seçilişinde isabet gösterilmediği meydandadır.’* diyerek mevzuyu tartışmaya bile açmadan gerekli izahların alınmasını ve kendilerinin de aydınlatılmasını rica etmişti.

İstanbul İl İdare Heyeti’nin 16.11.1946 tarih ve 623 nolu tezkereyle savunmasını istediği Eminönü Halkevi 27 Kasım 1946 tarihinde durumu izah eden bir cevap yazmıştı. Madde madde yaptıkları açıklamada 1.madde de münazaraların asla bir fikri dayatmak için değil, o fikri savunurken gösterilen ‘kudret ve belagat derecesinin’ yani güçlü bir şekilde savunma ve ifade etme gücünü ölçmek için yapıldığını ifade etmişti. Bu konuda hiç kimse Başkan Feridun Dirimtiken’ e itiraz edemezdi. Münazara, bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışmadır.⁷ Yani kazanan grubun fikri doğru diğer fikir yanlış gibi bir yaklaşım bu edebi türün amacından oldukça uzaktır.

İkinci maddede ise, dünyadan örneklerle münazaraların asıl amacının bir konuda doğruyu yanlış belirlemek olmadığı, önemli olanın münazara mevzunun nasıl savunulduğu olduğuna dikkat çekerek açıklamaya devam edilmişti. Savunmaya Batı’yı referans alarak başlamanın genel merkezi bir nebze de olsa yumuşatacağı düşünülerek:

‘Garp memleketlerinde bu fikre o kadar ağır şartlar konmuştur ki bunlar, münazara mevzuunun tamamile gayrı mantiki ve gayrı ilmi mevzulara bile istinat ettirilerek, iştirak edenlerin izah, ikna ve belagat kuvvetlerinin sıkı bir imtihandan geçirilmesini temin etmiştir.’

⁷ ‘Münazara’,TDK, güncel Türkçe sözlük, erişim 17 Nisan, 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58f67b227f4102.76642845.

Bu açıklamanın ardından verilen örnekte incelikle seçilmişti, 1938 yılında Fransa’da yapılacak bir münazaraya katılmak isteyenler hakkında önceden gizli bir araştırma yapılmıştı. Dinsiz olanlara (bu ifade Başkan Dirimtekin’ in yazdığı cevaptan aynen alınmıştır, muhtemelen kastedilen dini inancı daha az olan gruptu) din konusu, ‘dindar’ kesime ise dinsizlik konusunu verip hazırlanmaları istenmişti. Amaç bu insanların inanmadıkları bir fikri ‘ikna ve belagat kudretlerini’ kullanarak müdafaa edebilmelerini ölçmekti.

Yine Amerika’da yapılan bir münazara örnek olarak verilmişti mektubun devamında, münazaranın konusu ‘Dünya yuvarlak mı, düz mü?’ sorusuydu. Bu münazarayı ‘dinsizliğin faidesini’, Dünya’nın düz olduğunu savunan grup kazanmıştı çünkü jüri bu grubun mütalaasının daha güçlü olduğuna karar vermişti. Eminönü Halkevi’nde de tertiplenen münazarada tamamen kadınlar çalışmamalı fikrini savunan grup jüri tarafından daha başarılı bulunduğu için münazaranın galibi olmuştu. Dirimtekin ekliyor (BCA: Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.300.1.12):

‘Tabi bu neticeler hiçbir zaman dinsizliğin daha faideli, ne dünyanın düz olduğu ve kadınların çalışmaması lüzumunu isbat etmez belki aynı mevzularda münazaralar tekrar edilirse bu defa da diğer taraf kazanabilir.’

Peki bu kadar basına malzeme olacak bir konu olmasaydı yine böyle irdelenir miydi? Elbette hayır ama 1946 yılı siyasi ortamı, CHP hükümetinin TBMM’deki muhalefet partisine böyle bir koz vermemek istemesi ve en başından beri yaratılmaya çalışılan ‘Cumhuriyet Kadını’ algısına gölge düşüren bu münazara maalesef Eminönü Halkevi’yle genel merkezi karşı karşıya getirmişti. Tezin içinde yer verilen ve halkevlerinde kadınların başına gelen çok daha vahim ve merkeze yansıyan durumlar varken böyle bir konuda bu kadar ciddi bir tavır takınılması tabi ki siyasi bir kaygının neticesiydi.

Kadın’ın halkevinde, insanların zihinlerinde, parti içinde nasıl bir yeri olduğuna bakılmaksızın sadece bir münazara sonucu gazetelere yansıdı diye rahatsız olan parti yönetimi, tutarsız yaklaşımlarının bir sonucu olarak neredeyse kadınsız halkevlerine mahkûm olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti’nin var olduğu günden beri verdiği varolma mücadelesinde sınıf kaldığı bir konuydu ailedeki, toplumdaki kadının yeri, ‘Ailenin reisi olan, ‘geçim’le görevli baba, ‘vazifesi daha çok ev içinde’ olan anne ve ‘ilk vazifeleri

*ana babaya itaat etmek, onların sözlerinden dışarı çıkmamak' olan çocuklar, aile kurumunun 'görev' cephesini oluşturur.'*du tam da bu tanımlamadaki ev'di (Üstel, 2004: 270). Evin dışındaki kadına alışma süreci de bu sürecin nasıl yönetildiği de bugün bile büyük tartışmalara yol açmaktadır.

Kendi gücünden feragat etmek istemeyen yerel gücün, halkevindeki kadın varlığına alışmak istememesi çok normaldi ancak, partinin kendi siyasi devamlılığı için zaman zaman tutarsız tavır takınması kabul etmek zorunda kaldığımız bir gerçektir. Parti yönetimi sürece müdahale etmek istesede parti-devlette gücü elinde bulunduran devlete çoğu zaman güç yetirememiştir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Erken Dönem Cumhuriyet Tarihi'nin önemli figürlerinden olan halkevlerinde kadınların başına gelmiş bazı nahoş olaylara ve bunlara verilen, verilmeyen gerek yerel gerekse merkezi tepkiler ele alınmıştır. Dönemin siyasi koşulları, yaratılmaya çalışılan 'cumhuriyet kadını' kimliği ve toplumun hali hazırda var olan değer yargıları göz önünde bulundurularak arşiv kayıtlarında yer alan olaylar incelenmiştir. Bu paradigmalar arasına sıkışmış ve bir şekilde halkevine yolu düşmüş kadınlar ve yaşadıklarının dilekçeler sayesinde görünür kılınan bazıları üzerinden gerçekleşen siyasi devrimin toplumsal yansımalarının aynı hızda olamadığı ve hatta söz konusu kadın olunca bu hızın çok daha yavaşladığı gözlemlenmiştir.

Bu dilekçelerde yazılan her şeyin doğru olduğunun kabul edilmesi elbette imkânsızdır ama dilekçelerde verilen bilgiler, dilekçelere verilen cevaplar ya da parti tarafından takınılan tavırlar o dönem Türkiye'sinin halkevlerindeki kadın sınavına dair ipuçları içeriyordu. Dilekçelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını sorgulamak gibi bir amacı olmayan bu tez çalışmasında ortaya çıkan tabloda kadının halkevlerindeki konumu ele alınmaya çalışıldı.

Yaratılan ya da yaratılmaya çalışılan modern Türkiye'nin neresindeydi kadınlar? Bu sorunun cevabı tabii bir yüksek lisans tezinin konusu olamayacak kadar geniş kapsamlıdır. Ancak en temel ayrımlarıyla 'modern' olanı tanımlayacak olursak; modernleşme ve uluslaşmayı ilerlemeyle ve medeniyetin kaçınılmaz yükselişiyle eşitleyen resmi Kemalizm'den kaynaklanan perspektifler var. Gericiliğin ve hurafelerin yaygın olduğu yörelere ışık getiren idealist kaymakam ya da köy öğretmeni gibi kahraman figürleri, sıtma savaşı seferberliği ve kadınların özgürleşmesi türünden şeylerin hepsi aynı paketin parçaları ve bileşenleri olarak görülüyor (Kandiyoti, 2015: 222). Kadınlar modernleşme paketinin bu kadar önemli parçalarından biriysen bizzat siyasi devrimi halka indirmek için açılmış olan halkevlerinde yaşadıkları nasıl değerlendirilmeliydi?

Tezde ele alınan ilk olayda görüldüğü üzere Nafia Hanım, bu modernleşme paketinin bir parçası olmaya gönüllü bir Türk kadını, bir halkevi balosuna eşiyle birlikte iştirak

etmişti ve bir tacize maruz kalmıştı. Halkevlerinin yurt geneline daha yeni yeni yayıldığı yıllarda, 1938 yılında yaşadığı bu elim olayı tüm açık yürekliliğiyle genel merkeze bildirmişti ancak bir sonuç alamamıştı. Arşivlerde rastlanan ve teze konu olan bu tarz ‘adli’ vakalarda parti iç tüzüğü ve halkevleri yönetmelikleri gereğince bir yaptırım olmasa dahi bu olayın adli yargıda bile bir karşılığı olmalıydı. Tezin konusu olan diğer taciz olaylarında da görüyoruz ki eğer ‘nahış olayı’ gerçekleştiren taraf yerelde nüfuslu bir erkek ise olayın takibi yapılmamış ve soruşturma boyutuna geçilmemişti. Eğer olayın faili bir halkevi üyesi, ya da bir eğitmense, ki tezde ele alınan ikinci olayda da görüldüğü üzere, gösterit kolu Rejisör Turgut Bey suçlanmış, genel sekreterlik derhal konuyla ilgili bir açıklama beklemiş, inceleme yapılmasını talep etmişti.

Yani, olayın gerçekleştiği yerin halkevi olması ya da mağdur olanın görünür kılınmaya çalışılan ‘Cumhuriyet Kadını’ olmasına karşın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin standart bir tavrı olamamıştı. Olayın faili kişinin, partide statü sahibi olup olmamasına, yerelde güçlü olup olmamasına ve mağdur olan kadınla arasındaki statü farkına göre tavır takınılmıştı. Bu da zaten henüz kurulmuş bu yeni devletin, dönüşümü ısrarla beklenen halkının üzerinde eğreti duran modernleşmesine dair en büyük iki yüzlülüğü olarak değerlendirilebilir. Aynı ikilem diğer olaylarda da görülmektedir. Eğer hakkında şikâyet dilekçesi yazılan bir kadınsa ve bu kadının halkeviyle olan bağı bir halkevi başkanı, bir partili ya da yerelde güçlü isim hatta bir vekilse olay bir şekilde kapatılmıştı.

Bu noktada partinin tavrı daha öncede belirtildiği üzere sadece kadına yapılanlara göz yumması olarak algılanmamalıdır. Partinin devlet üzerinde yaptırım gücünün olmayışı, yetkilerinin de bir yere kadar var olduğu gerçeğinin de kabul edilmesi gereklidir. Nitekim, Bolu Halkevi’nde yaşanan, merkezden köylere atanan öğretmen hanımlar mevzusunda partinin devlet karşısında çaresiz kalışı resmî belgelerle görünür hale gelmişti.

Kadının sosyal, siyasal ve ekonomik mecralarda göz önünde bulunması ‘modern’ bir toplumun gerekliliğiyle ne oluyordu da modernleşmenin en zayıf halkası yine kadın oluyordu? Bundan sadece toplumun geleneksel hafızası mı sorumluydu? Yoksa kadınlar mı modernleşecek kadar cesur değillerdi? Üstelik arşivde rastlanılan, teze konu olan

olmayan tüm şikâyet dilekçelerinin genelde il halkevleri veya merkeze bağlı ilçe halkevlerinden gönderildiği de hesaba katılırsa geleneksel düzenle daha sıkı ilişkisi olan kırsal kesimde ve köylerde daha vahim durumların yaşanabileceği unutulmamalıdır. Aslında, şikâyet dilekçelerinin en popüler konusu olan tiyatro meselesindeki detaylara bakınca köylere ait halkodalarına henüz kadınlar teşrif bile edememişti. Osmanlı düzeninin çöküşünden ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki süreçte ataerkil ve Müslüman bir toplumda her daim dezavantajlı olan kadının bir anda modernleşmesini beklemek tabiki gerçekçi bir yaklaşım değildi. Ancak onlara bu misyonu yükleyen, cumhuriyet kadını olmalarını bekleyen siyasi otoritenin takındığı tavır elbette sorgulanabilirdi.

Yukarıda değinilen ve halkevlerinin kadın kimliğini ‘modern’ haliyle kabul etmesi konusunda yaşanan sıkıntıların ister istemez bazı sonuçları olmuştu. Kadınların yaşadıkları can sıkıcı olaylar sonrası kendilerini yazmak zorunda hissettikleri şikâyet dilekçelerinin sonucunda bu seferde erkekler tarafından genel sekreterliğe yazılan pek çok dilekçeyle karşılaşmaktayız. Bu dilekçelerde kadınlarınki gibi bir mağduriyete ve suistimale rastlanmıyor, hepsinin sorunu ortak tiyatro sahnesinde kadın oyuncu eksikliği... Elbette, merkeze yansıyan, yansımayan tüm bu taciz ve benzeri nahoş olayların bir bedeli, toplumda bir karşılığı olacaktı. Müslüman bir kadının sahneye çıkması fikrine henüz alışamamış bu genç cumhuriyetin kadınlarında bir de halkevine gidince başına gelebilecekleri hesaba kattıkları zaman sahneye çıkma fikri neredeyse yok olmuştu. Bunu arşivde yer alan Türkiye’nin dört bir yanından, ilçelerden, halkodalarından gelen ortak talepten anlamak hiç de zor değil: Kadın rolü içermeyen piyes isteği! Neredeyse her halkevinin ortak derdi olan bu sorun bazen kadın rolünde erkek üye oynatılmasıyla, ki bu da modern cumhuriyetin imajına zarar veren ve kadın kılığına giren erkek için toplumsal bir baskı unsuru olan bir hadiseydi, ya da il ve ilçelerde bulunan kadın öğretmenlere halkevi sahnesine çıkmak görev telakki edilerek çözülmek istenilse de başarılı olunamamıştı.

Kadınsız piyeslerin çok kıymetli olduğu bu süreçte genel sekreterlik bir süre sonra bu taleple gelen dilekçelere bu cumhuriyete kadınsız piyeslerin yakışmadığını ve kadın üyelerin halkevlerine dahil edilmeleri gerekliliğini vurgulayan cevabı göndermişti. Teori de her şey olması gerektiği gibiyken pratikte kadınları yeni toplum düzenine

entegre etmekte başarılı olunamamıştı. Hatta bu durum bir müddet sonra Anadolu’da öğretmenlik yapan kadın öğretmenlerin de üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştı. Tezde yer verilen bazı olaylarda da görüldüğü üzere yeteneği olup olmamasına ya da sahneye çıkma isteği bulunup bulunmamasına bakılmaksızın kadın öğretmenler bizzat Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu ‘vatansever’ göreve zorlanmışlardı. Bu durum bile dönemin siyasi ve toplumsal koşullarında, kadın öğretmen olmakla erkek öğretmen olmanın aynı iş yüküne sahip olmadığını ve aynı baskı unsurlarını içermediğini göstermişti.

Bu tez çalışmasının amacı, siyaseten takınılan tavırları olayın ‘mağdur’ları tarafından kaleme alınan dilekçeler aracılığıyla görünür kılmaktır. Halkevlerinin açılma amaçları ve erkek egemen, gelenekçi, Müslüman bir toplumda her şeyin aleyhine olduğu Türk kadını arasındaki çarpık ilişkiyi belirgin hale getirebilmektir. Bazen bir milletvekili, bazen halkevi başkanı ya da ilçenin en üst düzey komutanı aracılığıyla illegal şekilde müdahale edilen ‘Kadın ve Halkevi’ ilişkisi Erken Cumhuriyet Dönemi siyasetinin en büyük toplumsal sınavlarından birisiydi. Mevcut ele alınan dilekçelerle bu sınavın başarıyla geçilebildiğini söylemek pek de mümkün gözüküyor.

Ancak bu sınavı başarılı bir şekilde geçemedi diye halkevi-parti-devlet ilişkilerinde çarpıklıklar var diye halkevlerinin tamamen başarısız bir proje olduğu tabiki söylenemez. Halkevleri’nin pek çok olumlu yönleri olduğunu da kabul edilmesi gereklidir. Hiçbir fayda sağlamadığını düşünen birisi, günlük gazeteye erişme şansı olmayan, okuyacak kitap bulamayan Anadolu’nun ücra bir köşesinde vatandaşa bu hizmetleri götürdüğü gerçeğini kabul etmek zorundadır.

Halkevlerinde dil ve edebiyat kolu ile halkın genel bilgisinin artması, Cumhuriyet ilkelerinin kökleşmesi için, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlanması hedeflenmiştir. Genel olarak dil, yazın konularıyla ilgilenen bu kol dil devriminin gelişmesine, dil ile ilgili araştırmalar yapılmasına, edebi zevkin yayılmasına çalışmak, bunun için güzel yazı yazma ve güzel söz söyleme yarışmaları düzenlemek büyük Türk ozan ve yazarlarını anlatmak, tarihsel ve ulusal günleri kutlamak amacıyla törenler düzenlemek ve Halkevlerinin çıkaracağı dergileri yönetmek bu kolun ödevleri arasında yer almıştır (Çeçen, 1990: 183).

Temsil Kolu ile tiyatro sevgisi ve izleme zevki gelenekselleştirilmeye çalışılırken, tiyatro yolu ile Cumhuriyetin etik ve vatandaşlık anlayışı topluma aktarılmaya çalışılmıştır. Temsil kolu ile yetenekli gençler bir araya toplanıp temsiller hazırlamış ve güzel söz söyleme ve konuşma konusunda cesaretlendirilmiştir. Tiyatro sanatçısı olma yeteneği gösterenleri korumak, töresel, eğitsel, ulusal oyunlarla halkı olumlu yönde yönlendirmeye çalışmak, kukla ve karagöz gibi halk sanatlarından, sinemadan yararlanarak halka öğretici ve eğlendirici filmler göstermek bu kolun çalışmaları arasında yer almıştır (Çeçen, 1990: 179). Daha pek çok sıralanabilir faydasının yanı sıra Türk tiyatrosuna çok önemli isimler kazandırdığının da göz önünde bulundurulması gereklidir. Ankara Halkevi'nin Yıldız Kenter, Bakırköy Halkevi'nin Münir Özkul ve Sarıyer Halkevi'nin Nejat Uygur gibi efsane isimlerin ortaya çıkmasında çok önemli rollerinin olduğunu unutmamak gerekir.

Güzel Sanatlar Kolu ile güzel sanatlara halkın sevgi ve ilgisini sağlamak, güzel sanatların ülkede gelişmesini sağlamak amacı ile müzik, resim, heykelticilik, mimarlık, süsleyici sanatlar alanlarında çalışanları bir araya toplamak, genç yetenekleri korumak, onların gelişmelerine, yetişmelerine çalışmak bu kolun görevleri arasındadır (Çeçen, 1990: 177). Bu anlayış çerçevesinde 1932-1950 yılları arasında Halkevlerinde 23750 konferans, 12350 temsil, 9050 konser, 7850 film gösterisi yapılmış ve 970 sergi açılmıştır. Halkevleri şubelerince yürütülen yayın organları da önemli bir kültürel etkinlik olarak göze çarpmaktadır. Genel yayın organı konumundaki “Ülkü” gazetesinde ise, Halkevleri çalışmalarına, yapılan faaliyetlere, bilimsel yazı ve makalelere yer verilmiştir. Atatürk'ün bir kültür kurumu olarak kuruluşu ve çalışmaları ile birebir ilgilendiği Halkevlerinde gençlerin ilgilenmesini istediği konular; dil derlemeleri, folklor araştırmaları, köyü tanımak, adet ve gelenekleri derlemek, etnolojik eşyalar toplamak, tarih ve arkeoloji araştırmaları yapmak, halk oyunlarını diriltmek, halk şairlerine saygınlık kazandırmak, geziler düzenlemek, konferanslar vermek, yazar olmak, güzel konuşma sanatını öğrenmek, spor yapmak, temsiller vermek halkı halkevlerine çekmek olarak belirtilmektedir (Kaplan, 1970: 131).

Kansu, “ulusal sanat” davasının “ulusal düşünüş” çerçevesinde ele alınması gerektiğini bunun yolu ve yönteminin ise ulusal yaşamı her işin ve her düşüncenin çıkışı ve kaynağı yapmak olduğunu belirtmektedir. Bu ise ancak halkın yaşamına girmek, ondaki maddi

ve manevi değerleri birbirinden ayırmadan ele almak ve toplu yaşıyıın nabzını tutmakla mümkün olacaktır (Kansu, 2001: 86). Halkevleri kapatıldığında biri Londra'da olmak üzere 478 halkevi ve 4322 halk odası bulunuyordu. Bu mekanların her birinde kitaplık ve okuma odası bulunuyordu. Halkevleri kitaplıklarındaki kitap sayısı 1950 yılında 600 bine ulaşmış, Süreli yayın niteliğindeki Halkevi dergilerinin sayısı da 50'yi aşmıştı (Kaplan, 1970: 131).

Halkevleri toplumun farklı kesimlerinin bir araya geldiği, kültür ve sanat çalışmalarının ve temsillerin gerçekleştirildiği bir merkez olmuştur. Devlet bütçesinden desteklenen Halkevleri'nde yürütölen sanat çalışmalarını yolu ile Cumhuriyet değerleri topluma aktarılmış, ulusal kültür ve sanat değerleri işlenmiş, Cumhuriyete bağlı yurttaşlar ve kuşaklar yetiştirilmiştir (Tunalı, 2013: 75). Kadınlarından bu kültür yuvalarından faydalanmadığını söylemek mümkün değildir ancak kadınların bu yeni düzene entegrasyonunda bazı olumsuz tecrübelerin varlığını da kabul etmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri ve Birincil Kaynaklar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.300.1.1; Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 1021.931.3;

Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 829.273.2; Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 344.1440.4;

Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 825.265.2; Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 830.276.1;

Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 833.293.1; Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 824.260.1;

Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 842.329.1; Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Nu: 835.298.2

TBMM Albümü

2. Kitap ve Makaleler

AKYÜZ, Kenan. (1986) “*Türk Ocakları*”, Belleten, Sayı: 196.

ARIKAN, Zeki. (1999) ‘*Halkevlerinin Kuruluşu ve Genel İşlevi*’, Ankara Üniversitesi *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. (2006) *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (SD)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt: 3.

ATAY, Falih Rıfkı. (1931) *Yeni Rusya*, Ankara: Hakimiyeti Milliye.

AYDEMİR, Şevket Süreyya. (1976) *İkinci Adam*, C.1, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BERKTAY, Fatmagül. (2001) *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm*”, in *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Tanzim ve Meşrutiyet’in Birikimi* 1, Ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil İstanbul: İletişim Yayınları.

CHP Halkevleri, Halkodaları 1932-1942, (1943) Ankara: Alaaddin Kırıl Basımevi.

ÇEÇEN, Anıl. (2000) *Atatürk'ün Kültür Kurumu HALKEVLERİ*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

DUBEN, Alan. (2016) *Kent, Aile, Tarih*, İstanbul: İletişim Yayınları.

DURAKBAŞA, Ayşe. (1999) “Kemalism as Identity Politics in Turkey”, in *Deconstructing Images of “the Turkish Woman”*, New York: Palgrave.

ERDEM, Çiğdem. (2013) *‘Tek Parti Döneminde Muhalefet Algısı: Serbest Cumhuriyet Fırkası*

GÜNEŞ, Turan. (1961) *CHP Halktan Nasıl Uzaklaştı*, Yön Dergisi, Sayı:1.

İNCE, Hilal Gaye. (2015) *Halide Edib Adivar'ın Hikâyelerinde Kadınlar* (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Bilkent Üniversitesi.

KANDİYOTİ, Deniz. (2015) *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.

KANSU, Ceyhun Atuf. (2001) *‘Halkevlerinin Kaynağı’*, Mülkiye Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 227.

KAPLAN, Kadri. (1970) *Halkevleri, Atatürk ve Halkevleri*, Ankara: TTK.

KARPAT. Kemal H. (1963) "The people Houses in Turkey Establishment and Growth", *The Middle East Journal*, Cilt: 17, Sayı: 1-2.

KAYNAR, Hakan. (2012) *Projesiz Modernleşme*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

KOŞAY, Hamit Zübeyr. (1933) *“Halk terbiyesi Vasıtaları”*, C.H.P. Halkevleri Halkodaları 1932-1942, Ülkü 1, Ankara: Ulus Basımevi.

LAMPROU, Alexandros. (2009) *Between Central State and Local Society. The People's Houses Institution and the Domestication of Reform in Turkey (1932 - 1951)*. Leiden: Leiden University.

LAMPROU, Alexandros. (2015) ‘*Negotiating Gender Identities during Mixed-Gender Activities: Amateur Theatre in the 1930s and 1940s in Turkey*’ *British Journal of Middle Eastern Studies*, , Sayı: 42.

LEWIS, Bernard. (1970) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, Ankara: TTK.

Hareketi Üzerinden Bir İnceleme’ Gazi Üniveristesi İİBF Dergisi, Cilt: 15, Sayı:1.

ÖNCÜ, Ayşe. (1981) ‘*Turkish Women in the Professions: Why So Many?*’, *Women in Turkish Society*, Ed. Nermin Abadan Unat, Leiden: E. J. Brill.

ÖZDEMİR Yavuz; AKTAŞ Elif. (2011) *Halkevleri (1932’den 1951’e)*, Atatürk Üniveristesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], Sayı:45.

ÖZDEN, Mehmet. (2011) ‘*Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)*’ Milli Folklor, Yıl 23, Sayı 89.

TEKELİ, Şirin. (1981) ‘*Women in Turkish Politics*’, *Women in Turkish Society*, , Ed. Nermin Abadan Unat, Leiden: E. J. Brill.

TOPRAK, Zafer. (1985) “*II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:2.

TUNALI, Sancar. (2013) ‘*Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları (1932-1950)*’, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15 Sayı 2.

TURAN, Kemal. (1947) “*Halkevlerinin 15. Yıldönümü*”, Ün, Sayı: 154.

TURAN, Şerafettin. (1996) *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınları.

ÜSTEL, Füsün. (2004) *Makbul Vatandaş’ın Peşinde*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÜSTEL, Füsün. (2004) *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

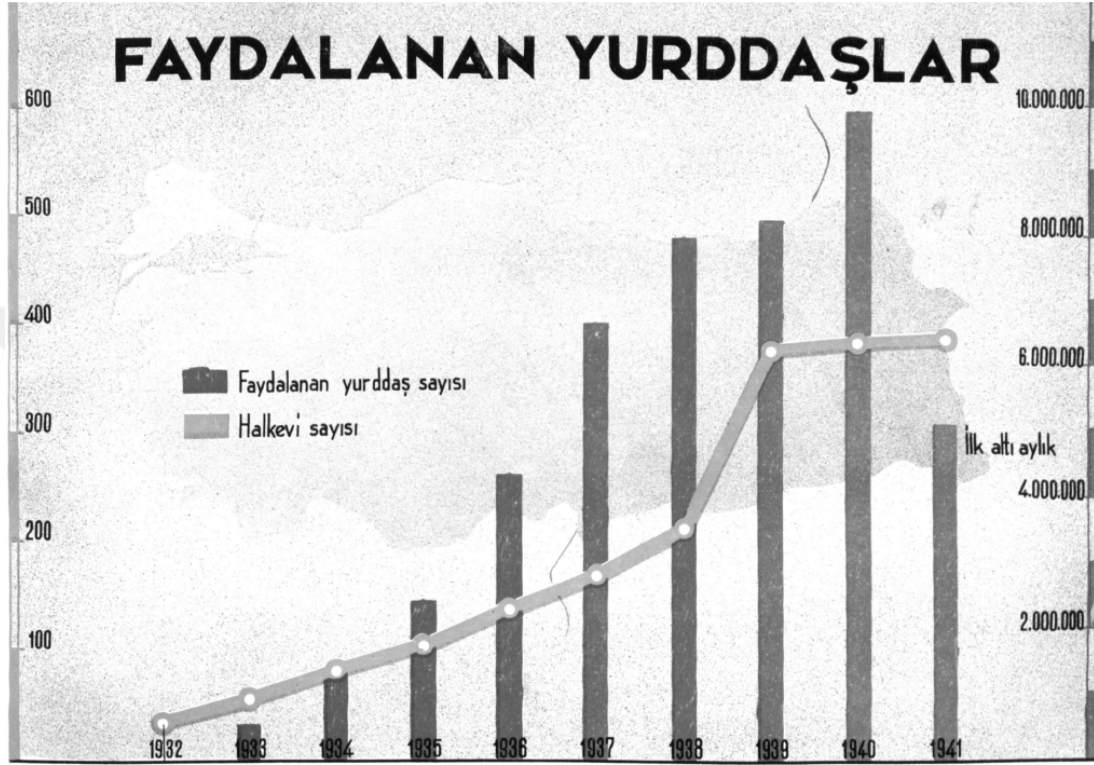
YEŞİLKAYA, Neşe Gurallar. (2003) *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ZEYREK, Şerafettin. (2006) *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Ankara: Anı Yayınları.

ZÜRCHER, Eric Jan Zürcher. (2006) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1: 1941 Yılı Halkevinden Faydalanan Yurttaş Grafiği

EK-2: 1941 Yılı Halkevi Üye Grafiği

EK 3 Edremit Halkevi Sahnesinde 1935-1947 Tarihleri Arasında Sahnelenen Oyunlar

<i>Piyesin Adı</i>	<i>Piyesin Müellifi</i>	<i>Temsil Edildiği Yıl</i>	<i>Temsil Yeri</i>	<i>Türü</i>
Akın	Faruk Nafiz Çamlıbel	22 Şubat 1935	EHS	
		16 Mart 1935	BHS	
Çoban	Behçet Kemâl Çağlar	22 Nisan 1935	EHS	
Himmetinoğlu		19 Haziran 1935	EHS	
Hedef	Yunus Nushet Unat	9 Eylül 1935	EHS	
Hisse-i Şayia	İbnürrefikahmetnuri Sekizinci	19 Nisan 1936	EHS	
		17 Temmuz 1936	BHS	
Yaşayan Ölü	Ziya Boral	5 Ağustos 1936	EHS	
Kahraman	Faruk Nafiz Çamlıbel	9 Eylül 1936	EHS	
Mahçuplar	Reşit Boran	9 Eylül 1936	EHS	
Bir Kavuk Devrildi	Müşahîpzâde Celâl	17 Ocak 1937	EHS	Komedi
Gavur İmam	Burhan Cahit	23 Mart 1937	EHS	
Eşber	Abdülhakhamit Tarhan	21 Nisan 1937	EHS	
Ana	Behzat Budak	19 Mayıs 1937	EHS	
Bir Kavuk Devrildi	Müşahîpzade Celâl	23 Temmuz 1937	BHS	Komedi
Deliller Hakimi	Mahmut Yesari	21 Ocak 1938	EHS	
Yaşayan Ölü	Ziya Boral	19 Mayıs 1938	EHS	
Şeriye Mahkemesi		19 Mayıs 1938	EHS	
Yaşayan Ölü	Ziya Boral	20 Mayıs 1938	Havran	
Şeriye Mahkemesi		20 Mayıs 1938	Havran	
Kör	Vedat Nedim Tör	5 Ocak 1940	EHS	
Bir Doktorun Ödevi	Vadat Orfi Bengü	8 Ağustos 1940	EHS	
Zehirli Kucak	Loic le Gauradec	5 Ocak 1941	EHS	
Erkek Güzeli		22 Şubat 1942	EHS	
Kör	Vedat Nedim Tör	1 Mart 1942	EHS	
Baykuş	Halit Fahri Ozansoy	21 Şubat 1943	EHS	
Himmetinoğlu		2 Mayıs 1943	EHS	
Hedef	Yunus Nushet Unat	25 Eylül 1943	EHS	
Tırtıllar		29 Temmuz 1944	EHS	
Devrim Yolcuları		23 Nisan 1945	EHS	
		20 Temmuz 1945	BHS	
Yanlış Yol	Hülya Gözalan	16 Haziran 1945	EHS	
Hisse-i Şayia	İbnürrefikahmetnuri Sekizinci	15 Temmuz 1945	EHS	
Yanlış Yol	Hülya Gözalan	15 Eylül 1946	EHS	
Hamdi Bey		23 Mart 1947	EHS	

Not: Tablodaki EHS Edremit Halkevi Sahnesi BHS Balıkesir Halkevi Sahnesidir

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 03/10/2018

Tez Başlığı: Eril Bir Çağdaşlaşma Hikayesi: Halkevleri Ve Kadın (1932-1951)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/10/2018

Adı Soyadı: DİDEM KANDİL AYDOĞDU
Öğrenci No: N12224401
Anabilim Dalı: TARİH
Programı: TARİH
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 2/10/2018

Tez Başlığı : Eril Bir Çağdaşlaşma Hikayesi: Halkevleri Ve Kadın (1932-1951)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 65 sayfalık kısmına ilişkin, 2/10/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☐ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

2/10/2018

Adı Soyadı:	DİDEM KANDİL AYDOĞDU
Öğrenci No:	N12224401
Anabilim Dalı:	TARİH
Programı:	TARİH

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğretim Üyesi Hakan KAYNAR